

Tartu Ülikool
humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
maailma keelte ja kultuuride instituut
klassikalise filoloogia osakond

Meeta Kõljalg

Lünmäng Anyte epigrammides

Magistritöö

Juhendaja: Ivo Volt, PhD

Tartu 2026

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetilised lähtekohad.....	7
1.1. Epigramm enne hellenismi.....	7
1.2. Hellenistlik epigramm.....	7
1.3. Anthologia Palatina.....	8
1.4. “Lünmängu” mõiste epigrammis.....	10
1.5. Meetod.....	16
2. Anyte Tegeast.....	17
2.1. Elulugu.....	17
2.2. Korpuse üldkirjeldus.....	19
2.3. Anyte varasemas uurimisloos.....	20
3. Anyte epigrammide analüüs.....	22
3.1. Votiivepigrammid.....	22
3.1.1. AP 6.123.....	22
3.1.2. AP 6.153.....	25
3.2. Hauaepigrammid.....	27
3.2.1. AP 7.486.....	27
3.2.2. AP 7.490.....	30
3.2.3. AP 7.492.....	33
3.2.4. AP 7.649.....	37
3.2.5. AP 7.646.....	39
3.2.6. AP 7.208.....	41
3.2.7. Poll. 5.48.....	44
3.2.8. AP 7.202.....	47
3.2.9. AP 7.215.....	51
3.2.10. AP 7.190.....	53
3.2.11. AP 7.724.....	56
3.2.12. AP 7.232.....	58
3.3. Epideiktis-ekfrastilised epigrammid.....	60
3.3.1. AP 6.312.....	60
3.3.2. AP 9.745.....	62
3.3.3. AP 9.144.....	64
3.3.4. AP 9.313.....	66
3.3.5. AP 9.314.....	69

3.3.6.	AP 16.228.....	72
3.3.7.	AP 16.291.....	74
3.3.8.	AP 16.231.....	77
3.4.	Järeldused.....	80
Kokkuvõte.....		85
Bibliograafia		88
Summary.....		92

Sissejuhatus

Epigrammi kuldajaks peetakse hellenismi, mil žanr nihkus monumendilt papüürusele ning kujunes kirjanduslikult eneseteadlikuks vormiks. Selle ajastu esimese põlvkonna poeetide seast paistab silma Anyte Tegeast (*floruit* 300 eKr), kelle looming järgib küll epigrammile omast vihjelist stiili ja traditsioonilisi matuse- ning pühendusteemasid, ent eristub meesautoritest temaatiliste valikute poolest. Maskuliinsete ideaalide ülistamise asemel keskendub Anyte loomade ja noorte naiste surma kaastundlikule kujutamisele ning laste elu ja kogemuste esiletõstmisele, näidates oma epigrammides naiseliku perspektiiviga kirjanduslikku *persona*'t. Lisaks peetakse teda pastoraalepigrammi rajajaks, kuna ta tõi žanrisse looduse idüllilised kirjeldused. (Skinner 2001: 209)

Anyte epigrammidest paistab välja ülim erudeeritus – peaaegu iga epigrammirida viitab tagasi Homerose eepostele “Ilias” ja “Odüsseia”, mistõttu on ta antiikajast pärvinud ka nais-Homerose (*θηλυν Ὅμηρον* – AP 9.26) tiitli (Geoghegan 1979: 9). Samas võtmes on M. Baale (1903: 98) kirjeldanud teda kui *epicae poeseos peritissima* (eepilises luules vilunuim). Homerose-lembuse tõttu võib jälgida, et Anyte epigrammide retseptsioonis on vahel jäänud naiste perspektiiv poetessile tahtmatult tagaplaanile (Redondo 2021: 299), ehkki on vaieldud, et antiikaja lugeja tundis kindlasti ära, et Anyte mitte ainult ei jäljenda Homerose eeposte pärandit, vaid töötleb seda teadlikult ümber just naiste vaatepunktist lähtuvalt (Murray ja Rowland 2007: 230).

Magistritöös uurin Anyte epigramme leksikaal-semantilise analüüsi kaudu, pöörates tähelepanu tekstikohtadele, kus ilmnevad semantilised lüngad või teisisõnu tekstiosade varjatud seosed. Teoreetilise raamistiku osas toetun Peter Bingi loodud mõistele *Ergänzungsspiel* ehk lünkmäng (Bing 2011). Hellenistlikul ajastul, mil epigrammist kujunes kirjanduslik žanr, nihkus selle algne füüsiline ruum kujuteldavaks ruumiks, mille tagajärjel tekkisid teatud epigrammides semantilised lüngad. Neid lünki hakkasid hellenistlikud autorid teadlikult ära kasutama, luues mängulisi epigramme, mis nõuavad lugeja aktiivset kaasamõtlemist ja tõlgendamist (Bing 2011: 85–105).

Olgugi et käsitlen “Teoreetiliste lähtekohtade” peatükis “lünka” kui mõiste laiemat kirjandusteaduslikku tausta, lähenen käesolevas töös lüngale oma definitsiooni järgi. Käsitlen

“lünka” kui tekstis esinevat varjatud semantilist seost, mida saab lugeja oma teadmiste ja kogemuste põhjal täita, saades seeläbi teksti aktiivseks konstrueerijaks. Seejuures ei käsitle ma lüngana lihtsalt teabe väljajätmist või tekstisiseseid eeldusi, kuna kõigest mitteütlemine (nagu tragöödia lavatagune surm, mis jätab žanrikonventsioonide tõttu teatud asjad näitamata) ei tekita samasugust tõlgendusvajadust kui lünk, kuna see ei eelda lugeja aktiivset tähendusloomelist sekkumist. Töös käsitletavaid Anyte epigramme saab küll ka ilma lünkadele mõtlemata lugeda, ent minu eesmärk on näidata, et just lünkade teadvustamine võimaldab sügavamalt ja nüansirikkamat lugemiskogemust¹. Käesolevas töös kasutan mõisteid “lünk”, “semantiline lünk” ja “varjatud seos” üldjuhul sarnases tähenduses. Kui kasutan mõnd neist mõistetest kitsamas tähenduses, osutan sellele eraldi.

Eestis on Anyte leidnud arutlusainet vähesel määral. “Vanakreeka kirjanduse antoloogiasse” (2006) on kaasatud üks tema epigramm J. Pälli tõlkes. Lisaks on Anyte epigramme vahendanud K. Riismaa kogus “Aknad avanevad taevasse” (2022). Anyte vähene käsitlemine on üks käesoleva töö kirjutamise ajendeid, kuna tema luule väärib kahtlemata põhjalikumalt tutvustamist ka eesti keeles.

Anyte epigrammid on viimastel aastakümnetel pälvinud eriti tähelepanu naisuurimuste perspektiivist. Snyder (1989), Barnard (1991), Gutzwiller (1998) ja Skinner (2001) on toonud esile Anyte epigrammide uuenduslikkust ja mõju teistele epigrammiautoritele. Seevastu pole lüngmängu esinemist Anyte epigrammides põhjalikumalt käsitletud ning enamasti on seda uuritud Kallimachose luule kontekstis (Bing 2011; Meyer 2007; Petrovic ja Petrovic 2003). Sellest lähtuvalt on käesoleva töö eesmärk uurida, kas ja mil määral esineb lüngmäng ka Anyte kui tõenäoliselt varasema ning Aleksandria koolkonnast väljaspool tegutsenud autori epigrammides. Kuna konkreetsetl Anyte lüngmängu uurimisel polnud võimalik toetuda mõnele varasemale uurimusele, ei lähenenud ma tööle otsese hüpoteesi kaudu, vaid otsisin vastust järgmisele uurimisküsimusele:

Kas ja kuidas esineb lüngmäng Anyte epigrammides?

¹ Vt: R. Hunter: “Perhaps no literary genre makes such a direct appeal to the reader’s powers of intellectual reconstruction, to the need to interpret, as does that of the epigram; the demand for concision makes ‘narrative silences’ an almost constitutive part of the genre. In these circumstances, the refusal to speculate amounts to no less than a refusal to read.” (1992: 114).

Magistritöö on jaotatud kolme peatükki, millest esimeses (“Teoreetilised lähtekohad”) avan epigrammi ajaloolist tausta ja arutlen “lünkmängu” mõiste üle. Teises peatükis (“Anyte Tegeast”) tutvustan Anyte elulugu, varasemat uurimislugu ja teen ülevaate tema korpusest. Kolmandas peatükis (“Anyte epigrammide analüüs”) analüüsin iga Anyte epigrammi eraldi alapeatüki all, sealhulgas olen epigrammid jaotanud temaatiliselt votiiv-, haua- ja epideiktis-ekfrastilisteks epigrammideks. Kolmanda peatüki lõpus esitan ka üldisemaid järeldusi ja tähelepanekuid töös analüüsitud epigrammide ja Anyte lünkmängu kohta.

Analüüs hõlmab kahtekümmend kaht Anyte epigrammi, millest kakskümmend üks on võetud Geoghegani (1979) kommentaari vahendusel Stadtmülleri *Anthologia Graeca Epigrammatum Palatina* (1894–1906) ning osaliselt ka Gow ja Page’i *Hellenistic Epigrams* (1965) tekstiväljaannetest². Üks epigramm (AP 7.492), mida Geoghegan millegipärast ei käsitle, on võetud samuti Gow ja Page’ilt (1965). Töös käsitletud teiste autorite epigrammid on võetud Patoni *Loeb Classical Library* väljaandest (1916–9). Tõlgenduste tegemisel toetusin eelkõige Geoghegani (1979) kommentaaridele, kuna Anyte kommentaaridest on tema oma kahtlemata kõige põhjalikum. Töö sees kasutatud antiikautorite teoste lühendid on võetud Liddelli, Scotti ja Jonesi *Greek-English Lexicon*’i (LSJ) lühendite loetelust. Kui pole teisiti märgitud, pärinevad töös olevad tõlked minult – analüüsi huvides olen tõlkimisel jäänud võimalikult otsesõnaliseks ning järginud originaalteksti lausestruktuuri.

² Geoghegan kasutab Gow ja Page’i (1965) teksti nende epigrammide juures, mida Stadtmüller (srn 1906) toimetada ei jõudnud (Geoghegan 1979: 8).

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Epigramm enne hellenismi

Epigrammid (*ἐπί* 'peal' + *γράμμα* 'kiri') olid algselt lühikesed värsistatud inskriptsioonid, mida kirjutati vaasidele, peekritele, votiivkinkidele, hauakividele, hermidele jms. Nende peamine eesmärk oli mälestuse talletamine, sealhulgas olid epigrammis mainitud isikud alati reaalsed. Värsimõõduna kasutati peamiselt heksameetrit, kohati kombinatsioonis pentameetri, jambilise trimeetri või harvem ka mõne muu värsimõõduga. Eleegiline distihhon muutus žanri peamiseks värsimõõduks arhailisel ajastul, täpsemalt 6. sajandi jooksul. Arhailise epigrammi põhijoonteks olid lühidus, tõsine stiil, vaoshoitud ja isikupäratu toon, autori anonüümsus ning praktiline eesmärk. Tavaliselt koosnes epigramm faktilisest informatsioonist nagu pühendatava või pühendaja nimi, päritolulinn, perekond ja vanus. (Degani 2004: 1098–9)

Klassikalisel ajastul (al 5. saj) hakkas žanr aga märgatavalt muutuma. Pärsia sõdade ja muude sisekonfliktide järel kasvas nii avalike kui ka privaatsete inskriptsioonide vajadus. Võrreldes arhailise epigrammi tõsise laadiga muutus stiil tundelisemaks – eleegia, tragöödia ja retoorika mõjul lisandusid epigrammi mitmekesisemad väljendusviisid, näiteks dialoog, ning suurejoonelisem paatos. Alates 4. sajandist hakkasid ilmuma esimesed fiktiivsed epigrammid ning poeedid lisasid epigrammidele ka oma nime. Sisu poolest liikus epigramm grandioosetest sõja- ja kangelasteemadest lihtsamate ja elulähedaste motiivide poole. Jumalaid ja kangelasi kujutati seejures üha inimlikumalt. Need muutused valmistasid ette epigrammi järgmise olulise arenguetaapi hellenistlikul ajastul, mil žanri funktsioon muutus täielikult. (Degani 2004: 1099)

1.2. Hellenistlik epigramm

Hellenismiajal kujunes epigramm kirjanduslikuks žanriks, kus ka selle sisu muutus enam kujuteldavaks ning polnud enam nõnda seotud konkreetse füüsilise ruumiga. Ehkki kirjutati edasi ka votiiv- ja hauaepigramme, ilmusid žanrisse uute teemade kujul veini-, armastuse- ja pastoraalteemalised epigrammid. Epigramme hakati kirjutama kõigest ja kõiksugu viisil: kujutati kunsteoseid, tehti nalju, satiiri. Oluliseks muutus ka autori enda subjektiivsus ja tundelisus. (Degani 2004: 1100–1)

Varaseimad hellenistlikud epigrammatikud nagu Anyte ja Leonidas arendasid epigrammi edasi veel haua- ja votiivepigrammide kontekstis. Autorid nagu Asklepiades, Aratos, Kallimachos, Theokritos ning Poseidippos liikusid oma epigrammides aga täielikult uutele teemadele. Näiteks kirjutas Asklepiades armastusest ja pidudest ning Theokritos idüllilist pastoraalluulet. Samas ei piirdunud need autorid ka ühe žanri arendamisega – parimaks näiteks saab tuua Kallimachose, kes on kuulsaim Aleksandria koolkonna õpetlasluuletajatest ja vahest tuntuim kreeka epigrammatik. Tema epigrammide teemad on väga mitmekesised ja värsid leksikaalselt keerukad, mistõttu on eeldatud, et teda lugesid peamiselt teised Aleksandria õpetlased, teisalt on leitud ka papüüruseid, mis tõendavad vastupidist. (Lightfoot 2019: 245–8; 258–60)

Hellenistliku epigrammi üheks tunnusjooneks on allusiivsus. Epigrammides toimub allusioon sageli kaheti: varasemale tekstile viitamisega luuakse epigrammis lisatähendusi, ent samas kommenteerib allusioon ka algselt eeskuju ennast (Sens 2007: 375). Autorid ei viita aga ainult mineviku pärandile, vaid kirjalikku epigrammi iseloomustab ka luuletajate vaheline rivaalsus, milles püütakse teravmeelselt üksteist üle trumbata (Lightfoot 2019: 260).

Hellenistlike epigrammide ringlus ja lugejaskond on iseäranis keeruline teema. Arvatavasti esitasid poeedid esialgu oma luulet suletud ringkonnale, mis võis siis levida edasi ka teiste lugejateni (Lightfoot 2019: 248). Järgmistel sajanditel hakkasid epigrammid levima ka antoloogiate kaudu – varaseim tuntuim antoloogia oli Meleagrose “Vanik”, mis avaldati umbes 100 eKr. Meleagros koostas omakorda oma antoloogia varasemate epigrammi kollektsioonide põhjal. Hiljutisema avastusena tuleks mainida ka Poseidippose papüüruserulli, mis pärinevad 3. sajandi teisest pooles, ent leidub tõendeid, et ka juba sama sajandi esimesel poolel levisid poeetide luulekogumikud. (Gutzwiller 1998: 15–46)

1.3. Anthologia Palatina

Käesolevas töös käsitletud epigrammid on peamiselt säilinud tänu Anthologia Palatina. See ligikaudu 4500 epigrammi hoomav antoloogia koostati umbes 7. sajandil pKr bütsantsi kirjameeste poolt. Antoloogia on jaotatud teemade kaupa kuueteistkümmesse raamatusse, millest viimane raamat pärineb tegelikult Planudese antoloogiast. Palatina ja Planudese antoloogiate ühist korpust kutsutakse teisiti ka “Kreeka antoloogiaks” (*Anthologia Graeca*).

Need antoloogiad põhinevad omakorda varasemal säilimata Kephalase antoloogial, mis koostati 6. sajandi pKr teisel poolel. (Maltomini 2019: 221–223)

1.4. “Lümkängu” mõiste epigrammis

“Ei peaks kõike üksikasjalikult lahti seletama, vaid mõned asjad tuleks jätta kuulajale endale mõistmiseks ja järeldamiseks. Sest kui ta mõistab seda, mida oled välja jättnud, ei ole ta enam kõigest sinu kuulaja, vaid ka sinu tunnistaja, ja ühtlasi on ta sõbralikum. Sest ta peab end arukaks tänu sinule, kes sa oled andnud talle võimaluse oma mõistust näidata, aga kõige täielikult välja ütlemine, justkui mõistmatule, on nagu kuulaja pelgamine.” – Theophrastose tsitaat Demetriose traktaadist “Stiilist”, 222 (= Theophrastos, fr. 696 FHSG)

Ehkki Theophrastos räägib retoorika stiilist, hakati sama ideed rakendama ka hellenistlikus epigrammis. Epigrammi vahetumisega monumendilt paberile, mil teksti füüsilisest ruumist eraldumisega avanes uus, kujuteldav ruum, hakkasid mitmed autorid kasutama sellist meetodit, mida on tänapäeval kirjeldatud kui *Ergänzungsspiel*. Seda mõistet käsitles esimest korda Peter Bing oma artiklis “*Ergänzungsspiel* in the Epigrams of Callimachus” (1995)³ ning sellest tulenevalt on see läinud laialdamasse kasutusse epigrammi uurijate seas (Vt nt Meyer 2007; Petrovic 2007). (Bing: 2011: 85–90)

Ergänzungsspiel, mida võiks eesti keelde tõlkida kui “lünkmäng”, tähistab kirjaniku võtet jätta oma teksti teadlikult semantilisi lünki, mida peab lugeja oma kogemuste ja teadmiste toel täitma (saksa k – *ergänzen*). Olgugi et see mõiste sarnaneb mõneti Roman Ingardeni teooriaga lugeja konkretisatsioonist, mille järgi on lugejal vastutus teksti tähendusloomes⁴, on lünkmängu puhul eriti oluline autori tahtlikkus ja mängulisus lünkade loomisel. Seetõttu on Bing valinud mõiste teiseks osaks just “mängu” (*Spiel*). Lünkade, millest toon konkreetseid näiteid välja allpool, lahendamiseks on tihti lugejal vaja ära tunda allusioone kirjandusteostele, ajaloosündmustele, geograafiale, teadusele, religioonile jne. Nende lünkade tõlgendamine, st epigrammi lünkmängust osa võtmine, nõuab lugejalt vaimset pingutust ning pakub seeläbi ka suuremat lugemisnaudingut. Selle protsessi käigus pole lugeja kõigest teksti tarbija, vaid temast saab selle aktiivne konstrueerija. (Bing 2011: 85–105, allmärkus 2)

Epigrammi lünklikkuse tähtsuse üle on arutlenud ka Richard Hunter, kes toob välja, et paljud epigrammid näivad olevat kirjutatud just nimelt sellel eesmärgil, et suunata lugejat tähenduse üle spekulatsioonidele. Epigrammides esinevad “narratiivsed vaikused” on peaaegu olemuslik osa

³ Töös on viidatud uuendatud versioonile samast artiklist (Bing 2011).

⁴ Ingardeni järgi koosneb tekst potentsiaalsustest, mida peab lugeja omal viisil aktualiseerima. Konkretisatsioon on protsess, mille käigus loob lugeja justkui uue, algsest tekstist eraldiseisva loomingu. (Sadzik 2023: 912–4)

žanrist, mis paratamatult nõuab tõlgendamist – ilma selleta jääb epigramm sisuliselt läbi lugemata. (Hunter 1992: 114)

Lünnmängul puudub väga kindlapiiriline teoreetiline raamistik ning sellele on lähenetud erinevate kirjandusteooriate kaudu. Korra sai mainitud Ingardeni idee lugeja konkretisatsioonist, ent lünnmängu ja üldisema hellenistliku epigrammi uurimise juures peab teadvustama ka selle laiemat kirjanduskriitilist taustalugu. Doris Meyer kirjutab, et kui 1960ndate lõpus kujunesid välja uued inglise ja saksa kirjanduskriitilised suunad, sealhulgas lugejavastuvõtu kriitika (*literarische Rezeptionsästhetik*)⁵, siis viimastel aastakümnetel on selle vaimus ka epigrammiuurijate seas kasvanud huvi just kirjandusliku lugeja vastuvõtu vastu, mis vaatleb tekstisisest lugejat. Tekstisisene lugeja, kellel tavaliselt palutakse epigrammis kedagi või miskit mälestada, esineb juba arhailise ajastu epigrammis ning säilib ka hellenismis, eriti huaepigrammides. Teksti tegelikud lugejad saavad aga selle tekstisisese lugeja kaudu tekstiga end paremini siduda, ehkki nad on situatsioonist nii aja kui ruumi poolest lahknenu. (Meyer 2007: 188–91)

Meyer kirjutab veel, et hellenistlikus epigrammis on sagedaselt näha mängu kõne, kirja ja pildi vahel, kus lugejale ei ole alati selge, mida või keda epigramm kujutab. Vastavalt lugeja vastuvõtu teooriale nimetatakse seda nähtust “määramatuse kohaks” (*Unbestimmtheitsstelle*)⁶, mille eesmärk on lugejate tegevusse lükkamine. Need määramatuse kohad suunavad lugejat otsima epigrammist tähendusi, mis lähevad otsesõnaliselt tähendusest kaugemale. Samas räägib ta lünnmängu kontekstis semantilistest lünnkadest (*Leerstellen*)⁷, mida peab lugeja oma teadmiste kaudu lahendama ja mille käigus loob ta seoseid, mida tekst otsesõnaliselt ei väljenda. (Meyer 2007: 208–209)

Olgugi et ma ei näe kindlat põhjust, miks ka lünnmängu ei võiks määramatuse kohtade läbi analüüsida, eristub Wolfgang Iseril *Unbestimmtheitsstelle* ja *Leerstelle* vormi ning funktsiooni

⁵ Vt ka Meyer 1993.

⁶ Ingardeni järgi on iga tekst põhimõtteliselt lõpetamata, seega on igas tekstis ka lõpmata arv määramatuse kohti. Määramatuse kohti ei ole võimalik kahandada teksti täpsustamisega, näiteks kui öelda “mehe” asemel “vana kogenud mees”, kaotab see küll mõned määramatused (nt ei saa see mees olla enam noor), ent sellele vaatamata on määramatuse kohtade arv ikkagi lõpmatuses. Ehkki lugejal on võimalik neid kohti lõpmata viisil konkretiseerida, oli Ingardeni jaoks ka oluline välja tuua, et lugeja peaks hoiduma täielikust subjektiivsusest, kuna teksti rekonstrueerimine peaks ikkagi põhinema kompetentsel ja loogilisel mõttekäigul. (Ingarden 1973: 249; Sadzik 2023: 911–13)

⁷ Ilmselt on mõeldud Wolfgang Iseri lünnateooriat, vt lähemalt Iser (1978).

poolest. Tema sõnul tähistab lünk tühimikku, mille täitmine toob kaasa tekstiliste mustrite omavahelise vastastikmõju. Lüngad osutavad sellele, et teksti erinevaid osi tuleb omavahel siduda, kuigi tekst ise seda otseselt ei ütle. Tihti on vaja siduda tekstikohti, mis on üksteisest kaugel – näiteks rongiõnnetus, mida Anna Karenina pealt näeb ja tema enda enesetapp, kui ta viskub rongi ette, mis läbi omandab varasem õnnetus tagantjärele endelise tähenduse. (Iser 1978: 182–3; Richter 1996: 530)

Lünmängu seletamiseks on aga kõige tõhusam tuua konkreetseid näiteid, mismoodi epigrammide lüngad väljenduvad ja kuidas neid on võimalik täita. Toon näiteid kolmest erinevast epigrammižanrist (votiivepigramm, hauaepigramm, epideiktiline epigramm), millest esimesed kaks on tihedamalt seotud epigrammi algupärase pühendusliku vormiga, kolmas on aga juba rohkem kaugenenud sellest. Nendest näidetest tuleb ka hästi välja see, kuivõrd erineva rõhuasetusega saab lünmäng toimida. Mõni epigramm tugineb lugeja enda isiklikule kogemusele ja valmidusele end asetada teksti situatsiooni, teine on aga rohkem “kirjanduslik” ja nõuab lugejalt teatud teadmistepagasit.

Votiivepigrammi lünmängu näiteks toob Meyer Pseudo-Platoni epigrammi õunast:

*Μῆλον ἐγὼ βάλλει με φιλῶν σέ τις. ἀλλ' ἐπίνευσον,
Ξανθίππη καὶ σὺ μαραινόμεθα. (AP 5.80)*

Ma olen õun; mind viskab keegi, kes sind armastab. Aga nooguta heakskiiduks,
Xanthippe, me mõlemad närbume.

Õunaepigramm funktsioneerib siin kui armastuskiri, mis on adresseeritud fiktiivsele lugejale Xanthippele, kes peab ära tundma kirja saatja ja tema kavatsuse õuna viskamisel. Epigrammi tegelik lugeja saab aga nautida poeedi võtet valida epigrammi pühendusobjektiks just õun. Teksti võlvus seisneb selles, et see kutsub tegelikke lugejaid looma võimalikku konteksti ehk täitma need lüngad, mille autor on tahtlikult jätnud. Siinkohal on lünmäng üpriski lihtsakoeline, kuna pühendusobjekt on sõnaliselt välja toodud ning lugeja peab kõigest toetuma oma teadmistele õunte ja eriti õuna viskamise sümboolsest tähendusest. (Meyer 2007: 209)

Üheks ilmekamaks lünmängu näiteks hauaepigrammis on toonud Bing selle Kallimachose epigrammi merehukust:

τίς, ξένος ὃ ναυηγέ; Λεόντιχος ἐνθάδε νεκρὸν
εὗρ' ἐπ' αἰγιαλοῦ, χῶσε δὲ τῷδε τάφῳ,
δακρύσας ἐπίκηρον ἐὼν βίον οὐδὲ γὰρ αὐτὸς
ἤσυχος, αἰθυίῃ δ' ἴσα θαλασσοπορεῖ. (AP 7.277)

Kes oled sa, võõras laevahukuline? Leontichos siit surnukeha
leidis kalda pealt, kattes selle hauaga,
valades pisaraid oma hukatusele määratud elu üle, sest ka tal ei ole see
rahulik, nagu tormilind ta merel kulgeb.

Antud epigrammist tuleb hästi välja Kallimachose mäng lugeja ootustega. Kui kolmanda rea alguses võib tekkida mulje, et Leontichos leinab merehukulist (*δακρύσας*), siis kohe paar sõna hiljem ilmneb, et ta leinab hoopis omaenda elu (*ἐὼν βίον*). Selle epigrammi juures on märkimisväärne just asjaolu, et tekstisisene lugeja (Leontichos) ise võtab sellest mängust osa, st tegu on tekstisisese lünnmänguga. Lüngaks on siin epigrammis muidugi surnukeha ise, kelles näeb Leontichos omaenda peegeldust, leinates seeläbi oma tulevast saatust. Epigrammi esimese lause (“Kes oled sa, võõras laevahukuline?”) vastuseks on seeläbi Leontichos ise. Samas pole ka kuskil otsesõnaliselt mainitud, kes selle küsimuse on tõstatanud, misläbi saab ka lugeja end tõhusalt küsija kohale asetada. Asjaolu, kas ka lugeja on valmis end surnukehaga võrdsustama, nagu teeb Leontichos, jääb lugeja enda otsuseks. Siinkohal ilmneb üks lünnmängu piiranguid, kuna see “mäng” toimub eeldusel, et lugeja on valmis tekstiga isiklikult ja individuaalselt suhestuma. (Bing 2011: 97–9)

Epideiktis-ekfrastilises epigrammis peituvat lünnmängu näiteks toob Bing Kallimachose epigrammi kitsekarjusest:

Ἀστακίδην τὸν Κρήτα τὸν αἰπόλον ἥρπασε Νύμφη
ἐξ ὄρεος, καὶ νῦν ἱερὸς Ἀστακίδης.
οὐκέτι Δικταίησιν ὑπὸ δρυσίν, οὐκέτι Δάφνιν
ποιμένες, Ἀστακίδην δ' αἰὲν ἀεισόμεθα. (AP 7.518)⁸

⁸ Anthologia Palatina asub see küll hauaepigrammide raamatus, ent teemaasetuse tõttu olen seda siin võtnud epideiktilise epigrammina.

Kreetalane Astakides, kitsekarjus, rööviti nümfi poolt
mägedest, ja nüüd on ta püha Astakides.
Enam mitte Diktaia se puude all, enam mitte Daphnisest
me karjused laula, vaid edaspidi Astakidesest.

Epigrammi on varem tõlgendanud Wilamowitz loona kadunud karjusest, keda teised karjused mälestavad. Lohutuseks loovad nad narratiivi, et karjuse röövis numpf ja viis ta kuhugi paremasse paika. Nii mõjub epigramm justkui mälestuslauluna karjaste uuele “kangelasele” Astakidesele, nagu oli kord Daphnis. (Bing 2011: 103; Wilamowitz-Moellendorff 1906: 176) Ometi jääb tekstist mulje, et midagi on justkui puudu – mingi nali, mille tähendus on kaduma läinud. Bing märgib, et selle tähenduse leidmiseks on vaja vaadata tekstist kaugemale, hellenistliku pastoraalluule poole. Nõnda juhtis juba Pfeiffer (1951: 86) tähelepanu sellele, et korduv *οῦκέτι* on bukoolilise luule iseloomulik tunnus. Bing märgib, et selline kordus on tavaline Theokritose luules ning seob seda tema ühe kindla tekstikohaga, milleks on Daphnise laul esimeses idüllis (värsid 64–142). *Οῦκέτι* kordub seal märgatavalt sagedamini kui üheski teises Theokritose idüllis. Lisaks ka teistele tekstivihjetele, mille lahti seletamiseks pole siin piisavalt ruumi, ilmneb et Kallimachos viitab otseselt just Daphnise laulule, tehes seda läbi humoorika või kergelt parodeeriva võtme. Märkimisväärne on ka Kallimachose üleliigne sõnakordus (Astakidese nimi kordub kolmel korral), mis samuti viitab tagasi Theokritosele, kes oli tuntud oma korduste poolest. (Bing 2011: 102–105)

Kui eelmistes näidetes pidi lugeja ära tundma mõne füüsilise nähtuse nagu votiivobjekti funktsiooni või surnu identideedi, siis siin tuleb tal hoopis ära tunda kirjanduslik viide. Kahtlemata eeldab see märksa peenemat ja kaudsemat assotsiatsioonivõimet kui eelnevates näidetes. Bing rõhutab küll, et tegemist on lünkmänguga rohkem laiendatud tähenduses, kuid selle aluspõhimõte jääb samaks – tekst sisaldab teadlikke lünki, mida lugeja peab ise täitma. Erinevus seisneb vaid selles, et seekord toimub lünkmäng intertekstuaalsel tasandil. (Bing 2011: 105)

Sedasorti kirjandusliku lünkmängu puhul võib küsida, miks mitte nimetada seda lihtsalt mimeesiseks. Mimeesise (lad k – *imitatio*) all pean silmas autorite tehnikat jäljendada teist autorit, tehes seda sageli poeetilise rivaalsuse (*aemulatio*) eesmärgil (Zimbrich 2006: 927). Kahtlemata kuulub ka Kallimachose epigramm mimeesise alla. Siiski leian, et lünkmängu

arvestamine tõlgenduses lisab tekstile eraldi tähenduskihi, mida kõigest mimeesise äratundmine ei ava, sest lünmäng suunab tähelepanu just lugeja olulisusele teksti tähendusloomes. Konkreetse näite juures võib epigrammi lugeda kõigest luuletusena kitsekarjuse mälestuseks, ent kui lugeja läheneb tekstile süvitsi, ilmneb sellest teine tasand, mis ei räägi enam niivõrd kitsekarjuse kadumisest, vaid toimib hoopis (humoorika) kommentaarina Theokritose stiilile⁹.

Võib ehk tekkida ka küsimus, kuidas eristada lünmängu teistsugustest tekstilünnadest, kuna sarnast lugeja tähendusloomelist sekkumist on antiikkirjanduses käsitletud ka teiste mõistete kaudu. Näiteks analüüsib Annemarie Ambühl hellenistliku ja ladina luule müüdinarratiivides esinevaid elliptilisi kohti, kus teatud müüdisündmused on jäetud narratiivis esitamata – ka need lüngad kutsuvad lugejat teksti rekonstrueerima. Sealhulgas toob ta võrdluskohaks just epigrammižanri ja lünmängu mõiste. (Ambühl 2014: 113–4).

Ehkki Ambühli käsitus uurib samamoodi lünki ja nende täitmist, on tema uurimisobjektiks märksa pikema narratiiviga teosed nagu Theokritose idüllid ja Catulluse pikemad poemid. Epigrammid on üldiselt aga vormi poolest lühikesed ja ei sisalda laiaulatuslikku narratiivi, mistõttu peab lugeja tihti erinevate vihjete põhjal selle narratiivi ise üles ehitama. Teisisõnu võib öelda, et kui ellipsiga jäetakse osa loo narratiivist lihtsalt ütlemata (mis ei tähenda küll Ambühli käsitluse näitel seda, et need ellipsid kergesti juurdemõeldavad oleks), siis lünmänguga epigrammis peitub peamine või alternatiivne narratiiv just selles lüngas, mida lugejad peavad täitma. Ehk lünmänguga epigrammid on kohe kindlasti elliptilised, ent neis ei esine n-ö traditsioonilises mõttes ellipse.

Lünnkikkust saab jälgida ka muus hellenistlikus vihjelise või mõistatusliku sisuga luules, näiteks Theokritose piltepiogramm “Süürinks”, kus ta on müüditegelaste nimede asemel kasutanud suunavaid sõnu, nt Odysseuse asemel kirjutanud “Eikeegi”. Kahtlemata nõuab ka see epigramm lugejalt süvenemist ja varasemaid teadmisi. Samas erineb “Süürinks” eespool toodud epigrammi näidetest suuresti seetõttu, et Theokritose mõistatus on ainult loogiline, kui neid lünki täita, samas kui eeltoodud Kallimachose epigrammi karjusest võib võtta lihtsalt

⁹ Bing 2011: 105: “No doubt this is *Ergänzungsspiel* in an extended sense. But I would see in it a different manifestation of what is essentially the selfsame game. For its motive force is the same: (...) that is, one that puts the reader to work (if of course he is so inclined), allowing him to be “no longer [just] a consumer, but a producer of a text.””

mälestusloona, ehkki Theokritose intertekstiga arvestamine teeb selle märksa tähendusrikkamaks. Seega loeksin “Süürinksit” rohkem kaudsemaks näiteks lünmängule. Lünmängulise epigrammi ja mõistatuse sarnasuse üle on arutlenud ka Jan Kwapisz, kes tõdeb, et tihtipeale funktsioneerib epigramm ka kui mõistatus, millest on lihtsalt suunav küsimus välja jäetud (Kwapisz 2016: 164).

Lõpetuseks tuleb rõhutada, et lünmängu ei tasu otsida igast hellenistlikust epigrammist, autorid kasutasid ka mitmeid teisi poeetilisi võtteid. Samuti on võimalik luuletuste lünlikkusest või vihjelisusest rääkida teiste mõistete kaudu, ent eelistan siiski “lünmängu” mõistet eriti seetõttu, et see toob esile autori mängulisuse ning näitab, kui nauditavaks võib epigrammide lugemine muutuda siis, kui lugeja tunneb ära autori loodud poeetilise mängu. Eriti mõjusalt avaldub lünmäng nn “narratiivselt vaiksetes” epigrammides, kus esmapilgul on tegu lihtsalt inskripsioonilise epigrammiga, mis ei paku peaaegu mingit teavet peale nimele loetelu. Just sellistel juhtudel muutub lugeja roll eriti oluliseks, kuna epigrammis peituv narratiiv tuleb tal nappide vihjete põhjal täielikult ise luua (Vt nt Anyte epigramm AP 6.153).

1.5. Meetod

Käesolevas töös rakendan leksikaal-semantilist analüüsi. Võtan ette iga Anyte epigrammi eraldi, keskendudes selle leksikale, struktuurile, intertekstilistele seostele ja üldisele tähendusele. Analüüsi käigus pööran tähelepanu tekstikohtadele, kus esinevad semantilised lüngad ja tekstiosade peidetud seosed, mis eeldavad lugeja aktiivset tõlgendamist ehk lünmängust osa võtmist (*Ergänzungsspiel*).

2. Anyte Tegeast

2.1. Elulugu

Anyte eluloost on üsnagi vähe teada, sealhulgas leidub tema dateeringu osas vastuolulisi arvamusi. Üldiselt aga määratakse ta hellenistlike poetide esimese generatsiooni sekka, mis paigutaks tema õitsenguaja umbes aastasse 300 eKr – see on peamiselt tuletatud tema stiilist ja hilisemate imiteeringute olemasolust (Reitzenstein 1893: 123–32). Uuemad käsitlused jäävad enam-vähem Reitzensteiniga üksmeelele, kuigi suhtuvad dateeringusse rohkem ettevaatlikumalt. Anyte paigutumist 4. saj lõppu soodustab ka väide Tatianoselt, et poeedist löid skulptuuri Euthykrates ja Kephisodotos. (Gow ja Page 1965: 90; Geoghegan 1979: 12)

Anyte sünnikoha Tegea kohta esineb aga rohkem tõendeid¹⁰. Esiteks saab pöörduda antiikaja allikate poole, kust leiab Polluxi epigrammi (Poll. 5.48), mis mainib Anytet kui tegealast, samamoodi mainib teda ka Bütsantsi Stephanos. Teist sorti tõendiks saab võtta Anyte loomingu enese, millest üks epigramm on pühendatud Tegea kodumaalasele, paar aga kirjeldavad Arkaadia loodust. Samas viitavad mõned tema epigrammid ka reisimisele, kuna räägivad merest. Kui usaldada Pausaniase fantaasiarikast lugu¹¹, võis Anyte reisida ka Naupaktosesse. (Gow ja Page 1965: 89)

Kuigi Anyte epigramme võib küll vormi poolest kirjeldada traditsioonilisena, kuna need sarnanevad ülesehituselt varasemate inskripsioonidega, leidub tema luuletustes hulganisti vihjelisust, allusioone ja kunstipärasust. Samuti pole ka Anyte naistekeskne teemadering üldsegi tavapärane, vaid ta vastandub tahtlikult antiikaja meesautoritele. Sealhulgas olevat ta olnud esimene – või vähemalt esimeste seas –, kes tõi pastoraalteemad epigrammižanri ja pühendas hauaepigramme loomadele. (Gutzwiller 1998: 54–5; Greene 2019: 287–8)

Olgugi et suur osa Anyte epigramme räägivad naistest, (tütar)lastest ja koduloomadest, on märkimisväärsed ka tema sõjateemalised epigrammid (naiseliku ja meheliku perspektiivi diskussiooni tõlgendusi vt peatükk 2.2.). Üks hämmastamavaid aspekte on see, et Anyte

¹⁰ Kreeka antoloogia lemmas viidatakse küll korra Anytele kui Mytilene elanikule, ent üldiselt ei võeta seda tõsiselt, kuna sama tehakse ka kord Erinna ja Nossisega, mis suunab arvama, et neid naispoeete seoti lihtsalt seeläbi Sapphoga (Gow ja Page 1965: 89).

¹¹ Pausanias räägib, et Asklepios külastas kord Anytet unes ja juhendas tal minna Naupaktosesse, et ravida terveks poolpimedat mehe Phlaysiose. Oma teekonnal leidis Anyte vahatahvi, mille lugemisel taastus Phalyiose nägemine ja Anyte sai vastutasuks kakstuhat kuldmünti (10.38.13).

epigrammid vihjavad pidevalt Homerose eepostele, Geoghegan on tuvastanud viiteid pea igast Anyte epigrammireast, sealhulgas on need kohati sügavale teksti peidetud. Anyte imiteerib Homerose lausete ja värsiridade struktuure, süntaksi, teemaasetusi, asetab sõnu või sõnapaare sarnastele kohtadele (*sedes*) ja loob Homerose keele eeskujul uusi liitsõnu. Samal ajal toob ta Homerost jäljendades oma epigrammidesse uusi ja vastanduvaid teemasid (*oppositio in imitando*), tuues näiteks leinakõne sõnavara iroonilisse konteksti. Tihtipeale ka tundub, et Anyte valib Homerose eepostest just obskurseid ja ebatavalisi sõnu või konstruktsioone. (Geoghegan 1979: 10–12)

Anyte seost Homerosega on aga täheldatud juba antiikajal, näiteks Thessalonika Antipatroselt (AP 9.26) pälvis ta “nais-Homerose” (*θηλυν Ὅμηρον*) tiitli. Peale eepika ammutas Anyte ka inspiratsiooni eleegiast, lüürikast ja tragöödiast. Anyte poetika teistest omadustest tuleks veel välja tuua vastuvõtja ootustega mängimine, mis muutus hellenistlikus epigrammis sagedaseks. Samuti esinevad mängud sõnade etümoloogiaga, sõnakordused, *figura etymologica*, kõlakujundite kordused ja loomade personifitseerimine. Anyte segas erinevaid dialekte, kasutades põhiliselt dooria ning eepilist/joonia dialekti. (Geoghegan 1979: 9–14)

Anyte epigrammid pälvisid antiikajal rohkelt imetlust ja inspireerisid teisi poeete neid jäljendama – üheks kõige ustavamaks imiteerijaks on olnud Mnasalkas, kes olevat loonud Anyte eeskujul ka oma epigrammiraamatu (Gutzwiller 1993: 72). Anyte luulesse suhtuti vägagi aupaklikult, näiteks Meleagrore “Vanikus” on Anyte nimetatud naispoeetide kataloogis kõige esimesena (AP 4.1.5). Epigrammi autorite omavahelist jäljendamist ja rivaalsust, mis oli hellenistlikul ajal tavaline nähtus, võib jälgida ka Anyte juures. Kuna aga Anyte kuulus ikkagi hellenistlike poeetide esimese generatsiooni sekka, on enamik juhtudel tema ise jäljendatav, mitte jäljendaja. (Geoghegan 1979: 12)

Eraldi tähelepanu väärib küsimus, kas ja kuidas suhestusid teised hellenistlikud naispoeetid üksteisega. Dateeringu osas oli Erinna kõige vanem (fl. 350 eKr), Moiro oli Anytega kaasaegne, ent pole tõendeid, et nad oleks kohtunud, ning Nossis on neist kõige noorem (fl. 280 eKr). Kuigi need poeedid ei moodustanud otseses mõttes koolkonda, suhestusid nad üksteisega mitme aspekti kaudu: nad võtsid eeskujuks Sappho ja üksteise luule, kirjutasid naistest või naistega seotust, ning nende valitud žanrid (leinalaulud ja mõnes mõttes ka epigramm) soodustasid naiste osavõttu. Samas peab nentima, et antud poeetide luulekuvandit mõjutab kindlasti nende epigrammide säilimine, st milliseid valikuid tegid antoloogia

koostajad. Ehkki Anyte ja Nossise loomingust on säilinud ka sõjateemalisi epigramme, on peetud tõenäoliseks, et antoloogiatega koostajad valisid naispoeetide loomingust rohkem naistele “sobilikke” teemasid, mistõttu tundub nende poeetide looming tervikuna tagantjärele rohkem sarnasem, kui see tegelikult võis olla. (de Vos 2014: 417, 431)

Anytet on varasemalt liigendatud koos Nossise, Moiro ja Leonidasega nn Peloponnesose koolkonda¹², mida iseloomustab ühiskonna marginaalsete isikute kujutamine (karjused, käsitöölised, naisautorite puhul teised naised), ja mineviku poeetidele (Homeros, Alkman, Pindaros, Sappho jne) viitamine. Tööliste kujutamine ei tähendanud aga seda, et need autorid oleks kuidagi nende vastu solidaarsust tundnud või vihjanud demokraatia pooldamisele – vastupidiselt olid need epigrammid suunatud ikkagi kõrgelt haritud publikule, kes otsisid nende epigrammide kaudu puhkust tsivilisatsiooni raskustest, sõjast, poliitikast. (Degani 1993: 207–12) Samas erinevad need autorid üksteisest ikkagi teemaasetuse poolest (nt Nossis keskendus rohkem armastuse teemadele), mistõttu on Gutzwiller (1998: 53) vastu ideele, et need autorid võisid moodustada geograafilise asukoha või poeetilise ideoloogia alusel koolkonna.

Leidub ka viiteid, et Anyte kirjutas peale epigrammide ka lüürilist luulet ja heksameetris poeeme. Kreeka antoloogia lemmas on kuuel korral nimetatud teda kui *μελοποιός*, korra ka *ἡ λυρική* – ehkki Gutzwiller seab kahtluse alla, kas need nimetused võivad tõesti viidata Anytele kui lüürikule, kuna selles võib peegelduda kõigest kommentaatorite arvamus, et kõiki naispoeete peaks kirjeldama Sapphole omistatud terminite kaudu. (Gutzwiller 1998: 54, allmärkus 23) Heksameetris poemide viide tuleb Pausaniaselt (*πέμπει θεὸς Ἀνὴτην τὴν ποιήσασαν τὰ ἔπη*, Paus. 10.38.13), ehkki selle osas ei valitse üksmeel, kas *ἔπη* võib viidata elegia või epigrammi kirjutamisele (Gow ja Page 1965: 89)

2.2. Korpuse üldkirjeldus

Anyte epigrammide hulga osas selget vastust ei leia. Tundub, et see arv on ajas aina kahanenud: Gow ja Page (1965) omistavad Anytele kakskümmend kaks epigrammi, Geoghegan (1979) kakskümmend üks ja Gutzwiller (1998) kakskümmend. Selles töös

¹² Üldiselt jaotatakse hellenistlikud epigrammiautorid kolme koolkonda: Peloponnesose, Ioonia-hellenistlikku ja Foiniikia. (Degani 2004: 1101)

käsitlen kahtekümmend kaht Anyte epigrammi, milles on kokku 92 värsirida, ehk 46 elegilist distihhoni.

Enamus töös käsitletud Anyte epigrammid pärinevad Anthologia Palatina 6., 7., 9. ja 16. raamatust. 6. raamatust (votiivepigrammid) on kolm epigrammi, 7. raamatust (hauaepigrammid) on üksteist epigrammi. 9. raamatust (epideiktis-ekfrastilised epigrammid¹³) on neli epigrammi, 16. raamatust (Planudese antoloogia lisa) on kolm epigrammi. Üks Anyte epigramm (Poll. 5.48) pärineb aga Julius Polluxi leksikonist *Onomastikon* (Ὀνομαστικόν).

2.3. Anyte varasemas uurimisloos

Paljud käsitlused vaatlevad Anyte epigramme naisuurimuste aspektist¹⁴, pöörates tähelepanu sellele, kuidas peegeldub Anyte epigrammides naiste ja tütarlaste sotsiaalne positsioon, kuidas ta vastandub meesautoritele või seostab end nendega ja mida teistsugust räägib Anyte sõja ja kangelaskultuuri kohta. Üks huvitavamaid ja pingsamaid diskussioone ilmneb sellest, kuidas tunnetatakse maskuliinset ja naiselikku perspektiivi Anyte epigrammides.

Anyte kuvandit 20. sajandil olevat mõjutanud Wilamowitzi väide, et Anyte luules pole miskit isiklikku või naiselikku, ning et tal puudub eriline toon¹⁵. Gutzwiller näeb Wilamowitzi ütleliste tagajärjena seda, et Anyte jäeti ühest hilisemast hellenistliku luule käsitlusest välja (G. O. Hutchinsoni “Hellenistic Poetry”, Oxford 1988) ning et tema luulet nähti konventsionaalsena. Samas ei tohiks mainimata jätta Anyte uuringute nn eelkäijaid, näiteks esimese eurooplasest klassikalise filoloogia doktorikraadiga naise Marie Baale töö Anyte poeesiast ja elust “*Studia in Anytes poetriae vitam et carminum reliquias*” (1903). Viimastel aastakümnetel on aga Anyte luulet hakatud laiemalt ümber mõtestama ja esile tooma tema isikupärast tooni ning uuenduslikkust. Gutzwiller kinnitab, et Anyte võis olla esimene

¹³ Anthologia Palatina 9. raamatus on väga mitmesugused epigrammid, millel pole otseselt ühist põhijoont (Petrovic ja Petrovic 2003: 191). Seal on kunstiteoseid, kujusid ja asukohti kirjeldavat luulet, didaktilist ja retoorilist luulet, satiiri jne.

¹⁴ Vt nt de Vos 2014; Greene 2019, 2005, 2000; Gutzwiller 1998, 1993; Skinner 2001.

¹⁵ Wilamowitz-Moellendorff 1924: 136–7: “Anyte von Tegea (...) hat gar nichts Persönliches, nicht einmal etwas Weibliches (...) und macht wie Nossis Epigramme von nur zwei Distichen für Weihgeschenke und Gräber, die ganz hübsch sind, aber keinen besonderen Ton haben. (...) Die Technik beherrscht sie sicher und die Rede ist zwar schmuckvoll, aber unverkünstelt.”

epigrammiautor, kes näitas teadlikult välja kirjanduslikku *persona*'t, asetades end naisena ja Arkaadia maapiirkonna elanikuna vastandusse traditsiooniliselt anonüümse epigrammi loojaga. Nii määratles Anyte oma autorlust teadliku kõrvalekaldumise kaudu tavapärasest epigrammitraditsioonist, mis keskendus eeskätt kõrgklassi meeste saavutuste ning väärtuste ülistamisele. (Gutzwiller 1998: 54–5)

Teisiti on aga kirjutanud Jordi Redondo, et ehkki Anyte epigrammid on märkimisväärselt kirjanduslikud ja kunstipärased, jääb tema enda isikupärasus seetõttu fookusest välja. Anyte tava kajastada oma epigrammides maskuliinseid perspektiive on tekitanud tagajärje, et tema perspektiiv naisena on jäänud tagaplaanile – selle tagajärge saab jälgida näiteks Wilamowitzi väljaütlemistes. (Redondo 2021: 299, Vt ka Greene 2000)

Maskuliinse ja naiseliku perspektiivi küsimuses tekitab erilist arutlusainet Anyte ja Homerose diskussioon, kus analüüsitakse, milline kuvand sõjast ja kangelaskultuurist ilmneb Anyte epigrammidest. Mitmes epigrammis saab jälgida seda, kuidas Anyte toob eepika maailma ja sõnavara naiste sfääri, võrdsustades näiteks tütarlapse surma kangelase omaga. (Greene 2005: 145; Geoghegan 1979: 73–9) Veel on täheldatud, et Anyte võib oma epigrammides väljendada kriitikat sõja ja kangelaslikkuse üle (Martin 2022).

Arutelu on tekitanud ka küsimus, kas Anyte epigrammid on kirjutatud papüürusele või olid need algselt inskriptsioonid. Näiteks luges Wilamowitz Anyte epigramme eraldiseisvate inskriptsioonidena (1924: 136–7). Ehkki arvamused võivad lahku minna teatud epigrammide juures, on tänapäeval üldiselt tunnustatud Anyte kirjanduslikkust¹⁶.

¹⁶ Samas juba Reitzenstein argumenteeris Anyte nn raamatuepigrammide heaks: “*Wer nicht von selbst empfindet, dass Anytes Gedichte für das Buch verfasst sind, der mustere ihre Epigramme auf tote Libelingstiere und vergleiche, wie dieselben schon bei den nächsten Nachahmern wieder zu Epitymben werden...*” (1893: 126)

3. Anyte epigrammide analüüs

3.1. Votiivepigrammid

Antud kategooria alla olen paigutanud kaks Anyte votiivepigrammi. Üks kujutab oda (AP 6.123), teine katelt (AP 6.153). Ehkki antoloogias on paigutatud kuuenda raamatu alla ka epigramm AP 6.312, olen selle teemaasetuse tõttu paigutanud epideiktis-ekfrastiliste epigrammide juurde. Temaatiliselt erinevad Anyte votiivepigrammid tema ülejäänud loomingust seeläbi, et keskenduvad rohkem maskuliinsetele perspektiividele ja sõjateemadele, ent ka selle võib küsimuse alla seada, nagu näitab järgnev arutelu.

3.1.1. AP 6.123

*Ἔσταδι τῇδε, κράνεια βροτοκτόνε, μηδ' ἔτι λυγρόν
χάλκεον ἄμφ' ὄνυχά στάζε φόνον δηῖων,
ἀλλ' ἀνὰ μαρμάρεον δόμον εἰμένα αἶπὸν Ἀθάνας
ἄγγελ' ἀνορέαν Κρητὸς Ἐχεκρατίδα.*

Jää siia, kirsipuust mehetapja, ja ära enam
lase vaenlaste verel nõrguda mööda hukutavat pronksküünist¹⁷,
vaid istudes Athena kõrges marmorist kojas,
kuuluta Kreeta-maa Echekratidase vaprust.

Votiivepigrammi tegevuspaigaks on Athena tempel, kus kõnetatakse ümberütlemisi oda (*κράνεια βροτοκτόνε* – kirsipuust mehetapja) ning kutsutakse seda üles edaspidi tapmisest loobuma. Temaatiliselt jaguneb epigramm kaheks: esimene värsipaar vaatleb oda vägivaldset minevikku, teine annab aga odale juhiseid, mida edasi teda – nimelt seista templis ja ülistada Kreetat pärit Echekratidast.

Odale või odapeale pühendatud epigramme leidub hulganisti, nõnda on ka Simonidese (AP 6.52) ja Mileetose Nikiase (AP 6.122) epigrammides tuvastatud paralleele Anytele. Need tekstid sarnanevad lisaks teemaasetusele kas sõnavarati (*χάλκεον, δηῖων, κράνεια*). See aga, et kõigis eelmainitud epigrammides pöördub tekstisisene kõneleja pühendatud eseme (oda) poole,

¹⁷ Või: lase vaenlaste verel nõrguda mööda hukutavat pronkster.

on üldisemalt haruldane nähtus. Geoghegani hinnangul võis Anyte olla tegelikult esimene autor, kes pühendas kirjaliku epigrammi sõjariistale (Geoghegan 1979: 15–16, allmärkus 5)

Epigramm paistab silma ümberütlemiste poolest – kordagi ei viita Anyte epigrammi pühendusobjektile ehk odale otseselt, vaid kirjeldab seda läbi omaduste. *Κράνεια* on arvatavasti kirss-kontpuu (LSJ), mis viitab oda puust osale. Kirss-kontpuu kasutamine oda jaoks tundub kohane, kuna seda mainib ka Xenophon oma jahtimisalases uurimuses *Cynegeticus* (10.3). Seevastu tähistab Homerosel *κράνεια* ainult puud ennast või selle vilja (Il. 16.768; Od. 10.243).

Χάλκεον (vask/pronks) võib viidata oda tipule, ent üheskoos sõnaga *ὄνυχα* (küünis) on tõlgendatud, et see viitab hoopis oda alumisele osale, kuna tavaliselt pole odatipp kumera kujuga nagu küünis. Nõnda seisab oda templis, justkui küünised maasse kinnitatud. Seda tõlgendust toetab enamgi asjaolu, et oda alumine osa oli tihti valmisatud pronksist. (Geoghegan 1979: 22–4)

Echekratidase isiku kohta on keeruline midagi kindlat väita, kuid on alust kahtlustada, et tegemist võib olla väljamõeldud tegelasega. Esiteks loob Echekratidase nimi koos Kreetaga kõlakujundi, seesugust poetilist vahendit valdab Anyte juba mitmes teises epigrammis. Teiseks võib Echekratidase nime tõlge (*ἔχω* ‘omama’ + *κράτος* ‘jõud’) viidata mänguliselt epigrammi sõjateemadele, sobitudes hästi sõdalase nimeks. Kolmandaks võib seda nime jälgida ka teises sarnases epigrammis (AP 6.142)¹⁸, mis suunab arvamusele, et Anyte viitab pigem kirjandustüübile kui konkreetsele ajaloolisele isikule.

Anyte epigrammist on loetud välja sõjavastast hoiakut, kuna selle keskmes on üleskutse vägivallast loobumiseks¹⁹. Echekratidase vaprust ei kuulutata lahinguväljal, vaid selles eemaldatud templiruumis ja pärast vägivalla lõppu. Sõjavastase tõlgenduse põhjal hakkab teisiti kõlama Anytele paralleelne Simonidese epigramm (AP 6.52), kus oda kutsutakse samuti puhkama, ent Simonides toob puhkamise põhjuseks oda kulunud tipu, mis ei suuda enam tõhusalt tööd jätkata. Seesugune kriitika puudub ka Mnasalkase epigrammist (AP 6.128), mis tegelikult jäljendab Anytet. Kuigi Anyte epigrammi võib samuti lugeda vapruste ja mehelikkuse ülistusena, ei samastu Anyte hääl täielikult epigrammi pühendaja perspektiiviga, erinevalt

¹⁸ Echekratidase nimi asetseb ka samal värsipositsioonil, mistõttu võib oletada, et Anyte võttis eeskujuks selle epigrammi (Gutzwiller 1998: 57).

¹⁹ Vt nt Gutzwiller 1998: 57–8; Martin 2022.

meesautorite tekstidest. Gutzwilleri tõlgendusel näitab Anyte epigramm seda, kuidas naispoeetid pidid valdama žanrinorme (siin: ülistama meeste saavutusi), et nad saaksid selle sees arendada edasi oma eripärast poeetilist häält. (1998: 58)

Odaepigrammi lüngaks jääb seega epigrammi sisese kõneleja hääl, mida võib tõlgendada nii poeedi enda häälena kui ka avatud lüngana, mille lugeja saab ise täita, kui tal soovi on. Lugejal on võimalik lugeda seda epigrammi sarnaselt Simonidese või Mnasalkase omadega ning ülistada sõdalase vaprust, kuid neid epigramme üksteisega kõrvutades saab ta jõuda ka järelduseni, et Anyte epigrammis peitub hoopis manitsus vägivalla suhtes. Järelikult ei seisne lünmäng siin niivõrd semantiliste lünkade täitmises, vaid nõuab lugejalt oda- ja sõjaepigrammide laiema konteksti tundmist, mis aitab jõuda tõlgendusteni, mida tekst otseselt ei sõnasta.

3.1.2. AP 6.153

*Βουχανδῆς ὁ λέβης· ὁ δὲ θεὸς Ἐριασπίδα υἱός
Κλεύβοτος, ἃ πάτρα δ' εὐρύχορος Τεγέα·
Τάθάνῃ δὲ δῶρον, Ἀριστοτέλης δ' ἐπόησεν
Κλειτόριος, γενέτω ταῦτ' ὀνομα*

Härgahoidev katel; pühendaja on Eriaspidase poeg,
Kleubotos, kodumaa on laialttantsiv Tegea;
Athenale on see kingiks, valmistanud on Aristoteles
Kleitoriast, kes isalt on saanud selle nime.

Esmapilgul järgib see votiivepigramm igati žanri konventsioone: mainitud on pühendaja, tema isa, pühendatu, eseme valmistaja, tema kodulinna ja isa nimed. Näiline pinnapealsus suunab tõlgendama seda epigrammi kõigest eseme inskripsioonina, milles poleks mõtet otsida kirjanduslikku mängu, kuna see polegi loodud ilukirjanduslikel eesmärkidel. Kui võrrelda seda ülalpool vaadeldud Anyte votiivepigrammiga (AP 6.123), ei loo antud epigramm votiivkingi ehk katla ümber näiliselt niivõrd värvikat olustikku kui oda puhul. Samas kasutab Anyte ka siin huvitavaid omadussõnu. Aupakliku või vahest ka humoorikana mõjub härgahoidev (*βουχανδῆς*) katel, ning laialttantsiv Tegea (*εὐρύχορος Τεγέα*) võiks viidata autori enda kodumaale.

Poeetiliselt mängu on aga täheldatud ka selles epigrammis, näiteks sõnade *βουχανδῆς* ja *λέβης* kasutuses ja intertekstis Homerosega. “Iliases” on *λέβης* auhinnaks spordivõistluste võitjatele, mistõttu saab oletada, et epigrammis mainitud katel on mõeldud võitja Kleubotose auhinnaks. Epigrammis on tuvastud ka potentsiaalne nimedega mäng. Nimelt kasutab Homeros kilbi kirjeldamiseks sõna *βούς* (härg), *Ἐριασπίδα* nimes on aga samuti peidetud kilbi nimetus (*ἀσπίς*). Ka kilbid võisid olla võistluste auhinnaks – nõnda on epigrammis isa-poeg justkui paralleelselt kilbi ja katla võitjad. Nimedega mängule võib enamgi viidata epigrammi viimane sõna, milleks on sõna “nimi” ise: *ὄνομα*. (Geoghegan 1979: 29–40)

Lisaks nimede tähendusmängudele võivad viited Homerosse eepostele ulatuda aga veelgi kaugemale. Nimelt leidub “Iliases” simiil põlevast Xanthose jõest, kus seda võrreldakse keeva katlaga.

ὥς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ
κνίστην μελδόμενος ἀπαλοτρεφέος σιάλοιο
πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ζύλα κάγκανα κεῖται,
ὥς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο, ζέε δ' ὕδωρ (21.362–5)

just nagu keeb tuleleekide peal suur, ruumikas katel,
et sulaks välja ses rasv hea nuumsea läikivast pekist:
vulksub ja keerleb see kõik, aga all halud leegivad kuivad
– nõnda ka nüüd jõge kõrvetas leek, vesi vulksudes kees seal.
(tlk A. Annist)

Homeroosest lähtuvalt võib ka Anyte epigrammis lugeda katelt kui metafoori sõjaväljale, mislābi hakkab sellega haakuma järgmine intertekstiline sõnapaar – *εὐρύχορος Τεγέα* (laialttantsiv Tegea). Enne Anytet esineb *εὐρύχορος Τεγέα* epiteedina ainult Simonidese epigrammis (AP 7.512), mis on pühendatud Tegea eest langenud sõduritele. Simonidese epigrammis asetub *εὐρύχορος Τεγέα* selgelt sõjalisel kontekstil, kus ülistatakse Tegea kaitsjaid. Anyte võib samast teemast kirjutada läbi intertekstuaalsete vihjete, sidudes omavahel Homeroose ja Simonidese tekstid. Homeroose “Iliases” võrreldakse lahinguvälja leekidel keeva katlaga, Simonidese epigrammis kannavad sõdurid hoolt selle eest, et Tegeast ei saaks kunagi leekides lahinguväli. Anyte epigrammis võib toimuda nende kujundite kokkusulamine, kus härgahoidev katel hakkab sümboliseerima Tegeat ennast. Selle tõlgenduse järgi võib siis Kleubotos esindada üht Tegea kaitsjatest, kes hoidis ära linna hävingut.

Järelikult võimaldab epigramm lugeda kahte paralleelset narratiivi: esmapilgul mõjub see küllaltki tavapärase pühenduseepigrammina, kuid tekstis peituvate lünkade sidumisel avaneb võimalus tõlgendada seda ka epigrammina sõjast ja Tegea kaitsmisest. Nii osutub narratiivselt tagasihoidlik või “vaikiv” epigramm tegelikult poeetiliseks mänguks autori ja lugeja vahel, kus epigrammi sügavam tähendus sünnib nende vihjeliste seoste ühendamisel.

Kui odaepigrammis kritiseerib Anyte vihjamisi sõja ülistamist, siis siin kajastub sõjateema märksa kaudsemalt ja ümberöeldult. Nõnda võib ka siinnes epigrammis näha Anyte katset arendada žanris edasi oma isiklikku poeetilist häält, kujutades sõda ja kangelaslikkust varjatumal viisil.

3.2. Hauaepigrammid

Anyte hauaepigrammidest on valdav osa pühendatud loomadele (AP 7.646, 208, 202, 215, 190 Poll. 5.48). Arvukuselt teisel kohal on enne abielu surnud tütarlastele pühendatud epigrammid (AP 7.486, 490, 492, 649) ning kõige vähem esineb meestele (sõduritele) pühendatud epigramme (7.724, 232).

3.2.1. AP 7.486

*Πολλάκι τῷδ' ὀλοφυνδὰ κόρας ἐπὶ σήματι Κλείνα
μάτηρ ὠκύμορον παῖδ' ἐβόασε φίλαν,
ψυχὰν ἀγκαλέουσα Φιλαινίδος, ἃ πρὸ γάμοιο
χλωρὸν ὑπὲρ ποταμοῦ χεῦμ' Ἀχέροντος ἔβα.*

Sageli selle tütre haua juures leinav Kleina,
ema, hüüdis oma lühikese saatusega lapse järele,
kutsudes välja Philainise hinge, kes enne pulma
astus üle Acheroni jõe kahvatute voogude.

See epigramm on esimene mitmest enne abielu surnud tütarlapsele pühendatud epigrammist. Anyte tähelepanu naiste perspektiivi kajastamisel tuleb kõige ehedamalt välja just tema hauaepigrammides, kuna need lähevad lahku varasemast epigrammitraditsioonist, kus oli tavaliselt leinajateks noored mehed, kes olid kaotanud oma isa (Gutzwiller 1998: 58). Varasemalt on seda epigrammi tõlgendatud inskripsiooni, mitte kirjandusliku epigrammina, ent selle osas on võimatu jõuda täieliku selguseni. Geoghegan leiab, et märkimisväärsim aspekt selles epigrammis on järjekordsed allusioonid Homerosel ja tragöödiale – näiteks sõnade ὀλοφυνδὰ (leinav) ja χλωρόν (kahvatu) juures. (Geoghegan 1979: 65)

Baale pakub, et ὀλοφυνδὰ (mis ilmneb muidu Homerosel ainult kolm korda) viitab tagasi “Iliase” tekstikohale, kus Achilleus leinab Patroklost ja püüab tema varjukuju emmata. Põhjenduseks toob ta asjaolu, et ka Homerosel tekstis esineb ψυχή rea alguses. (1903: 110)

*χερσί τε συμπλατάγησεν, ἔπος δ' ὀλοφυνδὸν ἔειπεν:
‘ὦ πόποι ἦ ῥά τίς ἐστι καὶ εἶν Ἀἴδαο δόμοισι*

ψυχὴ καὶ εἶδωλον, ἀτὰρ φρένες οὐκ ἔνι πάμπαν:
 παννυχίη γάρ μοι Πατροκλῆος δειλοῖο
 ψυχὴ ἐφεστήκει γοόωσά τε μυρομένη τε,
 καί μοι ἕκαστ' ἐπέτελλεν, εἵκτο δὲ θέσκελον αὐτῷ.²⁰ (23.102–7)

Peale leksikaalse sarnasuse on märkimisväärne ka sisuline paralleel, ehkki moonutatult (*imitatio cum variatione*): “Iliase” 23. laulus ilmub Patroklose hing Achilleuse ette, kurtes et ta pole veel maetud ja ei pääse seetõttu allmaailma; Anyte epigrammis proovib aga Kleina oma tütre hinge hoopiski hauast välja manada. Kahtlemata peegeldub epigrammis rituaalne aspekt (Geoghegan 1979: 68), eriti kuna verbi ἀνακαλέω (välja kutsuma) kasutatakse tragöödias surnute üleskutsumiseks ja jumalate palumiseks²¹. Rituaali näitlikustab ka epigrammi korduvus ja rütmilisus, mis väljendub läbi sõnakorduste (φίλαν/Φιλαινίδος) ja Kleina lakkamatu tegevuse (πολλάκι, ἐβόασε ἀγκαλέουσα). Ka Acheroni vood (χεῦμα) võivad ümberütlemisi illustreerida leina, mida saab epigrammis tunnetada igavese lainetamisena.

Χλωρόν (kahvatu) esineb kahes teises Anyte epigrammis, sealhulgas tundub igas autor mängivat sõna erinevate tähendusvarjunditega. Epigrammis AP 7.646 kirjeldab see tüdruku pisaraid, mis võib haakuda Acheroniga, mida kujutati nutva või ulgavana²². Meleagros väljendab ka ideed (AP 7.476), et elavate pisarad saavad voolata Acheroni. Samuti saab sõnas χλωρόν leida viiteid Euripidesele, kes kasutab seda vee kirjeldamiseks (Ph. 660; Hel. 349), samas sobib see hästi kokku ka allmaailmaga, mille värvust on kirjeldatud kahvatu või valgena. (Geoghegan 1979: 69–70)

Lünkmäng avaldub seega epigrammis rohkem laiendatud tähenduses, toimides läbi intertekstuaalsuse. Peidetud vihjed (eelkõige ὀλοφυνδὰ ja ψυχὰν) suunavad lugejat märkama allusioone Achilleuse leinale. Eriti on see just ebatavaline sõnakasutus (ὀλοφυνδὰ), mis paneb lugejat otsima põhjust, miks Anyte otsustas just seda kasutada. Lünkmängu lahendamisel saab aga lugeja tunda üllatust, et Anyte on siin võrdsustanud ema leina tütre kaotuse üle kangelassurmaga. Ehkki epigrammi struktuur on tavapärane ja selles puuduvad otsesed lüngad,

²⁰ “...Üles tõusis Achilleus liivalt ja suures / häämingus kokku löi kaed ning **kurvana** endale hüüdis:/ “Taevased väed! Nii tõesti siis säilib Hadese öös veel / ainult varjuna **hing**. Eluramm aga sellest on lahkund. / Terve öö läbi nii Patroklose õnnetu **hing** nüüd / seisis otse mu ees, ise nuuksus ja kurvana kaebles; / rääkis ka soovidest ning imetaoliselt kurvana kaebles:” (tlk August Annist)

²¹ Surnute üleskutsumine: A. Pers. 621; E. Hel. 966; Jumalate palumine: E. Supp. 626.

²² Vt nt AP 16.270.3; AP 7.700.2

suunab see lugejat tunnetama, et ka ema ja tütre vaheline (privaatne) lein on kaalukuselt võrreldav ning väärib sarnast kujutamist nagu eepiliste kangelaste surmad.

Ehkki tundub, et antud epigramm on üldiselt läbi arutletud ning kõik allusioonid juba varasemalt välja toodud, on arutelust hoopis kõrvale jäetud Kleina ja Philainise nimede tõlgendusviisid. Ehhki see kõrvalejätt on arusaadav, kui tõlgendada epigrammi kõigest tellimustööna, proovin siin korraks välja käia võimaluse, et ka nende nimede taga peitub teatud poeetiline mäng. Epigrammi kirjanduslikkusele võib vihjata ka *Κλείνα* nimi, mis oletavalt tuleneb sõnast *κλεινός* (kuulus), see aga sobituks hästi epigrammi peidetud eepiliste assotsiatsioonidega.

Philainise nime tõlgendamisel võib seda seostada Persese epigrammiga (AP 7.487), mis tundub pealtnäha sarnane Anyte omaga, kuna on samuti pühendatud enne abielu surnud tüdrukule (Philainion), keda leinab ema (Pythias). Samas on tõlgendatud, et Persese epigrammi tegelaste nimed viitavad hetäärdest tegelaskujudele²³ (Gratwick 1982: 124–126) – sellist tõlgendust on aga raske ette kujutada Anyte epigrammi juures.

²³ Vt lähemalt peatükk 3.2.7, allmärkus 33.

3.2.2. AP 7.490

*Παρθένον Αντιβίαν κατοδύρομαι, ἃς ἐπὶ πολλοί
Νυμφίοι ἰέμενοι πατρὸς ἴκοντο δόμον
Κάλλευσ καὶ πινυτᾶτος ἀνὰ κλέος · ἀλλ' ἐπὶ πάντων
ἐλπίδας οὐλομένα Μοῖρ' ἐκύλισε πρόσω.*

Neitsi Antibiat leinan ma, kelle isa kotta
tulles/ihaldades hulkades peigmehed tunglesid,
tema ilu ja tarkuse kuulsuse peale; aga kõikide
lootused uhas kaugele hävitav Moira.

See epigramm on näide Anyte surmaneitsi motiivist, seekord on epitaaf pühendatud Antibiale, kelle surma põhjuseid lähemalt ei selgitata. Märkimisväärne on Anyte loodud visuaalne pilt. Kuigi *ἰέμενοι* (tulles) ja *ἴκοντο* (tunglesid) võib võtta tavapäraste ja neutraalsete liikumist väljendavate sõnadena, siis antud kontekstis mõjuvad need dünaamiliselt ja isegi meeleheitlikult. Samahästi võib *ἰέμενοι* partitsiipi tõlgendada ihaldamise tähenduses (LSJ), mis rõhutaks veelgi peigmeeste soovi abielluda maineka neitsiga. Epigrammi teises värsipaaris on aga liikumine vastupidine, st peigmeeste lähenemine on vastandatud saatusejumalanna poolt kaugele tõugatud lootustega. Tähelepanuväärne on ka verb *κυλίνδω* (siin vormis *ἐκύλισε*), mis esineb Homerosel lainete vohamise kontekstis (*τρόφι κύμα κυλίνδεται* Il. 11.30).

Nagu on ka varasemalt välja toodud²⁴, paljastab lähedasem lugemine põneva interteksti Homeroosega, eelkõige suunab selle poole sõna *πινυτᾶτος* (tarkus), mis esineb korra mõlemas eeposes (Od 20.71; Il. 7.289). Pigem viitab Anyte siin “Odüsseia” seigale, kui Penelope palub Artemiselt, et jumalanna võtaks talt elu, kuna ta ei soovi kosilastega abielluda. Penelope võrdleb oma tingimusi Pandareose tütarde omaga, kelle uputasid jumalad (*ἀνέλοντο θύελλαι* 20.66). Penelope jutustab, et orbudeks jäänud tütardele andsid jumalannad erinevaid kingitusi, sealhulgas andis Hera neile ilu (*εἶδος* 71) ja taipu (*πινυτήν* 71), Athena aga õpetas neile kuulsat käsitööoskust (*ἔργα...κλυτὰ* 72). Kui aga Aphrodite küsis luba tütarlaste pulmade

²⁴ Greene 2005: 145; Geoghegan 1979: 73–9.

korraldamiseks, saatis Zeus, kes teab hästi surelike saatuseid (*ὁ γὰρ τ' εἶ οἶδεν ἅπαντα, μοῖράν τ' ἀμμορίην τε καταθνητῶν ἀνθρώπων* 75–6), neile kaela hoopis tormituulena harpüiad.

Homeroose ja Anyte tekstide kõrvutamisele tuleb ilmsiks, et Anyte viitab läbinisti Penelope kõnele. Eeposele on viidatud nii samade sõnade kaudu (*πινυτᾶτος/πινυτήν, κλυτὰ, μοῖράν*), kui ka ümberütlemisi (*κάλλευς/εἶδος; ἐκύλισε/ἀνέλοντο θύελλαι*). Interteksti arvesse võttes võib ette kujutada, et Antibia on üks nendest Pandareose tütardest, kelle uputas saatusejumalanna Moira. Alternatiivse tõlgendusena oleks Antibia Penelope ise, ehkki küll neitsilik – seda rõhutuse tõttu, et Antibia juurde tunglesid massides peigmehe samamoodi nagu kosilased Penelope juurde. Nii avaldub ka selles epigrammis neitsi enesetapu motiiv (vt lähemalt peatükk 3.2.4.), kus Antibia ei huku mitte tahtmatult jumaliku sekkumise läbi, vaid valib ise uppumise²⁵. Sel viisil mõjub epigramm otsekui Penelope epitaafina, kui Artemis oleks tema palvet kuulda võtnud. Tahtlikult mõjub ka Antibia nimi: *ἀντί* + *βία*²⁶ ehk vägivalla-vastu, mis toetaks tõlgendust, et peigmeeste kogunemine ei tulnud soovikohaselt. Märkimisväärne on ka asjaolu, et hauaepigrammis Mileetose neitsidele (AP 7.492) viitab Anyte samuti sõnaga *βία* meeste vägivallale, mille eest põgenemiseks valivad tüdrukud vabasurma.

Antud epigramm on minu meelest üks kõige kindlamaid tõendeid sellest, et Anyte kasutas oma loomingus lünnmängu. Kui esmalugemisega võib tekkida küsimusi selle kohta, kes see Antibia oli ja kuidas ta suri – asjad, mis oleks traditsioonilise epitaafi puhul ehk rohkem täpsustatud –, siis interteksti tuvastamisega tuleb välja, et selles epigrammis peituvad samaaegselt Penelope ja Pandareose tütarde lood. Küsimuse alla jääb veel muidugi see, kuidas tõlgendada epigrammi minategelast. On selleks kõigest lugeja ise, kes saab lugedes kaasleinaliseks, või on tegu hoopis seotud müüditegelasega – seda kõike lubab Anyte lünnmäng ette kujutada.

Kuna analüüsist ilmnes, et Anyte epigramm räägib ka ümberütlemisi merehukust, tõuseb paratamatult huvi ka selle vastu, kuidas seostub see levinud merehuku epigrammi traditsiooniga. Kui hauaepigrammides on tavaline rõhutada surnu ja elava maailma lahusust, siis merehuku epigrammides saab merest järjekordne motiiv selle lahususe rõhutamiseks. Meri ei paku aga mitte ainult ruumilist eraldatust, vaid lahutab ka surnukeha oma nimest. (Tueller 2019: 192–96) Anyte epigrammi vaadates on ka seal ruumiline pinge selgelt olemas. Nagu sai

²⁵ Surm läbi uppumise oli üks sagedasemaid enesetapu meetodeid kreeka mütoloogias, ent küll pigem meestegelaste puhul. (Asomatou et al. 2016: 69).

²⁶ Kehaline jõud, vägivalla akt. (LSJ)

eelpool mainitud, vastanduvad lähenevad peigmehed eemale tõukava Moiraga. Vastakus on ka nende tegudega seotud eessõnad *ἀνὰ κλέος* / *ἐκύλισε πρόσω*. Kui just mitte tõlgendada *κατοδύρομαι* ruumilises tähenduses (st otsekui haua poole “alla” leinama), puudub epigrammis igasugune otsene viide hauale või matmisele, justkui minategelane saabki leinata ainult nime, mitte keha. See suunab üha enam tõlgenduseni, et Antibia ainsaks hauaks jäi meri.

3.2.3. AP 7.492

*Οἰχόμεθ', ὦ Μίλητε, φίλη πατρί, τῶν ἀθεμίστων
τὴν ἄνομον Γαλατῶν ὕβριν ἀναινόμεναι,
παρθενικαὶ τρισσαὶ πολιήτιδες, ἅς ὁ βιατάς
Κελτῶν εἰς ταύτην μοῖραν ἔτρεψεν Ἄρης·
οὐ γὰρ ἐμείναμεν ἄμμα τὸ δυσσεβὲς οὐδ' Ὑμέναιον
νυμφίον ἀλλ' Αἶδην κηδεμόν' εὐρόμεθα.²⁷*

Me hülgame sind, Mileetos, armas isamaa,
Keeldudes jultunud galaatide seadusetust hübrisest,
kolm neitsit – sinu kodanikud,
kelle sundis sellisesse saatusesse keltide jõuline Ares.
me ei talunud ebapäha sõlme ega abielu,
vaid leidsime endi kaitsjaks Hadese.

Esmapilgul näib see epigramm mälestavat kolme noort naist Mileetosest, kes surid galaatide sissetungi ajal. Neid mälestatakse nende valiku tõttu – selle asemel, et alistuda sissetungijatele ja kogeda seksuaalset vägivalda, valivad nad pääsemiseks surma ning säilitavad seeläbi oma au. Tundub, et epigrammi osas valitseb üksmeel, et see viitab kolme neitsi enesetapule²⁸. Siiski pakun siin välja võimaluse, et enesetapp pole tingimata ainus saatus, millele Anyte selles epigrammis osutab.

Alustuseks on vajalik avada ajaloolist tausta. Anyte epigramm näib viitavat galaatide sissetungile Mileetosesse umbes 277 eKr, mil keldi hõim sisenes Kreekasse ja rändas edasi Väike-Aasiasse. Ajaloallikad kirjeldavad seda saabumist häiriva muutusena. Hellenotsentrilisest vaatepunktist tulid galaadid täiesti teisest maailma osast, tuues kaasa väga eristuvad kombed. Järgnevatel sajanditel võrreldi galaatide rändega seotud sündmusi isegi Pärsia sõdadega. Seda reaktsiooni võib täheldada ka antiikkirjanduses, kus galaate kujutatakse tihti metsikute barbaritena. (Pasquariello 2023: 1–5)

²⁷ Tegu on käesoleva töö ainsa Anyte epigrammiga, mida Geoghegan (1979) ei maini ning mille autorlust ta seega tõenäoliselt ei tunnista. Ometi on epigramm kaasatud Gow ja Page'i (1965) väljaandesse.

²⁸ Nt Gow ja Page 1965: 103; Gaca 2025: 297–8.

Kuigi otseseid tõendeid, mis kirjeldaksid galaatide rünnakut Mileetosele, on väga vähe, viitab nii Anyte epigrammi kui ka hilisem 1. sajandist eKr pärinev lugu sellele, et galaatide ja mileetoslaste vahel toimusid tõenäoliselt vägivaldsed kokkupõrked. (Pasquariello 2023: 127–8)

Tulles tagasi Anyte teksti juurde, võib jälgida, et galaate kirjeldatakse korduvalt seadusetute ja jumalakartmatutena, ka nende tegusid iseloomustavad negatiivsete eesliidetega sõnad: *ἀθεμίστων*, *ἀναινόμεναι*, *δυσσεβέες*. Väljendeid, mis sarnanevad fraasiga “keltide Ares” (*Κελτῶν Ἀρης*), nagu “galaatide Ares” ja “barbarite Ares”, leidub ka teistes galaatide sissetungi käsitlevates tekstides; Ares kui raevu ja vägivalla metonüümia muutus 3. ja 2. saj eKr tavapäraseks poeetiliseks kirjeldusviisiks, millega kujutati galaate (Pasquariello 2023: 116–7).

Kui antud epigramm on tõepoolest Anyte loodud, võiks ka siit oodata mingisugust viidet Homerosele. Üks selline vihje võib olla sõna *κηδεμών* (kaitsja), mis tähistab “Iliases” inimest, kes hoolitseb surnu eest (LSJ). Täpsemalt kasutatakse seda Patroklose matuse kontekstis (Il. 23.163). Nõnda võiks kolme neitsi surma tõlgendada isegi kangelaslikuna. Nagu ka oma teistes epigrammides, toob Anyte kangelaste maailma naiste sfääri. Üks selle epigrammi silmatorkavaid jooni on aga Anyte perifrastilisus. Mitte kusagil ei ütle ta otsesõnu, et tüdrukud sooritasid enesetapu. Seetõttu esitan kaks võimalikku tõlgendust nende surmast, alustades tavapärasest versioonist ehk enesetapu tõlgendusest.

Antiikkirjanduses võib jälgida enesetapu osas kolme peamist mustrit: esiteks, naised võtavad endalt elu sagedamini kui mehed; teiseks on nende põhjused erinevad – naised surevad tavaliselt pärast seksuaalset vägivalda või sügavat leina, mehed aga au kaotuse või viha tõttu; kolmandaks on ka meetodid soost sõltuvad – naised poovad end üles, mehed aga surevad mõõga läbi. See kajastub näiteks Sophoklese “Antigones”, kus leiab aset Haimoni ja Antigone kahekordne enesetapp. Antigone sureb poomise läbi, Haimon aga tapab end mõõgaga. (Oyler 2023: 1, 4)

Paton seob Anyte epigrammi laiema ilukirjandusliku traditsiooniga, mis käsitleb rünnakut Mileetosele. Ta viitab hilisemale teosele, kirikuisa püha Hieronymuse traktaadile *Adversus Jovinianum*. (Paton 1919: 267, allmärkus 2) Selles teoses väitleb Hieronymus neitsilikkuse pühaduse poolt, tuues näiteid sellest, et isegi vanakreeka paganlik kultuur väärtustas

neitsilikkust ja vooruslikkust. Selle argumendi raames mainib ta lugu seitsmest Mileetose neitsist, kes tapsid end galaatide sissetungi tõttu, seades sel moel oma neitsilikkuse väärtuse kõrgemale kui omaenda elu. (*Adversus Jovinianum*, 1.41) Jääb küll ebaselgeks, kas Hieronymus viitab siin otseselt Anyte epigrammile, eriti kuna ta räägib seitsmest, mitte kolmest neitsist.

Mileetosega näib seotud olevat üldisem neitside enesetapu motiiv. Plutarchos jutustab oma traktaadis *Mulierum virtutes* ühe häiriva loo, milles Mileetose tütarlapsed võtsid massiliselt endalt elu, näiliselt ilma selge põhjusega. Ta kirjutab, et mileetoslased reageerisid sellele lõpuks alandava matmiskombega: end üles poonud tüdrukute surnukehad viidi matmisele alasti, välja arvatud kõis, mille läbi nad olid surnud. (*Moralia: Mulierum virtutes* 3.249c–d) Kas ja kuidas võiks see lugu seotud olla Anyte epigrammiga, on raske öelda, ent see enesetapumeetod haakub sellega, millest tuleb järgmisena juttu.

Anyte epigrammis paistab silma üks sõna, mis võib ümberütlemisi enesetapule viidata: *ἄμνα* (sõlm, side, kõis, neitsivöö). Vahest peitub ridades “me ei talunud ebapüha sõlme ega abielu, / vaid leidsime endi kaitsjaks Hadese” sünge sõnamäng – et ühe sõlme tagasi lükkamisega võtsid nad vastu teise, poomisnööri, et oma elule lõpp teha. Sõna *ἄμνα* kasutust enesetapunööri tähenduses leidub ka Euripidese tragöödias “Hippolytos”.

“Hippolytos” viitavad nii *ἄμνα* kui ka *βρόχος* silmusele (Hipp. 779, 781), mille abil Phaidra end tapab. Phaidra enesetapu ajendiks oli hirm oma keelatud tunnete tagajärgede ees, kuna ta oli neetud tundma iha oma kasupoja Hippolytose vastu. Phaidra tapab end, et säilitada oma perekonna au. Nõnda sarnaneb tema saatus Mileetose neitside omaga, sest mõlemad valivad surma, et kaitsta oma väärikust. Phaidra kaitseb poomisköie abil oma “abieluköit” Theseusega, samamoodi nagu Mileetose neitsid pigem “seovad sõlme” Surma, mitte galaatidega.

Vahest ainus tõeliselt otsustav sõna epigrammis, mis võiks viidata enesetapule, on verb *εὐρόμεθα* (leidsime), mis tõstatab tõlgenduse küsimuse: kas rida “leidsime endi kaitsjaks Hadese” peaks viitama teadlikule valikule, või pigem sellele, et surm lihtsalt tabas neid?

Eespoolne arutlus näitab, et on rohkelt põhjuseid arvata, et Anyte vihjab neitside enesetapule. Ometi võimaldab Anyte kaudne ja ümberütlev stiil esitada ka alternatiivse tõlgenduse: mis siis,

kui neitsid ei surnudki oma käe läbi? Mis siis, kui nad hukkusid hoopis galaatide käe läbi, võideldes ja kaitses oma vabadust, nii nagu Mileetose mehed oleks seda teinud?

Arvatavasti oli Anyte kodulinnaks Tegea, mida seostatakse nais-sõdalaste traditsiooniga. Pausanias jutustab, et tegealaste ja spartalaste vahelise sõja ajal kaitsesid Tegea naised oma linna spartalaste kuninga Charilaose juhitud sissetungi eest. Naised relvastasid end ja löid spartalased tagasi, võttes vangi isegi spartalaste kuninga. (Paus. 8.48.5) Seda lugu silmas pidades võib kujutleda, et Anyte, kuuldes kauge Mileetose rünnakust, kirjutas selle epigrammi mitte traagilisest enesetapust, vaid vastupanuaktist, nähes vaimusilmas Mileetose naisi tõusmas oma ründajate vastu, nii nagu tegid kunagi Tegea naised. Kui Anyte oli tõepoolest tegealane ja selle epigrammi autor, tunduks seos epigrammi ja tema kodulinna vahel pea ilmselge.

Siin omandab väljend “keltide Ares” uue tähendusvarjundi, sest samahästi võiks seda tõlkida ka kui “keltide mõõk”. Arese nimetuse kasutust mõõga tähenduses saab jälgida juba “Iliases”, kus väljend “terav Ares” (ὀξύς Ἄρης – Il. 7.330) toimib relva metafoorina. Ehkki “keltide Arest” võib üldiselt mõista kui “vägivalda”, viidates galaatide rüüsteretkele tervikuna, võib see ühtaegu ka tähistada otsest relvastatud kokkupõrget Mileetose neitside ja galaatide vahel.

Lõpetuseks tahaksin pakkuda veel kolmanda tähendusvarjundi, mida võiks epigrammi juures arvesse võtta. Ehk võiks seda epigrammi lugeda ka kommentaarina sellele, kuidas kreeka kirjandus kujutab meeste ja naiste surma. Anyte mängib lugeja ootustega: kirjandusliku enesetapu soopõhine motiiv suunab esmalt tõlgenduse poole, et neitsid tegid enesetapu, kuid samal ajal jätab ta teadlikult ruumi ka teisteks lugemisteks.

Usun, et Anyte on ka siia epigrammi jätnud teadlikult semantilised lüngad, mida saavad lugejad oma kujutlusvõimel täita. Nõnda kutsub epigramm ka esile sügavama emotsionaalse reaktsiooni, tehes lugejast kui kaasautori. Ehkki epigramm jutustab küll naiste enesetapust, lisab Anyte sellele uue mõõtme, kujutades nende surma kangelaslikuna ja meenutades läbi eepilise keele isegi suurte kreeka kangelaste surma. Samas võimaldab Anyte kaudne väljendusviis lugeda seda ka loona Mileetose naiste vastupanust, milles nad võitlevad ja langevad lahingus galaatide vastu, nagu tegid kord Tegea naised. Lõpuks võib epigrammi mõista ka arutlusena sooliste ootuste üle kreeka kirjanduses. Anyte suunab lugejat küsima, miks eeldatakse naistelt ja meestelt teatud käitumismustreid, ning pöörab need ootused ümber sellega, et jätab epigrammi lüngad, mis lubavad välja lugeda mitut võimalikku tõlgendust.

3.2.4. AP 7.649

*Ἀντί τοι εὐλεχέος θαλάμου σεμνῶν θ' ὕμεναίων
μάτηρ στήσε τάφῳ τῷδ' ἔπι μαρμαρίνῳ
παρθενικὰν μέτρον τε τεὸν καὶ κάλλος ἔχουσιν,
Θερσί, ποτιφθεγκτὰ δ' ἔπλεο καὶ φθιμένα.*

Pulma õnnistava pulmakambri ja pühalike pulmalaulude asemel
pani ema sulle marmorhaua peale
neiu, kellel on sinu suurus ja ilu,
Thersis, sinu poole saab pöörduda ka surnuna.

Hauaepigramm on pühendatud Thersisele, kes suri enne pulmi ja kelle ema püstitas tema haua kohale marmorkuju. Märgata saab paralleele Anyte teiste hauaepigrammidega, nt järjekordne surmapruudi teema, ema-tütre lein, *μάτηρ* teise rea alguses (AP 7.486), tütre omaduste mainimine (*Κάλλευς καὶ πινυτᾶτος* – AP 7.490).

Selle epigrammi juures saab täheldada allusioone tragöödiale. *Εὐλεχέος* (pulma õnnistav) olevat Anyte enda loodud konstruktsioon, mis on ilmselt tuletatud sõnast *εὐλεκτρος*. Seeläbi leiab Geoghegan, et see viitab tagasi tekstikohale Sophoklese “Antigonest”, mil Antigone suundub surma: *εὐλεκτρον νύμφας* (795). Anyte epigrammi ja “Antigone” vahel saab paralleele otsida aga veel, näiteks sõna *θαλάμον* (pulmakamber) tähistab “Antigones” hauda (*παγκοίταν...θάλαμον*, 813). (Geoghegan 1979: 90)

Märkimisväärne on ka sõna *ποτιφθεγκτὰ* (kellegi poole pöörduma) kasutus, mille kõiki tähendusvarjundeid polnud võimalik siin tõlkes välja tuua. Seda sõna on eriliselt kasutatud pulmariituste kontekstis (Poll. 3.36 – *δῶρα προσφθεγκτήρια* ‘pöördumistega kingitused’), mis lubab oletada, et Anyte valis siin järjekordse pulmadega seonduva väljendi. Seeläbi saab epigrammist enesest kui pulmatervitus, mida lugedes saab Thersis läbida pulmariitusi hauataguselt. (Geoghegan 1979: 94)

Kummastavaks aspektiks selle epigrammi juures jääb Thersise nimi, mis esineb mujal vaid üks kord ning mehenimena (Geoghegan 1979: 94). Kuigi ei saa välistada, et tegu on lihtsalt reaalse

isikunimega, lubavad nime haruldus ja tüvi *θέρσος/θάρσος* (julgus) näha selles teadliku poeetilist mängu, kus Anyte toob jällegi kangelastraditsiooni naiste sfääri. Nimede osas võib ka kaaluda võimalust, et epigrammi esimene sõna *ἀντί* vihjab Antigonele. Sellisel juhul võiks Thersis (julgus) hakata tähistama mitte niivõrd eraldiseisvat tegelast, vaid olla viiteks Antigonele ja tema tegudele. Nõnda poleks tegu lihtsalt tragöödiale viitava intertekstilise epigrammiga, vaid epigramm enesest funktsioneeriks kui Antigone epitaaf. Kuigi epigramm on kahtlemata allusioonirohke, jään selle lünnmängu määratluse suhtes pigem ettevaatlikuks.

3.2.5. AP 7.646

*Λοίσθια δὴ τάδε πατρὶ φίλῳ περὶ χεῖρε βαλοῦσα
εἶπ' Ἐρατὼ χλωροῖς δάκρυσι λειβομένα,
ὦ πάτερ, οὗ τοι ἔτ' εἰμί, μέλας δ' ἐμὸν ὄμμα καλύπτει
ἤδη ἀποφθιμένης κυάνεος θάνατος.*²⁹

Kõige viimasena neid asju kallile isale käsi ümber heites
ütles Erato, valades kahvatuid pisaraid,
“Isa, ma ei ole enam sinu, mu nägu katab
juba hukkununa must ja sünkjas surm.”

Hauaepigramm kõneleb surnud tüdrukust, kelle viimased sõnad on pühendatud oma isale. Palju paralleele on tõmmatud selle ja Simonidesele või Simiassele omistatud epigrammi (AP 7.513) vahel. Weisshäupl on välja pakkunud, et mõlemad epigrammid on mingisuguse kunstiteosega seotud inskripsioonid. Olgugi et tekstides on kasutatud kunstipärast keelt, ning Geoghegan on toonud ka välja seda, et Anyte epigramm kubiseb vihjetest eepostele ja tragöödiatele, siis jäävad nad enam-vähem ühtemoodi arvamusele, et mõlemas epigrammis esinevad semantilised lüngad on tingitud sellest, et algses esinemiskontekstis täitis neid epigrammi juurde kuuluv visuaalne pilt. (Weisshäupl 1889: 102; Geoghegan 1979: 81–2)

Märkimisväärne on epigrammi erinevate värvide ülevoolavus. Erato pisarad on *χλωροί* (kahvatud), surm on aga *μέλας* (must) ja *κυάνεος* (sünkjas, tumesinine). *Χλωρός*’il leidub mitmeid tähendusvarjundeid ning ka Anyte rakendab seda eri kontekstides, kirjeldades Acheroni vett või rohelist lehestikku (AP 7.486, AP 16.226). Ehkki antud epigrammis võib seda sõna samahästi tõlkida ka kui ‘värske’ või ‘noorusliku’ tähenduses, viidates surnud Erato noorusele, tuleb paratamatult tahtmine tõlgendada seda ka rohkem ktoonilisemas võtmes – seda enam seetõttu, et Anyte teises epigrammis (AP 7.486) kirjeldab *χλωρός* allmaailma jõge, mida pidi surnud tütarlaps ületama. Kuigi selle sõna mitmetähenduslikkust pole võimalik tõlkes ühesõnaliselt üle kanda, olen praegu jäänud ‘kahvatu’ juurde seetõttu, et see loob hea vastanduse surma tumeda värvusega. Geoghegan leiab samuti, et fraasis *χλωροῖς δάκρυσι*

²⁹ Beckby (1965) väljaandes on sõna *κυάνεος* asemel on pakutud *κυάνεον*, mislähbi ühildub see sõnaga *ὄμμα* ning kirjeldaks siis Erato siniseid silmi.

peituvad surma ja elu opositsioonid, ning et pisaraid võib lugeda kui elu vedelikuna, mis läbi sümboliseerivad need Eratost lahkuvat elu (Geoghegan 1979: 83–4).

Olgugi et epigrammi lünklikkus võib olla tingitud selle eraldumisest algsest inskripsioonilisest ruumist, on ka võimalus, et tegu on kirjandusliku epigrammiga, milles Anyte kasutab lünmängu. Üheks lünmängu vihjeks võib pidada Erato nime, eriti kuna ka teistes Anyte epigrammides võib jälgida nimede mängulist kasutamist (nt AP 7.490, 6.153). Mütoloogiast leiab mitmeid Erato-nimelisi, kellest kõige tuntum on ilmselt armastusluule muusa. Kuigi võib kahelda, kas ka Anyte ajal mõisteti teda täpselt armastusluule funktsioonis³⁰, on muusa nime seos armastusega ilmselge. Vahest pole ka oluline, milline muusa ta on, vaid tähtis on asjaolu, et seda epigrammi võib ka tõlgendada kui epitaafi muusale ehk loomeinspiratsioonile üldiselt. Hauaepigrammi kui metapoeetilist vestlust poeedi inspiratsiooni surma üle saab jälgida ka Anyte epigrammis ritsikale ja tsikaadile AP 7.190 (Vt lähemalt peatükk 3.2.10). Sealhulgas mainivad mõlemad epigrammid tütarlapse pisaraid.

Kuigi muusa epitaafi tõlgendus tundub ahvatlev, oleks selle toetamiseks vaja leida veelgi tekstilisi vihjeid, mis viitaksid muusale või poeedile. Eriti kuna AP 7.190 puhul on kujutatud poeti (Moirod) ennast, selle epigrammi puhul on aga ainsad tegelased Erato ja isa. Seega jääb praeguse uurimuse mõõtmes lünmängu olemasolu antud epigrammis veel küsimuse alla. Domineerivaks kunstiliseks võtteks jääb siin epigrammis pigem mäng värvide assotsiatsioonidega.

³⁰ Kolmandal sajandil eKr polnud muusade funktsioonid veel täielikult kinnistunud (Hunter 1998: 152, märkus 66).

3.2.6. AP 7.208

*Μνῆμα τόδε φθιμένον μενεδαΐου εἴσατο Δᾶμις
ἵππου ἐπεὶ στέρνον τοῦδε δαφρινὸν Ἄρης
τύψε, μέλαν δε οἱ αἶμα ταλαυρίνου διὰ χρωτός
ζέσσ', ἐπὶ δ' ἀργαλέαν βῶλον ἔδευσε φόνῳ.*

Selle mälestusmärgi püstitas Damis oma vankumatule langenud
ratsule, kui tema verekarva rinda Ares
tabas, veri mustana aga tal läbi vintske naha
kobrutas, ning ujutas piinarohke mulla verega.

Epigramm kuulub Anyte looma-epitaafide hulka, antud juhul on see pühendatud lahingus langenud ratsule, kes kuulus Damisele. Anyte teiste looma-epigrammidega võrreldes sarnaneb see kõige rohkem tegeliku inskripsioonitekstiga (Fain 2010: 44). Märkimisväärne on hobuse personifitseerimine ja tema omaduste segunemine Aresega, keda võib siin epigrammis mõista ka kui sõja kehastust. Näiteks esineb “Iliases” ταλαυρίνου (vintske) Arese epiteedina (5.289), siin aga kirjeldab hobuse nahka. Vahest ka seetõttu leiab teistes tekstiväljannetest (nt Paton 1919; Beckby 1965) korrektuuri, kus δαφρινός (verekarva) on nominatiivis ning käib Arese kohta.

Lünklikkus paistab siin silma peamiselt mälestusmärgi püstitaja ja ratsu identiteedis, kuna peale ühe nime polegi muud informatsiooni antud kui detailne kirjeldus hobuse surmast. Damise nime kohtab korduvalt Anthologia Palatinas, selle epigrammi puhul võib aga tuvastada etümoloogilise mängu, kus Damise nimi on seotud verbiga δαμάζω (taltsutama). Välja on ka pakutud, et μενεδαΐου (vankumatu) võib viidata hobuse nimele. (Geoghegan 1979: 98–9)

Hmeros kasutab sõna δαφρινόν (verekarva³¹) metsikute jahiloomade epiteedina, viidates nende värvusele. Siin on aga Anyte omistanud selle sõna hobusele, rõhutades seeläbi tema sõjakust või isegi ohtlikkust inimestele. Samas kasutatakse δαφρινός sõna ka vere kirjeldamisel: αἶμα...δαφρινεόν αἶματι φωτῶν (Il. 18.538). Nõnda on ka Anyte epigrammis

³¹ Või ka: kollakaspruun, verepunane (LSJ)

sellel sõnal kahetine tähendus, tähistades ühtaegu hobuse verist nahka ja punakat värvust. (Geoghegan 1979: 99)

Kui siimaani tundub, et äkki antud epigrammis pole Anyte rakendanud lünmängu, vaid kasutanud muid tabavaid võtteid nagu hobuse personifitseerimine, vahest isegi kangelaseks tegemine, siis asjaolu Damise nime sõnamänguga suunab otsima, kas Damise taga võib peituda ka mõni kindel tegelane. Pöördudes taas Homerose epiteetide poole, hakkab neist eriti haakuma üks: *ἵπποδαμος* (hobuse taltsutaja), millega kirjeldatakse tihtipeale troojalasi, kaasa arvatud Hektorit. Märkmisväärselt on see ka “Iliase” viimane sõna, kus see kirjeldab maha maetud Hektorit:

ὥς οἱ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἑκτορος ἵπποδάμοιο. (Il. 24.776)

Nii maha matsid auga nad Hektori, traavliterüüti. (tlk A. Annist)

Kas on võimalik, et Damis pole kõigest tavaline hobuse taltsutaja, vaid üks see kõige kuulsamaid, troojalaste suurim kangelane ise? Olgugi et Damise nime seos *ἵπποδαμος*’e ja seeläbi Hektoriga võib tunduda pingutatud, tunduks väga sobilik, et Anyte viitaks ratsu epitaafis ümberütlemisi tegelikult selle taltsutaja enda matusele – ehk neid kahte tekstikohta ei seoks ainult *δαμάζω*-tüvi, vaid ka matusekontekst.

Kui siis korraks oletada, et epigramm räägib tõepoolest ümberütlemisi Hektorist, tõuseb järgmine küsimus: kas ka ratsu identiteeti on võimalik täpsustada? “Iliases” kohtab mitmeid ratsusid, sealhulgas on juba Hektoril päris mitu hobust. 8. laulus ässitab Hektor oma neli ratsut (Xanthos, Podargos, Aithon ja Lampos) Nestori kilbi järele.

ὥς εἰπὼν ἵπποισιν ἐκέκλετο φώνησέν τε:

Ξάνθε τε καὶ σὺ Πόδαργε καὶ Αἴθων Λάμπέ τε δῖε (Il. 8.184–5)

Ütles ja ergutas siis oma traavleid ta, valjusti hüüdes:

“Nõõ, hopp, Kimmel ja Kõrv! Lumijalg ning Võik, lase käia! (tlk A. Annist)

Neist ratsudest jääb enim silma Aithon (*Αἴθων*), mille nimi tuleneb sõnast *αἶθων*, mida saaks tõlkida kui “tuline”, “leegitsev” või ka “raevukas”, kuid mis võib ka tähistada punakaspruuni

värvust (LSJ). “Iliases” kasutatakse sama sõna ka teiste hobuste kirjeldamiseks (*ἵπποι αἵθωνες* 2.839). Hektori ratsude nimed võivad ühelt poolt viidata nende kiirusele ja võidukusele (Fagan 2001: 54–5), kuid samas on need nimed seotud värvusega (Xanthos – kollane; Podargos³² – valge; Aithon – punane; Lampos – hele). Pole määrav, kas Homerosel on *Αἵθων* eelkõige värvuse või iseloomu tähenduses, kuna Anyte võis igal juhul seda mitmetähenduslikkust ära kasutada. Nõnda võib ära tunda järjekordse seose Damise ja Hektori vahel: Damise ratsu verekarva (*δαφνοῖν*) nahk võib samahästi viidata tagasi Hektori ratsule *Αἵθων*, kelle nimi võib samuti illustreerida punakat värvust ja sõjakust.

See tõlgendus jääb paratamatult spekulatiivseks. Kuigi epigramm pakub mitmeid vihjeid lünmängu olemasoluks, näiteks Damise nime etümoloogiline seos, selle võimalik paralleel epiteediga *ἱππόδαμος* ja matusekonteksti kokkulangevus “Iliase” lõpustseeniga, ning sõnade *δαφνοῖν* ja *αἵθων* sarnased tähendused, ei leidu tekstis otsest kinnitust, et Anyte oleks teadlikult loonud sellise paralleelse narratiivi. Samas on autor jätnud piisavalt palju ütlemata, et võimaldada sellist lugemist – seetõttu käsitleksin seda kui lünmängu väikese mööndusega.

³² Teisiti on tõlgendatud tema nime kui ‘välejalgne’ (LSJ).

3.2.7. Poll. 5.48

Ὡλεο δὴ ποτε καὶ σὺ πολύρριζον παρὰ θάμνον,
Λόκρι, φιλοφθόγων ὠκυτάτη σκυλάκων,
τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῶ ἑγκάτθετο κώλῳ
ἰὸν ἀμείλικτον πικιλόδειρος ἔχης.

Kord sa ka surid sügavate juurtega põõsa kõrval
Lokris, lärmakatest kutsikatest välejalgseim,
nõnda pistis su kärmesse käppa
halastamatut mürki laigulise kaelaga madu.

Epitaaf koer Lokrisele, kelle on tapnud mürgine madu. See on ainus säilinud Anyte epigramm, mis pärineb Julius Polluxi leksikonist *Onomastikon*. Märgata on Anytele omapärast kaastundlikku loomade kujutamist ja personifitseerimist. Lokrise nimi võib viidata koeratõule, millest kirjutab Xenophon (Cyn. 10.1). Ehkki Lokrise koerad olevat head metssigade jahtijad, viitab σκύλαξ siin pigem nooremale koerale, eriti kuna see sõna esineb Homerosel kutsika tähenduses (Od. 12.86; 20.14). (Gutzwiller 1998: 63)

Hauaepitaafis on juba esimesest sõnast tugevalt allusioone eepikale. Ὡλεο viitab Hektori leinakõnele (Il. 24.725), sealhulgas on seda täpset vormi järgmisena atesteeritud alles Persese (4. saj eKr) epigrammis (AP 7.487), mis mälestab noort tüdrukut. Kuna verb ὄλλυμι on varem esinenud leinalaulu kontekstis, toob see Persese epigrammi lugeja justkui matusesse kohale – haua kausus kaob ja lugejast saab ise matuseline. Samas võib see allusioon olla kõigest näiliselt leinakõneline ja tegelikult mõeldud iroonilises võtmes – seda võib näha ka Anyte epigrammi juures, kus suure kangelase asemel mälestatakse lärmakat kutsikat³³. Hellenismiaja hauaepigrammis muutub vorm ὄλλεο sagedaseks ning kaugeneb oma algsest kontekstist, seda hakatakse kasutama nii tõsisel kui ka iroonilisel toonil. (Tueller 2016: 218)

Eepilised vihjed ei piirdu aga vormiga ὄλλεο, vaid hoolikamast lugemisest ilmneb, et epigramm viitab läbinisti Achilleusele, võrdsustades kutsika surma kreeka kangelase omaga. Olgugi et

³³ Ka Persese epigrammi on tõlgendatud irooniliselt või naljaheitvalt, kuna see on pühendatud Philainisele, Pythiase tütrele – nimed, mis tihti seostuvad hetääridega. Nõnda polegi epigrammis leinav Pythias üldsegi Philainise päris ema, vaid n-ö bordelli “matriarh”, kes tunneb kurvastust oma sissetuleku allika kaotamise tõttu. (Gratwick 1982: 124–126)

epigrammi puhul on varemgi märgitud seoseid eepikaga (Geoghegan 1979: 105–109; Gutzwiller 1998: 63–4), tundub hämmastav asjaolu, et võrdlus Achilleusega pole veel arutlusainet tekitanud, mistõttu esitan järgnevalt argumendid selle tõlgenduse toetuseks.

Esiteks suunab tõlgenduseni detail, et koera on kirjeldatud kõikidest teistest väledamana (*ὠκυτάτη*). Sama sõnatüvi esineb aga ühe tuntuima Achilleuse epiteedi juures, “välejalgne” (*πόδας ὠκύς*). Veelgi tugevam seos Achilleusega ja täpsemalt tema surmaoludega ilmneb maoga seotud sõnavaras. Anyte kasutab epigrammis sõna *ῖός* “mürgi” tähenduses, kuid see langeb kokku homonüümiga³⁴, mida Homeros kasutab “noole” tähenduses³⁵. Nii nagu Achilleus hukub Parise noole läbi, mis võis teda tabada jalga³⁶, tabab ka kutsikat surmav haav jala alumisse ossa (*κώλῳ*). Esinevad ka hilisemad allikad, kus nool oli mürgitatud (*Excidium Troiae* 12.8–10), mis langeks kenasti kokku Anyte sõnamänguga. Olgugi et on raske oletada, mis sorti müüdi looga Anyte võis tuttav olla, on vähemalt selle kõige tähtsam detaili (nool) atesteeritud juba “Iliases”. Võimalik on ka otsida mürkmao seoseid Apolloniga, kes suunas Parise noolt ja keda võib samahästi lugeda Achilleuse tapjaks. Apollonit kui mürknoolt saatjat võib jälgida juba “Iliase” esimeses laulus, kus ta saadab ahhailaste hulka nooli (*ἰὸν ἔηκε* 1.48), mis toovad kaasa hävitava katku.

Kutsika ja Achilleuse paralleelid näitavad minu arust üpriski kindlalt seda, et antud epigrammis toimub kahetasandiline lünnkäng. Esiteks on tegu kutsika epitaafiga, mille eepilise sõnavara kaudu parodeerib Anyte kangelaskultuuri, kujutades kangelasi ootamatult alandatud kujul lärmakate kutsikadena. Teisalt aga ei viita Anyte kõigest kangelaskultuurile üldiselt, vaid võrdsustab selle konkreetse kutsika surma Achilleusega. See teine tasand paljastab ka Anyte

³⁴ Beekes'i järgi on neil erinevad etümoloogiad (2010: 595).

³⁵ Ka Geoghegan märgib sõna *ῖός* homonüümiat (1979: 109), ent ei tõlgenda sellest midagi edasi.

³⁶ Achilleuse surmaolud on märksa hägusemad kui tänapäevale tuttav lugu Achilleuse kannast võib näidata. “Iliasest” pärineb Hektori ettekuulutus, et Achilleus sureb Parise ja Apolloni noole läbi: *Kuid end hoia, et ei sinu peale ma taevaste raevu / kutsuks sel päeval, kui Paris ja kaugeleambuv Apollon / Skaia teel sinu tapavad kord, ehk küll sa nii kange!* (22.358–60, tlk A. Annist). Samas räägivad mõned hilisemad allikad sellest, et Achilleus suri hoopis templis enne Polyxenaga abiellumist või tappis ta Apollon üksinda. Lugu Achilleuse haavatavast kannast esineb alles esimese sajandi kirjanduses (Stat. Ach. 1.133–4; Hyg. *Fab.* 107; Fulg. 3.7.), ent ikonograafia toetudes võib tegu olla märksa vanema traditsiooniga. Näiteks 7. sajandi *lekythos* (LIMC Achilleus 848) kujutab kahte võitluses sõdalast, kus üks tabab teist noolega jalga – võimalik, et see kujutab Parist ja Achilleust. Veel on 6. sajandi amfora (LIMC Achilleus 850), mis kujutab Achilleuse surnukeha tagasisaamist, kus on nooled tabanud tema kõhtu ja jalga. On veel näiteid, kus nool on Achilleuse jala poole teel või on seda juba tabanud (LIMC Achilleus 852, 851, 891a). Vaatamata ikonograafilistele vihjetele jääb ikkagi häguseks, kas Achilleuse jalas oli mingisugune eriline nõrkus, või oli nool hoopiski mürgitatud. (Abrantes 2017: 71–6)

sõnamängu *ìòç* homonüümidega, mille aluseks võis ta võtta “Iliase” esimese laulu. Asjaolu, kas ka “Iliases” on sõna *ìòç* mitmetähenduslikkus sees, pole nõnda tähtis, kuna Anyte võib selle aspektiga ikkagi mängida.

3.2.8. AP 7.202

*Οὐκέτι μ' ὥς πάρος πυκιναῖς πτερύγεσσιν ἐρέσσων
ὄρσεις ἐξ εὐνῆς ὄρθιος ἐγρόμενος,
ἧ γάρ σ' ὑπνώοντα σίνις λαθρηδὸν ἐπελθὼν
ἔκτεινεν λαιμῷ ρίμφα καθεὶς ὄνυχα.*

Enam mitte, nagu varem, siputades tihedalt tiibu,
ei aja sa mind üles sängist, vara ärganuna,
sest ju see rüüstaja, kes salamahti sinu juurde hiilis, kui sa magasid,
sind surmas, langetades küünise väledalt su kaelale.

Antud huaepigramm on Anyte üks ebamäärasemaid, sest ähmaseks jäävad kõik epigrammi osapooled. Seetõttu on epigrammi pühendatu ja tema “rüüstaja” (σίνις) identiteet osutunud vaidluskohaks juba bütsantsi grammatikute seas. Epigrammi lemmas on originaalselt kirjutatud *εἰς τὸν αὐτὸν τέτιγα* (“samale tsikaadile”), viidates Pamphilose epigrammile (AP 7.201), mis on otseselt pühendatud tsikaadile. Hiljem aga kustutas korrektor sõna *τέτιγα* ning Planudes kirjutas selle asemel *εἰς ἀλέκτορα* (“kukest”), millest lähtudes on ka edasiselt Anyte epigrammi tihti tõlgendatud kui kuke-epigrammi. (Geoghegan 1979: 111–2) Gow ja Page jäävad samuti arvamusele, et epigramm on pühendatud kukele, uskudes et lemma autor sidus ekslikult Anyte ja Pamphilose epigrammid, kuna need mõlemad algavad sõnaga *οὐκέτι* ning on ka temaatiliselt sarnased (Gow ja Page 1965: 97).

Kuke-tõlgendus tundub küsitav eeskätt seetõttu, et kuked ei ole lendavad linnud. Siinkohal osutub määravaks *ἐρέσσων*-partitsiipi tõlgendus, kuna see võib viidata otseselt lendamisele või ka lihtsalt kohapeal tiibade vehkimisele – selle viimase tõlgenduse juurde jäävad Gow ja Page (1965: 97). Selle tõlgenduse puhul jääb siiski küsitavaks, et kui epigramm on tõepoolest pühendatud kukele, kes äratav hommikuse kiremisega inimest voodist, siis mispärast on Anyte maininud ainult kuke tiibade liikumist, mitte aga hääle tegemist? Lisaks tekitab küsimusi jutustaja positsioon: mispärast peaks ta olema teadlik linnu tiibade liigutamisest, kui ta eeldavasti temaga samas ruumis ei maga? Seetõttu jääb epigrammist pigem mulje, et ärkamine on otseselt seotud tiibade liigutamisega, justkui tekkis vali heli tiibade kaudu, mitte linnu häälsusest.

Siinkohal võib abi pakkuda Simiase epigramm (AP 7.193), kus pole samuti otsesõnaliselt mainitud, kellele see on pühendatud.

*Τάνδε κατ' εὐδενδρον στείβων δρίος εἴρυσσιν χερσὶ
πτώσσουσιν βρομίας οἰνάδος ἐν πετάλοις,
ο ὄφρα μοι εὐερκεῖ καναχὰν δόμῳ ἔνδοθι θείῃ,
τερπνὰ δι' ἀγλώσσου φθεγγομένα στόματος.*

Käies läbi kauni-puise tihniku, krabasin käega selle,
kes kükitas kärarikka väädi lehestiku seas,
selleks et ta mul hästi tarastatud kodus häält teeks,
sirtsudes rõõmsalt läbi keeletu suu.

Anthologia Palatina lugejale ei pruukinud olevuse identiteet küll suurt peavalu tekitada, kuna see asetseb teiste – kaasa arvatud rohkem otsesõnaliste – ritsika-epigrammide läheduses (nt AP 7.190; 192), ent mõeldes selle epigrammi võimalikule algele lugemiskontekstile, pidi lugeja rakendama teadmisi putuka bioloogilisest ehitusest, et epigrammi tähenduseni jõuda. Oluline on detail, et see väike olevus laulab ilma keeleta (*ἀγλώσσου φθεγγομένα στόματος*), millest võis toonane loodusehuviline või Aristotelese teose *Historia Animalium* – millele viitab Simias ka mujal – lugeja ära tunda, et tegu on ritsikaga (*ἀκρίς*). Nimelt on ritsikad ühed putukad, kes teevad häält oma tagumiste jäsemete kokku hõõrumisega – nõnda peaks sõna *στόματος* siin mõistma kõigest metafoorina. Ritsika identiteedi mõistmisele aitavad kaasa kindlasti ka naissoost vormid (*τάνδε, φθεγγομένα*). (Kwapisz 2016: 164–5)

Simiase epigramm on hea näide sellest, kuidas hellenistlik luule suhestus teadusega – samamoodi nõuab ka Anyte epigramm siin, et lugeja rakendaks oma teadmisi loodusteadusest. Olgugi et nii kukk kui ka tsikaad on vanakreeka keeles meesoost sõnad ning mõlemad on võimelised oma tiibu siputama, osutub kuke-tõlgenduse juures segavaks detail, et justkui selle looma liigutamisest sünnib hääl, mis on piisavalt vali, et kedagi varahommikul üles äratada.

Tsikaadide häälel võib ehk olla sarnane äratav funktsioon, nagu kuke kiremisel. Samas põrkume tsikaadi-tõlgenduse juures kokku teistsuguse probleemiga: nad ei tekita heli tiibu liigutades, vaid kasutavad selleks oma külgedel paiknevat organit (*tymbal*). Küll aga teevad

tiibade kokku hõõrumisega häält mõned ritsikad, mis ei sobiks küll grammatiliselt sellesse epigrammi. (Geoghegan 1979: 112–3)

Geoghegan on seda probleemi käsitledes pakkunud muuhulgas välja võimaluse, et Anyte on lihtsalt eksinud tsikaadi anatoomias. See võib omakorda seletada, miks bütsantsi korrektorid sõna *τέττιγα* kustutasid. Teisalt võib Anyte siin kõigest mängida *ἐρέσσω*-partitsiibi assotsiatsioonidega ning olla mänguliselt omistanud selle tsikaadile, mitte linnule. (Geoghegan 1979: 112–8) Täiendava selgitusena võib arvesse võtta asjaolu, et hellenistlikus luules kipuvad tsikaadide ja ritsikate omadused sageli segunema, nii et neid käsitleti justkui ühe liigina (Leitmeir 2017: 221–2), mistõttu võib ka siin epigrammis teha tsikaad ritsika anatoomia kombel häält.

Samas juhib Geoghegan tähelepanu võimalikule intertekstuaalsele seosele Hesiodosega, mis toetaks pigem tsikaadi-tõlgendust. Nimelt kasutab Hesiodos tsikaadi kirjeldamiseks sarnast fraasi: *λιγυρήν...οιδήν πυκνὸν ὑπὸ πτερύγων* (*Op.* 582–3). On alust arvata, et Anyte viitab samale tekstikohale ka oma teises tsikaadiepigrammis (AP 7.190). (Geoghegan 1979: 112–3; 172)

Epigrammi teine lünklikum osa on selle “rüüstaja” (*σίγις*) identiteet, milleks on välja pakutud nii mõnd looma kui ka inimest. On alust seostada rüüstajat lõviga, kuna nõnda on seda looma kirjeldanud Kallimachos oma hümnis (Ap. 92): *λέοντα...βοῶν σίγι*. Nikiase (AP 7.200) ja Pamphilose (AP 7.201) epigrammides kannatab aga putukas poisi käe läbi, mistõttu toob Geoghegan välja võimaluse, et ka “rüüstaja” sõna juures mängib Anyte vastuvõtja ootustega: nii nagu *ἐρέσσω* eeldab lindu, ent kirjeldab palju väiksemat putukat, siis ka *σίγις* manab esialgselt ette pildi mõnest suurest ja ohtlikust loomast, ent tegelikult võib kirjeldada väikest poissi, kes õues mängides putuka tapab.³⁷ (Geoghegan 1979: 113–8)

Gutzwiller jääb aga kuke-tõlgenduse juurde ning pakub, et Anyte võis “rüüstaja” all ühtaegu viidata kuke tapjale (nt mõni rebane või nirk) ja röövlile, kes magavat inimest võib ohustada. Nõnda leinab epigrammi jutustaja kukke ka seetõttu, et hommikune kiremine tähistas öö ja seega ka ohutunde lõppu. (Gutzwiller 1998: 65)

³⁷ Geoghegan seostab ka *ὄνυχ*a ainsust poisi tõlgendusega, kuna puudub meetriline põhjus, miks ainsus oleks sobilikum kui mitmus. Samuti kasutavad inimesed putuka pooleks tegemisel või pea maha võtmisel tavaliselt üht küünt. (Geoghegan 1979: 119)

Kui jääda tsikaadi ja tema tapnud poisi tõlgenduse juurde, saaks võrdluseks tuua Anyte teise epigrammi (AP 7.190), kus vastupidiselt leinab väike tüdruk oma tsikaadi, kes oli talle kalliks mängukaaslaseks.

Anyte epigrammi tõlgenduslugu osutab juba sellele, miks võiks seda epigrammi käsitleda kui lünnmängu. Kuigi eelnev arutelu on kaldunud pigem tsikaadi-tõlgenduse poole, ei peaks eesmärgiks olema ühe või teise tõlgenduse välistamine. Vastupidiselt võiks kaaluda võimalust, et Anyte on teadlikult loonud siia mitmetimõistetava lünga, mille täitmine nõuab lugeja aktiivset osavõttu. Samuti on mul raske ette kujutada, et Anyte ei märganud ise seda kahetist tõlgendusvõimalust. Ühtlasi on see epigramm hea näide sellest, kuidas temaatiliselt jaotatud antoloogiad võivad tõlgendusprotsessi suunata või isegi piirata, vähendades lugeja agentsust lünnmängus osalemisel.

3.2.9. AP 7.215

*Οὐκέτι δὴ πλωτοῖσιν ἀγαλλόμενος πελάγεσσιν
αὐχέν' ἀναρρίψω βυσσόθεν ὀρνύμενος,
οὐδὲ περὶ σκαλμοῖσι νεῶς περικαλλέα χεῖλη
ποιφύσσω τὰμᾶ τερπόμενος προτομᾶ,
ἀλλὰ με πορφυρέα πόντου νοτὶς ὥς' ἐπὶ χέρσον
κεῖμαι δὲ ῥαδινὰν τάνδε παρ' ἡίονα.*

Enam mitte hõisates laevatavatel vetel,
ei tõsta ma kaela meresügavusest kerkides,
ega enam tullide ümber ma laeva kaunite servade peale
purista, tundes rõõmu oma käilakujust,
vaid purpursed merevood mind kuivale maale heitsid,
nüüd laman sel kitsal rannaserval.

Selles epigrammis paistab hästi välja hellenistliku luule tendents jätta kujutatava olemus vihjeliseks, kuna Anyte ei maini kordagi pühendatut nimepidi. Epigramm meenutab mõistatust, kus on kõigest vihjav küsimus – *kes ma olen?* – välja jäetud. Võrdluseks saab tuua eelmises peatükis arutletud kuke või tsikaadi epigrammi, ent kui selles oli vaja pikemalt mõelda ja arutleda looma identiteedi üle, siis antud epigrammi isikut on raske tõlgendada miski muuna kui delfiinina. Tõlgenduseni suunavad kujutatava mereloomaa mängulisus, vee välja puristamine ning käilakuju, milleks tundub delfiin eriti sobilik³⁸. Tundub, et epigrammiosas valitseb täielik üksmeel, et see kujutab delfiini hukku³⁹.

Kuna delfiini tõlgendus tundub nõnda ilmselge, on siit raske välja lugeda sedasorti lünnmängu, mis on eelnevates analüüsides esinenud. Anyte seletab justkui liiga palju delfiini kohta ära, mis jätab lugejale vähe tõlgendusruumi. Märkimisväärne aspekt on aga see, et epigramm on

³⁸ Ehkki otseselt pole mujal antiikirjanduses räägitud delfiinide käilakujudest (*προτομά*), tunduvad delfiinid selleks ilmselge valikuna. Delfiine on ka kujutatud koos laevaga vaasimaali: Exekiasse karikas Dionyose laevast (Pfuhl, Mal. u. Zeichn. Fig. 231), kus delfiinid illustreerivad laevakülgi. (Gow ja Page 1995: 97)

³⁹ Gow ja Page (1995): 97; Geoghegan (1979): 121.

kirjutatud delfiini vaatepunktist ning on üks kahest Anyte hauaepigrammist (teine on AP 7.492), mis on läbinisti esimeses isikus.

Gutzwiller on välja toonud, et kuigi epigramm on delfiini vaatest, mõtestab see looma mälestusi ikka läbi inimese vaatevinkli. Nõnda kujutavad esimesed kaks värsipaari tegelikult delfiini sellisena, nagu saab teda jälgida inimene parda pealt. Viimane värsipaar pole samuti hauakivi või delfiini enda lausunud, vaid on mööduva inimese hääl, kes taaselustab delfiini mälestusi oma enda vaatepunktist, ning kes ei esinda mitte konkreetset isikut, vaid epigrammi lugejaid üldisemalt. (Gutzwiller 1998: 64)

Selle tõlgenduse abil saab aga epigrammi lugeda näitena teksti sisesest lünmängust, kus mööduv inimene näeb rannajoonel surnud delfiini ning kujutab ette looma mälestusi enne surma, st täidab selle surnukehana esineva lünga. Niisiis haakub see ka “Teoreetiliste lähtekohtade” peatükis arutletud Kallimachose epigrammiga Leontichosest (AP 7.277), kus lünmäng seisnes samuti surnukeha kui lünga täitmises. Kui aga Kallimachosel oli jäetud ka lugejale ruum end tekstiga isiklikult siduda, siis selles epigrammis on tal ilmselt end raskem olukorraga seostada, kuna tekst on tema eest selle lünga juba ära täitnud.

3.2.10. AP 7.190

*Ἀκρίδι, τᾷ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι, καὶ δρυοκοίτῃ
τέττιγι ζυγὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ
παρθένιον στάζασα κόρα δάκρυ, δισσεῖ γὰρ αὐτᾶς
παίγνι' ὁ δυσπειθῆς ὄχρετ' ἔχων Αἴδας.*

Ritsikale, kes nagu ööbik põllu kohal, ja tammeasukale
tsikaadile valmistas ühise haua Myro,
tütarlaps, poetanud neitsiliku pisara, sest need mõlemad
mängukaaslased endaga haarates, lahkus raskesti veendav Hades.

Anyte viimane loomaepitaaf kujutab tütarlast Myrod, kes leinab oma putukatest mängukaaslasi. Epigrammi on varasemalt omistatud ka Leonidasele, ent Geoghegan peab autoriks kindlasti Anytet. Selles epigrammis on eriti rõhutatud allusioone Hesiodosele. Näiteks võib tuua sõna *δρυοκοίτῃ* (tammeasukale), mille aluseks võis olla Hesiodose *ύληκοῖται*⁴⁰ (puuasukas – Op. 529), mis esineb metsa looduskirjelduses. Hesiodose tekstikohast mõnikümmend värssi hiljem kirjeldab ka tema tsikaadi, kes istub puus: *δενδρέῳ ἐφεζόμενος* (Op. 583). (Geoghegan 1979: 171–2)

Epigrammis võrreldakse ritsikat ööbikuga, kelle musikaalsed ja poeetilised konnotatsioonid on hästi tuntud, ent ka ritsikad ja tsikaadid sümboliseerivad antiikkirjanduses sageli muusikat, muusasid ja loomeinspiratsiooni (Leitmeir 2017). Näiteks kirjeldab Homeros tsikaadi häält sõnaga *λείριόεις* (liilia moodi – Il. 3.152), samas kui Hesiodos kasutab sama sõna muusade hääle kirjeldamiseks (Th. 41). Platonilt pärineb lugu tsikaadidest kui inimeste ja muusade vahendajast (Phdr. 258e–259d), kus enne muusade sündi olid tsikaadid inimesed. Kui muusad ilmusid, siis olid mõned inimesed nende laulust nõnda rabatud, et unustasid söömise ja surid. Nendest sündis aga tsikaadide sugu, kes pärast surma pöörduvad tagasi muusade juurde ja annavad neile teada, milliseid muusasid inimesed austavad.

Lisaks on tsikaade ja ritsikaid seostatud orfiliste müütide ja allmaailmaga, antiikautorid pidasid meeles nende putukate ktoonilist algupära, kuna nad on n-ö maast-sündinud. Samuti rõhutati

⁴⁰ Terve rida: *καὶ τότε δὴ κεραοὶ καὶ νήκεροι ύληκοῖται* (Op. 529).

nende askeetlikkust, kuna nad olevat toitunud ainult hommiku-kastest. (Leitmeir 2017: 228). Nõnda kirjeldab juba Aristoteles (HA 556b6, 601a6f), et noored tsikaadid (nümfid) kaevuvad pärast munast koorumist maa sisse ja ilmuvad sealt hiljem täiskasvanud tsikaadidena. Orfiliste müütide osas hakkab aga haakuma epigrammi viimane rida. Fraasis *δυσπειθής Αΐδας* (raskesti veendav Hades) näeb Geoghegan võimalikku vihjet Orpheuse loole. Kui Orpheus suutis oma muusikaga Hadest veenda, et ta saaks Eurydike kaasa võtta, siis siin epigrammis polnud ritsika ja tsikaadi muusika piisavalt mõjus, et Myro saaks oma mängukaaslased tagasi. (1979: 174)

Myro tegelaskuju on tekitanud palju arutelu, teda on tõlgendatud nii poetessi enda kui ka tema lähedase sõbrana⁴¹ (Geoghegan 1979: 173). Plinius Vanem (HN 34.57) viitab ühele Erinna luuletusele, milles skulptor Myron olevat püstitanud haua ritsikale ja tsikaadile. On pakutud, et Plinius võis segi ajada Myroni Myroga ning Erinna Anytega (Baale 1903: 158–60). Gutzwiller on seevastu oletanud, et Anyte epigramm võib viidata mõnele Erinna kadunud luuletusele. Lisaks on Myrod seostatud hellenistliku poetessi Moiroga, keda mõnes allikas nimetatakse samuti Myroks (nt Tatianose *Oratio ad Graecos*, 33). Kuigi Myro identiteet jääb paratamatult spekulatiivseks, viitavad epigrammis esinevad allusiivsed loomad sellele, et Myros kehastub poet. (Gutzwiller 1998: 66–7)

Arvestades ritsika, ööbiku ja tsikaadi sümboolseid tähendusi ning Myro tegelaskuju poetilist identiteeti, hakkavad epigrammis esile kerkima algselt varjatud seosed, mida võib samahästi lünnmänguna käsitleda. Sellest vaatepunktist võib epigrammi lugeda metapoeetilise kommentaarina loomeinspiratsiooni surma või piirangute kohta. Myro, olgu ta samastatav Anyte või mõne teise poetessiga, matab oma poeetilise inspiratsiooni, kellega ta oli varem saanud luulet “mängida”.

Kõnekaks muutub siin ka sõna *παίγνιον* (mängukaaslane), mida on teatud kontekstides kasutatud ka luule tähenduses. Näiteks Leonidase epigrammis (AP 6.322) tähistab see kerget ja mängulist luuletust – seega epigrammi. Nõnda saab ka ritsikat ja tsikaadi lugeda Anyte luule kehastusena, mille tunnuseks on tihti mängulisus. Kuigi võib küsida, kas muusikaga seotud

⁴¹ Baale näeb Myros poetessi Moirod ja pakub välja võimaluse, et kaks poeti kohtusid Peloponnesosel ning neil oli sarnane lähedane sõprus, nagu oli Theokritosel ja Nikiasel. “...*Anytes ac Myrus, quum haec moraretur in Peloponneso atque arcta amicitia coniuncta esset cum Anyte. Talem rationem inter eas intercessisse credo, qualis fuit inter Theocritum at Nician, qui pari modo sese respexerunt in carminibus suis*” (Baale 1903: 38).

putukad sobivad kehastama mitte-lüürilist žanri nagu epigramm, leidub viiteid epigrammi musikaalsusele ka Anyte teisest epigrammist (AP 7.724), kus hauakivi laulab (*πέτρος αείδει*).

Vastupidist perspektiivi pakub Kallimachose epigramm poeet Herakleitose surmast (AP 7.80), kus vaatamata poeedi surmale elab tema looming edasi. Sealjuures ilmneb paralleel või kontrast Anyte epigrammiga: Kallimachos on Herakleitose luulet kirjeldanud kui *ἀηδόνες* (ööbikud), mida Hades käed ei võimalda haarata. Ritsikas ja tsikaad jäävad seevastu ustavaks oma maalähedasele päritolule ning naasevad Hades juurde. Võimalik, et tsikaadi tsüklilist eluviisi silmas pidades seostab Anyte seda loomeperioodide vaheldumise ja loovuse muutlikkusega. Poeet peab küll ajutiselt oma luule “matma”, ent küll leiab Myro lõpuks uued mängukaaslased, kellest vallandub järjekordne mängukisa⁴².

⁴² Tsikaadide laulu on antiikkirjanduses käsitletud nii meeldiva kui segava häälena. Kuumadel suvepäevadel on kuuldav tihti ainult tsikaadide hää, kui kõik teised loomad vaikivad (Ar. Av. 1095; Theoc. 5, 110; 7, 138). (Hünemörder 2003: 316)

3.2.11. AP 7.724

*Ἦβα μὲν σε, πρόαρχε, ἔσαν· παίδων ἄτε ματρός,⁴³
Φειδία, ἐν δνοφερῷ πένθει ἔθου φθίμενος,
ἀλλὰ καλὸν τοι ὕπερθεν ἔπος τόδε πέτρος αἰδεῖ
ὥς ἔθανες πρὸ φίλας μαρνάμενος πατρίδος.*

Noorukid sind, valdjas, matsid; just nagu lapsed ema pärast,
Pheidias, sa viisid nad hukkudes tumedasse leina,
aga see kivi sinu kohal laulab ilusat lugu,
et surid kalli isamaa eest võideldes.

Hauaepigramm mälestab lahingus surnud Pheidiast ning on üks kahest Anyte epigrammist, mis on pühendatud sõdurile. Märgata võib Anyte võtet pöörata ümber hauaepigrammides sageli esinev motiiv, kus noorukid on ise leinatavad (Geoghegan 1979: 58). Noorukitest leinajaid võib tõlgendada üldisema polise elanikkonnana, ent näib sobilik neis näha ka Pheidiase nooremaid kaasvõitlejaid. Sellisel juhul sobitub hästi ka võrdlus ema-lapse leinaga, kuna Pheidias kui kogenud juht võis neid nooremaid sõdureid kasvatada ja õpetada justkui oma poegi. Geoghegan (1979: 59) on selles võrdluses näinud ka seost Homerosega, kelle simiilis võrdsustatakse sõdurite vahelist kaitsvat suhet ema-lapse omaga.

*αὐτὰρ ὁ αὖτις ἰὼν παῖς ὥς ὑπὸ μητέρα δύσκειν
εἰς Αἴανθ': ὁ δέ μιν σάκει κρύπτασκε φαεινῷ. (Il. 8.271–2)*

Teukros end surus taas, nagu laps ema vastu,
nii venna Aiase vastu. Ja too teda välkuva kilbiga varjas (tlk A. Annist)

Eriliselt paistab välja laulva kivi metafoor (*πέτρος αἰδεῖ*), mis on väidetavalt Anyte enda leiutis, ehkki sama kujundit kasutavad hiljem ka Kallimachos (fr. 103 Pfeiffer: *κύρβις αἰδεῖ*) ja Meleagros (AP 7.428: *πέτρος αἰδεῖ*), üldjuhul on aga hauakivid ikkagi rääkivad (Geoghegan 1979: 62). Lähemalt vaadates on Meleagrose epigrammis laulmise sihitiseks *οὔνομα* ehk surnud Antipatrose nimi, Kallimachose fragmendist on aga raskem suuremaid järeldusi teha,

⁴³ Beckby (1965) on esimeses reas teinud mitu konjektuuri: *Ἦβα μὲν σε, Πρόαρχ', ἔνεσαν, πάι, δῶμά τε πατρός.*

kuna sellest on säilinud ainult üks rida: *Ἡρώς ᾧ κατὰ πρύμναν, ἐπεὶ τόδε κύρβις ἀεῖδει*, milles viitab laeva ahtril olev kangelane Minose poja Androgeosele (Clayman 2022: 272). Anyte epigrammis on laulmise sihitiseks aga ἔπος, mis osutab ilmselt värsstekstile ehk epigrammile enesele. Vahest ei too seetõttu ka Cow ja Page (1965: 94) verbi ἀεῖδει juures midagi ebatavalist välja, kuna seda võib mõista ka lihtsalt värssteksti ette lugemisena.

Samas võib kaaluda, et Anyte viitab laulmisega ka Homerose eeposte laulutraditsioonile. Ehkki epigramm pole otseselt lüüriline žanr, on juba käesoleva töö analüüsid näidanud, et mitmed Anyte epigrammid funktsioneerivad eeposte miniatuurnarratiividena, mis otsekui “laulavad” ümber Homerose laule. Nõnda on ka käesolevas epigrammis sobilik, et lauldakse – mitte räägitakse – kangelase saatusest. Samas ei jäljenda Anyte üksnes Homerost, vaid lisab siia ka naiselikku perspektiivi seeläbi, et võrdleb kangelase ja ema surmasid.

Lünnmäng ei toimi siin küll otseselt läb interteksti, kuna paralleel Homerosega ei loo iseenesest uut tähendust, vaid teeb tõlgenduse usutavamaks. Homerose simiil aitab paremini esile tuua paralleele Pheidiasse ja noorukite ning ema-lastesuhete vahel, ent selline tõlgendus ei sõltu otseselt interteksti äratundmisest, kuna ka ilma selleta saab lugeja jõuda võimalike järeldusteni (noorukid olid Pheidiasse kaasvõitlejad), mida tekst otsesõnu ei väida.

3.2.12. AP 7.232

*Λύδιον οὐδας ἔχει τόδ' Ἀμύντορα, παῖδα Φιλίππου,
πολλὰ σιδηρεΐης χερσὶ θιγόντα μάχης·
οὐδέ μιν ἀλγινόεσσα νόσος δόμον ἄγαγε Νυκτός,
ἀλλ' ὄλετ' ἀμφ' ἐτάρῳ σχῶν κυκλόεσσαν ἴτυν.*

See Lüüdia maa hoiab Amyntorit, Philippose last,
kelle käed puutusid tihti kokku raudse sõjaga;
ei juhatanud piinarikas haigus teda Nyxi kotta,
vaid ta suri, hoides oma ümmargust kilpi kaasvõitleja kohal.

Hauaepigrammis lahingus surnud Amyntorile saab taas märgata nimemängu, mistõttu võib kahtlustada, et epigramm on pigem ilukirjanduslik kui tegelik inskripsioon. Amyntori nimi esineb Homerosel (Il. 9.448), sealhulgas ka substantiivina *ἀμύντορας* (abistaja, kaitsja – Od. 2.326). Nõnda sobiks ka selles epigrammis Amyntori nimi substantiivina, kuna ta on surnud kaaslast kaitstes.

Kummastavalt mõjub epigrammi kolmas värss, kuna tervelt üks rida on pühendatud sellele, mille tõttu Amyntor ei surnud. Selles on Geoghegan (1979: 178) tuvastanud viiteid Hesiodosele, kuna “Theogonias” kirjeldab *ἀλγινόεις* (piinarikas) Nyxi last Oizyst: *δεύτερον αὖ Μῶμον καὶ Οἰζῦν ἀλγινόεσσαν / οὗ τινι κοιμηθεῖσα θεὰ τέκε Νύξ ἐρεβεννή* (214–5). Samas on tõlgendatud (Murray ja Rowland 2007: 230–1), et see viitab neitsi surmale, kes juhitakse (*ἄγαγε*⁴⁴) kui pruut Nyxi (surma metonüümia) altarile. Seega juhib värss tähelepanu sellele, et Amyntor ei surnud ainult mehena, vaid ka mehelikuna. Ehkki 4. sajandiks eKr oli muutunud sagedaseks mainida hauaepigrammides lahkunu mõlema vanema nime, pole siin Amyntori ema nimetatud – nõnda on ka leinamine selles epigrammis konkreetselt maskuliinne. Sestap saab sellest välja lugeda Anyte kriitikat varasema epigrammi traditsiooni üle, kus keskenduti eeskätt maskuliinsetele saavutustele ja meeste leinale. (Murray ja Rowland 2007: 230–1)

⁴⁴ Vt sarnast keelekujundit Hesiodosel: ἡγάγετ' ἐς μέγα δῶμα φίλην κεκληῖσθαι ἄκοιτιν. (Th. 410)

Geoghegani ning Murray ja Rowlandi tõlgendusi kõrvutades saab jõuda seoseni, et fraasi *δόμον ἄγαγε* kaudu viitab Anyte ka Hesiodosele. Ehkki verb *ἄγω* pole iseenesest kuidagi eriline või väljapaistev, esineb see Hesiodosel üheskoos sõnaga *δῶμα* samuti naise võtmise tähenduses⁴⁵.

Seega suunab lugejat siin lünmängu kahtlustama kolmas värss, kuna alternatiivse surma stsenaariumi mainimine tundub esialgu üleliigne ja ebatavaline. Kui aga lugeja on valmis vaatama tekstiosade varjatud seoseid, st siduma Nyxi kotta juhatamist abielurituaaliga, tunneb ta ära, et värsi eesmärk on kommenteerida varasemat epigrammitraditsiooni ja konventsioone. Seevastu teises sõduri epitaafis (AP 7.724) esitab Anyte leina läbi naiste või laste perspektiivi, milles noored leinavad sõdur Pheidiast nagu lapsed oma ema – nõnda pöörab neis epigrammides Anyte tähelepanu mitte ainult leinatava, vaid ka leinaja konventsioonidele.

⁴⁵ *ἡγάγετ' ἐς μέγα δῶμα φίλην κεκληῖσθαι ἄκοιτιν.* (Th. 410).

3.3. Epideiktis-ekfrastilised epigrammid

Selles temaatiliselt mitmekesises alakategoorias on kolm Planudese antoloogiast pärinevat epigrammi (16. raamat Anthologia Palatinas), neli AP 9. raamatust ning üks kuulub küll AP 6. raamatusse, ent sarnase teemaasetuse tõttu arutlen seda siin. Mitmetes epigrammides on siin näha ka idüllilist loodust ja pastoraalteemasid, mistõttu räägin vahel selle teema all mõistest nagu pastoraalepigramm. Pastoraalse epigrammide motiivide alla kuuluvad karjused, loodusega seosnevad jumalad nagu Paan või Hermes, kutsed möödujatele nautida mõnda meeldivat looduspaika (*locus amoenus*) ning ammutada veekogust vett (Sens 2006: 147–149).

3.3.1. AP 6.312

*Ἦνία δὴ τοι παῖδες ἐνί, τράγε, φοινικόεντα
Θέντες καὶ λασίῳ φιμὰ περὶ στόματι
ἵππια παιδεύουσι θεοῦ περὶ ναὸν ἄεθλα
ὄφρ' αὐτοὺς φορέης ἥτια τερπομένους.*

Lapsed, olles kinnitanud sulle, sokk, purpursed ohjad,
ja päitsed pulstunud suu ümber,
treenivad ümber jumala templi sind hobusena võidusõiduks,
selleks et sa kannaks neid rahulolevalt rõõmustavatena.

See epigramm on Anthologia Palatinas paigutatud votiivepigrammide alla, ent kuna epideiktis-epigrammide peatükki kuulub ka Anyte teine soku-epigramm, tundus kõige tõhusam arutada neid üheskoos siin. Epigrammis saab taaskord jälgida allusioone eepikale, mille ümber on loonud Anyte etümoloogilis-humoorika pildi: lapsed on hakanud ise kasvatajateks (*παῖδες...παιδεύουσι*). Arvatakse, et epigramm kuulus mõne votiivmaali, reljeefi või skulptuuri juurde (Geoghegan 1979: 131; Luck 1954: 91), mis teeb kirjandusliku lünnmängu otsimise siin raskemaks. Võrdluseks saab tuua ka muud sarnase teemaga epigraafikat, näiteks kujutati vahepeal Dionysos-last soku peal sõitmas (Daremborg ja Saglio 1877–1904: 604, märkus 448).

Eepostele viitavad eelkõige sõnad *ἦνία...οινικόεντα* (purpursed ohjad) ning *ἄεθλα* (võidusõit). Hobuste purpurseid ohju on kirjeldanud Homeros (Il. 8.116) ning Hesiodos (Sc. 95), kus

mõlemas tekstikohas kujutatakse lahingustseeni. Samuti viitab *ἄεθλα* võistlusele või lahingule (LSJ), näiteks esineb see “Odüsseia” viimases laulus, kus Odysseus ja teised võitlevad kosilastega (Od. 24.89). Ehkki epigrammis on allusioone teistele kirjandusteostele, ei ole ma suutnud selle uurimuse raames leida siit mõnd otsest lünka või mitmetähenduslikku narratiivikihti nagu Anyte teistes epigrammides, mistõttu ei loe ma seda lünmänguks.

3.3.2. AP 9.745

Θάβο τὸν βρομίου κεραὸν τράγον, ὡς ἀγερώχως
ὄμμα κατὰ λασιᾶν γαῦρον ἔχει γενύων
κυδιόων ὅτι οὐ θάμ' ἐν οὔρεσιν ἀμφὶ παρῆδα
βόστρυχον εἰς ῥοδέαν Ναῖς ἔδεκτο χέρα.

Vaata Bromiose sarvilist sokku, kui uhkelt
ta vaatab upsaka silmaga oma pulstunud lõugu,
toretsedes, kuna tihti mägedes ümber tema põskede,
võttis Naïs oma roosilisse kätte tema loki.

Selle soku-epigrammi juures saab märgata palju sarnasusi eelmises peatükis arutatud epigrammiga: siin on samuti arvatud, et tekst kuulub mõne kunstiteose (nt maali või skulptuuri) juurde (Geoghegan 1979: 137). Samuti on ühiseks punktiks epigrammi humoorikas toon, mille loob pilt edevast sokust. Nümf kirjeldus mõjub aga märksa mõistatuslikumalt, mistõttu on sellest epigrammist soodsam välja lugeda ka lünnmängu.

Anyte ei selgita otsesõnu nümf liigutuse (*ἀμφὶ παρῆδα / βόστρυχον εἰς ῥοδέαν Ναῖς ἔδεκτο χέρα.*) tagamõtet. On võimalik, et *Ναῖς* toimib siin figuratiivse väljendina oja vee kohta, mille joomisel saab soku habe märjaks⁴⁶. Sestab tunneb ka sokk end uhkena, kuna ta arvab, et märjaks saamine tuleneb nümf imetlusest ja soovist teda ojja tõmmata. Selline tõlgendus võib haakuda laiema kirjandusmotiiviga, kus nümf püüab vette tõmmata noormehe, kellesse ta on armunud. (Geoghegan 1979: 143–4; White 1977: 578)

Nümf tõttu surnud noormehe motiivi saab jälgida näiteks Theokritosel (Id. 13), Appolonius Rhodosel (Arg. 1) ning samuti ka “Teoreetiliste lähtekohtade” peatükis arutletud Kallimachose epigrammis Astakidesest, kus *Νύμφας* võib samal ajal viidata veele, kuhu karjane uppus (White 1977: 579). Sarnaselt võib ka Anyte epigramm viidata kaudsel viisil sellele motiivile, eeldades, et lugeja tunneb detailidest ära selle müüditraditsiooni. Kui muidu jääb nümf tegevus mõistatuslikuks, siis tekstiosade varjatud seoste tuvastamine selgitab lugejale, mispärast

⁴⁶ Roscher 1897–1902: 504: “Das Wort *νύμφη* wird sogar nicht selten vollkommen metonymisch für *Wasser gesetzt*”.

tunneb sokk nõnda uhkust nümfi puudutusest. Sestap loeksin seda lünmänguks, isegi kui käesolev epigramm võis tõesti esineda inskriptsiooni kujul.

3.3.3. AP 9.144

*Κύπριδος οὗτος ὁ χῶρος, ἐπεὶ φίλον ἔπλετο τήνῃ
αἰὲν ἅπ' ἡπείρου λαμπρὸν ὄρῃν πέλαγος,
ὄφρα φίλον ναύτησι τελῇ πλόον · ἀμφὶ δὲ πόντος
δειμαίνει λιπαρὸν δερκόμενος ζόανον.*

See on Kyprise maa, kuna talle on alati meeldiv
vaadata maismaa pealt helkiva mere poole,
et ta valmistaks meremeestele meeldivat laevasõitu; meri aga ümberringi
kardab, nähes tema siledat kuju.

See ekfrastiline epigramm kirjeldab Aphrodite kuju, mis vaatab mere poole ja tagab meremeestele turvalise laevasõidu. Aphrodite roll meresõitude kaitsjana ilmneb ka selles, et epigrammis on ümberöeldud kujul (*φίλον...πλόον*) ka üks tema epiteetidest: *εὐπλοία*.

Lünmängu on selles epigrammis paraku keeruline leida, kuna jääb üheselt selgeks, et kirjeldatakse Aphrodite kuju⁴⁷. Samuti ei näi tekstis olevat elemente, mille tähendus jääks tõlgenduslikult ebaselgeks ja tekitaks küsimust, kas epigrammis on ikkagi kujust räägitud. Selle asemel tõusevad esile teistsugused poeetilised võtted, näiteks kõla- ja sõnakordused ning kuju ja looduse personifitseerimine. Näiteks tunnevad mõlemad emotsioone: kuju rõõmustab sileda merepinna üle, samas kui meri tunneb hirmu jumalanna pilgu ees.

Ühtlasi võib märgata kuju omaduste segunemist mere omadustega, mis sobib hästi Aphrodite kui merest sündinud jumalannaga. Merd kirjeldatakse omadussõnaga *λαμπρὸν* (helkiv), mis võib viidata ka sellele, et merepind on piisavalt sile, et valgus saaks sellel särada. Kujule omistatakse aga sarnase tähendusväljaga omadussõna *λιπαρὸν*, mis võib ühelt poolt viidata puukuju õlitatud või vahatud pinnale, teisalt aga siledale või säravale nahale (vrd Il. 14.186). Sama omadussõna kasutatakse rahuliku mere kirjeldamiseks ka Theokritosel (Id. 22.19) ja Kallimachosel (AP 6.5).

⁴⁷ Vrd Petrovic ja Petrovic (2003), kes toovad välja lünmängu Kallimachose kuju-epigrammis (Pfeiffer 51).

3.3.4. AP 9.313

Ἰζεν ἅπας ὑπὸ καλὰ δάφνας εὐθαλέα φύλλα
ώραίου τ' ἄρυσαι νόματος ἀδὸν πόμα,
ὄφρα τοι ἀσθμαίνοντα πόνοις θέρεος φίλα γυῖα
ἀμπαύσης πνοιῇ τυπτόμενα Ζεφύρου.

Istu siin, täitsa loorberipuu õitsva ja kauni lehestiku all,
ammuta endale magusat jooki värskest ojust,
selleks et sa saaksid oma suve vaevadest hingeldavat keha
lasta puhata, Zephyrose tuulehoost vemmeldatuna.

Epigrammis kujutatakse idüllilist stseeni ehk *locus amoenus*'t, mis pakub rändajale puhkust kuumast suvepäevast ning mis esineb sarnasel kujul ka Anyte teistes epigrammides (AP 16.291, 9.314, 16.228, 16.231). Tekstisisest kõnelejat ei nimetata, kuid selleks on peetud kas Paani või Hermest (Geoghegan 1979: 151), teisalt on pakutud ka Anyte enda häält (Stanzel 2007: 338). Ehhki Anyte loodusteemalisi epigramme võib liigitada pastoraalepigrammide alajätkesse, leidub neis ka mitmeid haua- ja votiivepigrammidele omaseid jooni. Anyte pastoraalepigrammid asetsevad teatud mõttes žanrite vahepeal, kus ta lähtub küll epigrammi traditsioonilistest ülesehitusest, kuid nihutab samal ajal žanripiire. (Stanzel 2007: 333–6)

Anyte žanrite segunemine võimaldab lugeda epigrammist välja ka lünnmängu, kus *locus amoenus*'e taga peitub ka *locus terribilis*. Allusioonide kaudu tuletab autor lugejale meelde sõjavälja, millest loodusidüll näib esmapilgul kaugel olevat. Alternatiivsele tõlgendusele suunavad eelkõige sõnad, mida kasutatakse Anyte teistes epigrammides või Homerosel lahingu kontekstis. Käesolevas epigrammis on keha küll kuumade suve tõttu hingeldav (*ἀσθμαίνοντα*), kuid Homerosel võib see sõna tähistada viimset hingeõhku või lahingust kurnatud olekut, mille tagajärjeks on surm (Il. 5.585, 10.376, 21.182). Käesoleva epigrammiga haakub eriti 16. laulu simiil, kus see sõna esineb samas vormis:

ὥς δ' ὅτε σὺν ἀκάμαντα λέων ἐβίησατο χάρμη,
ὥ τ' ὄρεος κορυφῇσι μέγα φρονέοντε μάχεσθον
πίδακος ἀμφ' ὀλίγης: ἐθέλουσι δὲ πιέμεν ἄμφω:
πολλὰ δέ τ' ἀσθμαίνοντα λέων ἐδάμασσε βίηφιν (Il. 16.823–6)

Nii nagu võimas lõukoer lööb maha metsiku kuldi
jonnakajõulise, kui mäenõlval nad võitlusse sattund
on oja kuivava kaldal, kust soovinud juua nad kumbki,
kuid lõvil suurem on jõud ning murrab ta puhkiva kuldi (tlk A. Annist)

Simiil võrdleb metssea ja lõvi võitlust vee pärast sellega, kuidas Hektor suutis lõpuks tappa lahingust kurnatud Patroklose. Anyte epigramm võib seega seda stseeni meenutada, rõhutades, et ka näiliselt rahulikus looduses peitub vägivald ja võitlus ellujäämise nimel. Samas võib see viidata ka sellele, et loodusidüllis üheks funktsiooniks on pakkuda lugejale põgenemist ühiskonnaelu probleemide ja sõja eest, ehkki Anyte tuletab meelde, et põgenemisega need probleemid siiski ei kao.

Allusioonid sõjaväljale ei piirdu siiski sõnaga *ἀσθμαίνοντα*. Tähelepanuväärne on ka Zephyrose tuule poolt vemmeldatud (*τυπτόμενα*) keha. Verbivormina (*τύπτω*) kasutab Anyte seda hauaepigrammis sõjahobusele, kus see ilmselt tähistab hobusesse oda torkamist (...*ἐπεὶ στέρνων τοῦδε διαφοινὸν Ἄρης / τύψε*). Samuti esineb *τύπτω* Homerosel üheskoos sõjariistadega (Il. 4.531, 13.529, 20.378), ent ka Hektoriga seotud simiilis, kus vemmeldavat Zephyros-tuult (*Ζέφυρος...τύπτων* 11.305–6) võrreldakse Hektori hävitava tegevusega lahingus. Nõnda pöörab käesolev epigramm verbi tähenduse teatud mõttes ümber, sest see külm tuul pakub rändajale hoopis leevendust suvekuumusest. Samas on võimalik tõlgendada epigrammi viimast rida ka teisiti: rändaja saab lõpuks oma keha puhata sellest vemmeldavast tuulest, mis sümboliseeriks läbi interteksti sõjategevust. Sellisel juhul ei räägi epigramm enam looduses puhkamisest, vaid sõduri surmahetkest, kes viimset hingeõhku heites saab lõpuks sõjast puhata. Sealhulgas on puhkama verb (*ἀναπαύω*) Kallimachosel (AP 7.524) samuti hinge heitmise tähenduses.

Tähenduslikuks muutub ka varjude olemasolu, millele viitab Anyte ümberütlemisi (mainides puude all olemist või koopaid) oma kõigis pastoraalepigrammides⁴⁸. Käesolevas epigrammis kutsub tekstisisene lugeja rändajat loorberipuu varju alla istuma, milles võib ühelt poolt näha tavapäraast elementi idüllilises maastikus, teisalt näib oluline, et varjudel on ka eriline tähendus

⁴⁸ AP 16.291 – *ὑπὸ σκοπιᾶς*; AP 16.228 – *ὑπὸ τὰν πέτρων*; AP 16.231 – *δάσκιον ὕλαν*; võib-olla ka AP 9.314 – *παρ' ὄρχατον ἡνεμόεντα*;

hauaepigrammides. Epitaafides viidatakse surmale sageli pimeduse metafooride kaudu (Tueller 2016: 228), sealhulgas kasutab seda ka Anyte (AP 7.646). Niisiis tundub võimalik, et ka siin osutavad varjud surmale.

Käesolev epigramm on näide sellest, kuidas Anyte mängib epigrammi erinevate alažanritega ning loob seeläbi ka lünkmängu. Siin ei seisne küsimus selles, mida epigramm otsesõnu kujutab (nagu ka järgmised analüüsid näitavad, sisaldavad pastoraalepigrammid sageli rohkem detaile ja stseeni kirjeldamist kui teised epigrammid), vaid selles, millest epigramm *veel* võib rääkida⁴⁹. Käesoleva epigrammi paiknemine eri alažanrite piirialal, kus pastoraalsed motiivid segunevad hauaepigrammi omadega, toob esile teatud tüüpi lünkmängu, milles lugeja aktiveerub just žanrilise määramatuse tõttu.

⁴⁹ Sarnast mõtet on väljendanud ka Petrovic ja Petrovic (2003: 181), kes toovad välja selle, et hellenistlikus epigrammis muutus sagedaseks mäng ambivalentsuse ja eri alažanrite vahel, kus lugejal ei teki ainult küsimus, millest epigramm räägib, vaid ka millest see *veel* võib rääkida.

3.3.5. AP 9.314

*Ἑρμῆς τᾷδ' ἔστακα παρ' ὄρχατον ἡνεμόεντα
ἐν τριόδοις πολιᾷς ἐγγύθεν αἰόνοσ,
ἀνδράσι κεκμηῶσιν ἔχων ἄμπαυσιν ὁδοῖο ·
ψυχρὸν δ' ἀκραὲς κράνα ὑποῖάχει.*

Siin seisan mina, Hermes, tuulise viljapuuaiä ääres,
kolme tee ristil, mis hallikarva kalda läheduses,
pakkudes kurnatud meestele teekonnast hingetõmmet;
allikas saadab sosinal välja karget ja puhast (vett).

Käesolevat epigrammi saab liigitada ekfrastilisteks, kuna see näib kirjeldavat Hermese kuju, kes pakub teeristi äärsest allikast möödujatele värskendust. Sarnane motiiv esineb ka teiste autorite epigrammides (AP 10.12, 16.11, 16.227). Eelnevas alapeatükis käsitletud epigrammis jäi kõneleja isik teadmata, siin on aga selleks selgelt Hermes. Sellega tuletab Anyte lugejale meelde Hermese funktsiooni teede ja rändurite kaitsjana⁵⁰. Hermes on samas ka varaste jumal, mis võib viidata sellele, et epigramm kutsub möödujat ühtlasi viljapuuaiast “varastama”. (Stanzel 2007: 338)

Anyte epigrammidest leidub siin kõige rohkem topograafilisi detaile, mistõttu on proovitud ka Hermese kuju täpset asukohta tuvastada. Benndorf seostas epigrammi Parnoni mäe hermidega, mis tähistasid Sparta, Argose ja Tegea piire (seega ka sõna *τριόδοις*) ning mille läheduses asus jõgi (Benndorf 1862: 39). Üheskoos ekfrastiliste detailidega esinevad epigrammis ka pastoraalsed motiivid, nagu tuuline loodus, kurnatud rändajad ja värskendav vesi. Niisiis võib küsida, kas topograafilistel detailidel võib lisaks reaalse asukoha kirjeldamisele olla ka mõni muu funktsioon. Toon välja võimaluse, et ka sellest epigrammist saab välja lugeda lünmängu, milles sarnaselt eelmise analüüsiga on teksti taaskord põimitud hauaepigrammi elemendid.

⁵⁰ Sarnase teemaga epigrammis (AP 10.12) on Hermes *ὁδοῦ φύλαξ*.

Ehkki üldjoontes kujutab epigramm Hermest rändurite kaitsjana, oli ta tuntud ka pühhopombina, kes viis äsja surnud hingi allilma. Teistelt autoritelt on teada hauaepigramme, kus Hermes esineb surnute teejuhi funktsioonis (nt AP 7.545, 7.91). Hermese ktooniline aspekt juhib tähelepanu ka epigrammi ambivalentsele sõnavarale. Esiteks kannab kolme tee ristmik (*τριόδος*) mitmeid tähendusvarjundeid. Sageli seostatakse seda ktooniliste jumalannade Hekate ja Persephonega. Teeristidel toimusid ka erinevad rituaalid, näiteks peletati eemale kurje vaime. Religioosse tähenduse kõrval esineb teerist ka metafoorina raskele või otsustavale valikule⁵¹. Käesoleva epigrammiga haakub ehk kõige enam müüt allilma kohtunikest, mida on kirjeldanud Platon “Gorgiasēs”. Seal tähistab *τριόδος* (524a) kohta, kus Minos, Rhadamanthys ja Aiakos mõistavad kohut hingede üle: puhaste hingede tee viib Elysioni väljadeni, kurjad hinged saadetakse Tartarosesse ning vahepealsed tagasi Asphodeli väljadele. (Halliwell 1986: 187)

Ambivalentselt mõjub ka hallikarva (*πολιᾶς*) kallas, mille tõlkimisel olen lisanud “-karva”, kuna see sõna esineb tihti hallide juuste tähenduses⁵² (LSJ), ehkki see võib kirjeldada ka vett (Il. 4.248). Ühelt poolt võib *πολιᾶς* sümboliseerida epigrammis vanadust ja seega lähenevat surma, teisalt võib Anyte viidata sellega allilma või täpsemalt Acheroni värvusele, mida ta kirjeldab oma teises epigrammis samuti värvitu või kahvatuna (*χλωρόν...Ἀχέρωντος* – AP 7.486).

Hermese funktsioone, teeristi ja halli kalda ambivalentseid tähendusi arvesse võttes muutub epigrammi teine rida ning seeläbi kogu epigrammi kontekst. Epigramm ei kirjelda enam Hermese kutset möödujale vett juua ja puhata, vaid seda, kuidas Hermes juhatab surnuid teeristini. Samuti võib allilma geograafiale viidata hall kallas, mis sümboliseeriks Acheroni jõge. Ehkki ei saa välistada, et topograafilised detailid põhinevad reaalsel asukohal, näib Anyte kasutavat neid siin teadlikult ka allilma kujutamiseks.

Allusioone surmale võib otsida ka teistest ridadest. Eelnevalt käsitletud epigramm (AP 9.313) näitas, kuidas Anyte vihjab looduses puhkamise kaudu ka surnuna puhkamisele – samamoodi esineb ka siin sama tüvega sõna *ἄμπανσιν*. Kui eelmises epigrammis viiitas hinge heitmisele *ἀσθμαίνοντα* partitstiip, siis siin väljendab rändaja kurnatust partitsiip *κεκμηῶσιν*. Ehkki

⁵¹ Vt Platoni “Seadused” 779c–d; Theognis 911.

⁵² Nt Il. 22.74 –...πολιόν τε κάρη πολιόν τε γένειον.

pöördelise verbina tähendab see sageli töötamist või vaevlemist, kasutatakse selle perfekti partitsiibi vormi tragöödias ja proosas ka surnute kohta⁵³ (LSJ).

Järelikult ühendab epigramm endas kahe või kolme alažanri omadused. Pealispinnal on see ekfrastiline kuju-epigramm, milles esinevad ka pastoraalsed motiivid. Lünkmängu kaudu ilmneb aga seos hauaepigrammiga, mis sarnaselt eelnevalt käsitletud epigrammile (AP 9.313) aktiveerib lugeja epigrammi žanrilise määramatuse abil.

⁵³ Nt E.Supp.756; S.Fr.284; Th. 3.59.

3.3.6. AP 16.228

*Ξεῖν', ὑπὸ τὰν πέτραν τετρυνόμενα γυῖ' ἀνάπασσον ·
ἀδύ τοι ἐν χλωροῖς πνεῦμα γροεῖ πετάλοις ·
πίδακά τ' ἐκ παγᾶς ψυχρὸν πίε · δὴ γὰρ ὁδίταις
ἄμπαυμ' ἐν θερμῷ καύματι τοῦτο φίλον.*

Võõras, kivi jalamil puhka oma kurnatud keha;
kui meeldivalt kohiseb tuul värskete lehtede seas;
ja joo allikast saadud vett külma (joogina); sest ju rändajatele
on kuumas leitsakus see puhkepaik meeldiv.

Epigrammi esimesed sõnad *Ξεῖν', ὑπὸ τὰν πέτραν...* (“Võõras, kivi all...”) meenutab ehk rohkem hauaepigrammi algust⁵⁴, ent edasi lugedes kujuneb see taas allikast rääkivaks ekfrastiliseks epigrammiks. Märkimisväärsed on eelnevalt arutletud epigrammidega sarnased pastoraalsed motiivid, mis võivad ühtaegu viidata surmale. Kuna need sõnad said juba eelnevalt arutletud, ei analüüsi ma siin neid niivõrd põhjalikult. Tõlgendused näitasid, et *ἀναπαύω* verb, mille tüvi esineb teisel korral siin ka nimisõnana (*ἄμπαυμ'*), võib samuti käesolevas epigrammis kanda surnuna puhkamise konnotatsioone. Nii võib oletada, et mõni epigrammi algusvormeleid tundev lugeja eeldab esimesi sõnu lugedes, et epigramm kõnetab teda kui võõrast, kes hauakivist möödub. Verbivorm *ἀνάπασσον* mõjub aga ootamatult, kuna oodatava lause (“Võõras, kivi all kurnatud keha puhkab”) asemel kõlab hoopis üleskutse: “Võõras, kivi all kurnatud keha puhka”, mistõttu peab lugeja järgmiste värsside jooksul oma esialgset tõlgendust ümber hindama.

Järgmised read teevad küll selgeks, et epigramm räägib elavast rändurist, ent allusioonid surmale jätkuvad ka epigrammi ülejäänud värssides. *Χλωρός* viitab siin küll otseselt lehtede värskusele, ent nagu eelnevalt on ka arutatud, kasutab autor seda ka hauaepigrammides (AP 7.486, 7.646) lahkuva elujõu ja allilma kirjeldamiseks. Samuti kasutatakse sõna *ὁδίτης* hauaepigrammides (nt AP 7.478, 7.500, 7.436).

⁵⁴ Mitmed hauaepigrammid kõnetavad algul võõrast ja paluvad tal kellegi haua juures peatuda ja epitaafi lugeda. Vt AP 7.26, 7.103, 7.212.

Teiste surmale viitavate pastoraalepigrammide kõrvalt on see epigramm sisuliselt kõige lihtsakoelisem ning ei maini otseselt ühtki müüditegelast või -lugu, samas pole üheski teises sarnase teemaga epigrammis niivõrd kaheti mõistetav esimene rida, mille tõlgendamine oleneb žanrist, mida lugeja esmalt lugedes rohkem ootab. Niisiis aktiveerub ka siin lünnmäng žanrilisest määramatusest ja juhib tähelepanu sellele, kuidas epigrammi eraldiseisvad värsiread lubavad autoril mängida vastuvõtja ootustega.

3.3.7. AP 16.291

*Φριζοκόμα τόδε Πανὶ καὶ ἀυλίαςιν θέτο Νύμφαις
δῶρον ὑπὸ σκοπιᾶς Θεόδotos οἰονόμος
ὄυνεχ' ὑπὸ ζαθέοιο θέρευν μέγα κεκμηῶτα
παῦσαν ὀρέζασαι χερσὶ μελιχρὸν ὕδωρ.*

Turrispäisele Paanile ja karjakaitsvatele nümfidele tõi selle
kingituseks mäe jalamile Theudotos, (üksik) lambakarjus,
kuna jumaliku/healõhnalise suve tõttu väga väsinut
nad peatasid, et ulatada kätest mesimagusat vett.

Seda epigrammi käsitlen küll loodusidüllilise temaatika tõttu epideiktliste epigrammide peatükis, ent siin esinevad ka votiivepigrammi tunnused. Epigrammis mainitakse umbmääraselt kingitust, mille tõi Theudotos tänutäheks Paanidele ja nümfidele. Niisiis jääb esmapilgul epigrammi peamiseks lüngaks näitav asesõna *τόδε*. Kuigi Anyte epigramm on ainus teadaolev näide epigrammist, mis on pühendatud konkreetsetele Paanile ja nümfidele (Geoghegan 1979: 41), leidub üheskoos teiste jumalatega veel sarnaseid pühendusepigramme, mis võivad aidata selle lünga tõlgendamisel.

Leonidase epigrammis (AP 6.154) on Paanile pühendatud vastsündinud sokk, nümfidele aga eri sorti lilled. Teises Leonidase epigrammis (AP 6.334) jäetakse Paanile, nümfidele ja Hermesele koogikesi ja veini. Pseudo-Platoni epigrammis (AP 6.43) pühendab rändur nümfidele konna, kelle laul juhatas ta veekoguni. Ehkki votiivkingi võimalusi on mitmeid ning ilmselt pole võimalik üht või teist tõlgendust täielikult välistada, näib käesoleva epigrammi kontekstis kõige sobivam, et Theudotos kingib neile lambatalle oma karjast. Samas võib pidada votiivkingiks ka mingisugust anumad, mida hoides said nümfid talle vett ulatada (*ὀρέζασαι χερσὶ*). Seda tõlgendust teotaks Leonidase epigramm (AP 9.326), kus rändur pühendab nümfidele karika, millest ta oli nende ojast vett joonud.

Nümfi kätele viitab Anyte ka teises pastoraalepigrammis (AP 9.745), kus kujutatakse sokku ja nümfi Naïs, kes võtab soku loki oma kättesse (*εἰς ῥοδέαν Ναῖς ἔδεκτο χέρα*). Soku-epigrammis peatükis arutlesin, et sealne stseen võimaldab tõlgendada nümfi kui vee või veekogu kehastust – nõnda võib soku paitamine tähendada ümberöeldult seda, et looma habe sai veekogust vett

juues märjaks. Tulles tagasi käesoleva epigrammi juurde, võivad siin samuti nümfide käed tähistada vett ennast, mille märkamine peatas Theudotose töö ning ajendas teda jooma ja hiljem nümfidele ning Paanile tänutaäheks kingituse viima.

Epigrammist kumab vihjamisi välja ka looduses üksiolemise teema, millele osutab Theudotosega seosnev etümoloogiline mäng. Nimelt võib sõna *οἰονόμος* esmapilgul tähistada lambakarjast, kui see on moodustatud sõnadest *οἶς* (lammas) ja *νόμος* (karjatama, omama, elama), kuid liitsõna esimeses sõnas saab peituda ka sõna *οἶος* (üksik), mis läbi võiks *οἰονόμος* tähendada ka 'üksikult elavat'. Anyte mängimist sõna kahetise tähendusega on täheldanud ka teised (Geoghegan 1979: 47–50; Gutzwiller 1998: 69).

Gutzwiller rõhutab Anyte pastoraalluule eskapistlikule funktsioonile, kuna 3. sajandilks eKr oli Arkaadia kujunenud juba ühiskondlikest probleemidest vaba maalähedase elu sümboliks – Paan kui Arkaadia jumal sobitub seetõttu epigrammiga eriti hästi. Lisaks autobiograafilisele seosele toob Gutzwiller ka esile, et Anyte kaasaja haritud lugejad tundsid kahtlemata karjasest ära ka poeedi kehastuse. Karjase ja poeedi samastamine kuulub laiemasse traditsiooni, millest on kirjutanud juba Hesiodos (Th. 22–35) ning mida arendab edasi Platon "Phaidroses", kus Ilisose jõe ääres jalutamine kujuneb intellektuaalse tegevuse metafooriks⁵⁵. (Gutzwiller 69–71)

Eelneva arutelu põhjal saab sõna *οἰονόμος* tähenduses 'üksikult elav' eristada vähemalt kaht tasandit, kus otsesem tõlgendus viitab sellele, et Theudotos puutus oma igapäevase töö tõttu vähe kokku teiste inimestega. Selle taga on aga varjatud seos poeedi või miks mitte täpsemalt Anytega, kes võis samahästi üksinda looduses viibides selle epigrammi luua.

Epigrammi pealmisel tasandil võib üksindusel olla ka nümfidega seoses teine tähendus: Theudotos, kes oma karjaseelus kohtab harva teisi inimesi ning eriti naisi, leiab nümfide puudutusest omamoodi lohutust. Nõnda seostub see taas soku-epigrammiga, kus esineb samuti teatud irooniliselt erootiline element, kus sokk tunneb uhkust selle üle, et nümf on otsustanud puudutada just teda, justkui oleks ta mõni kaunis noormees, kellesse nümf on armunud.

⁵⁵ Ilisose jõe ääres kõndides räägitakse ka tsikaadide laulust (Pl. Phdr. 230c, 258e, 262d), mis on inimestele kõne- või loomeande kinkinud. Nõnda saaks võrdlusesse tuua Anyte epigrammi tsikaadile ja ritsikale (AP 7.190), mis näitab, et poeetilise inspiratsiooni ja loome küsimused leidsid kajastust ka Anyte epigrammides, ehkki ta ei käsitle neid otsesõnaliselt.

Epigrammis saab eristada kahte sorti lünkmängu, millest üks esineb otsesema lüngana (*τόδε*) – selle osas eelistan jääda tõlgenduse juurde, kus Theudotos toob nümfide tegevuse tagajärjel neile tänutäheks kingi (nt lambatalle), mitte et see kink ise oleks joogianumana funktsioneerinud. Teine lünk esineb aga varjatud tekstilise seosena (*οἰονόμος*), mille abil arendab Anyte metapoeetilist vestlust sellest, kuidas looduses olemine mõjutab autori loomet.

3.3.8. AP 16.231

*Τίπτε κατ' οἰόβατον, Πὰν ἀγρότα, δάσκιον ὕλαν
ἤμενος ἀδυβόα τῷδε κρέκεις δόνακι;
Ὅφρα μοι ἐρσήεντα κατ' οὔρεα ταῦτα νέμονται
πόρτιες ἡντόκων δρεπτόμεναι σταχύων.*

Miks, jahtija Paan, üksikus pulstunud metsas
istudes, mängid magusalt kõlava pilliroo peal?

“Selleks et vasikad saaksid mul karjatatud neis kastest mägedes,
noppides hästi võrsunud rohututte.”

Käesolev pastoraalsete elementidega ekfrastiline epigramm on Anyte ainus küsimus-vastuse vormis epigramm – esimeses elegeiline distihhonis küsib keegi⁵⁶ Paanilt küsimuse, teises vārsipaaris on Paani vastus. Gow ja Page kirjeldavad seda kui inskripsiooni loodusesse paigutatud Paani kujule (1965: 100), mistõttu võiks küsimus viidata sellele, miks Paani kuju on mägedesse paigutatud.

Epigramm paistab juba esimesest reast silma tavatu sõnavara poolest, sealhulgas esineb Anyte välmitud sõna *οἰόβατος*, mille moodustas ta ilmselt Homerose *ἡλίβατος*’e (järsk) eeskujul, kuna “Iliases” (15.273) esineb see samuti koos fraasiga *δάσκιος ὕλη* (Geoghegan 1979: 166). Täheenduse osas saab jälgida sarnast sõnamängu, mis esineb epigrammis Theudotosest (AP 16.291), kus *οἰονόμος* tähistab esmapilgul lambakarjast (*ῥις* + *νόμος*), ent võib olla seotud ka sõnaga *οἶος* (üksik). Nõnda viitab *οἰόβατος* ühtaegu asjaolule, et lambad käivad nimetatud metsas, kuid rõhutab sarnaselt Theudotose epigrammile ka looduses üksiolemist ja eraldatust teistest inimestest.

Võib kaaluda võimalust, et seos Homerose *ἡλίβατος*’e kasutusega on ka sisuline. “Iliases” esineb see sõna simiilis (15.271–277), milles Hektorit võrreldakse lõviga. Lahingus hätta jäänud troojalased kehastuvad abituteks metsloomadeks, keda päästab jahimeeste (ahhailaste) eest tihe mets ja järsud kaljud (...*ἡλίβατος πέτρη καὶ δάσκιος ὕλη* 15.273), jahtijad aga meelitavad oma otsimisega kohale lõvi-Hektori, kes neid eemale hirmutab.

⁵⁶ Geoghegan pakub selleks rändurit (1979: 165).

Homerose simiili taustal ei mõju ka Anyte δάσκιος ὄλη täielikult turvalise pastoraalmaastikuna, vaid tuletab meelde selle potentsiaalset ohtu, olgu selleks ohtlikumad metsloomad või kütid. See aspekt seostub ka Paani kui vallatu ja segadust tekitava jumala omadustega. Teda kirjeldab Anyte sõnaga ἀγρότης, mis võib viidata tema maalähedusele, kuid tähendada ka jahtijat⁵⁷, mis looks kontrasti teises värsipaaris kirjeldatud karjatava Paani omaduste vahel (Geoghegan 1979: 166). Nõnda võib esimene värsipaar küll kõigest kirjeldada Paani kuju ja seda ümbritsevat loodust, ent intertekstuaalsed viited ja assotsiatsioonid toovad ka selle epigrammi idüllil teatud hirmutunde. Epigramm muutub nii tähenduselt kui ka meeleolult veelgi hämaramaks, kui vaadata lähemalt ülejäänud värsse.

Paan karjatab vasikaid mägedes, mis on kastessed (έρσῆεις) – selle sõnaga kirjeldatakse “Iliases” metafoorselt Hektori surnukeha, mis vaatamata asjaolule, et on juba kaksteist päeva väljas seisnud, näib täiesti värske ja puutumatuna: οἶον έέρσῆεις κεῖται, περὶ δ’ αἷμα νένιπται, / οὐδέ ποθι μιάρός (24.419–20) ja νῦν δέ μοι έέρσῆεις καὶ πρόσφατος έν μεγάροισι / κεῖσαι (24.757–8). Olgugi et έέρσῆεις võib kirjeldada ka lihtsalt hommikukastet (nt Il. 14.348), tundub Anytele kohane viidata ka selles looduskirjelduses vihjamisi surmale.

Sõna ἡντόκων (hästi-võrsunud) esineb küll mujal meditsiinilises kontekstis (Hp. Nat. Mul. 16), ent selle eeskujuna näeb Geoghegan Homerose hapax’it πρωτότοκος (esmasündinu), mis esineb vasika-simiilis (Geoghegan 1979: 167–9). Menelaos valvab Patroklose surnukeha kui lehm oma esmasündinud vasikat:

ἀμφὶ δ’ ἄρ’ αὐτῷ βαῖν’ ὥς τις περὶ πόρτακι μήτηρ
πρωτοτόκος κινυρῇ οὐ πρὶν εἶδυῖα τόκοιο (Il. 17.4–5)

ning käis korjuse ümber kui õhv, kes äsja on poegind
esmakordselt, ja ammudes käib esiksündinu ümber (tlk A. Annist)

Geoghegan toob välja, et Anyte läheb siin vastu lugejate ootustele, kes, tundnud ära “Iliase” simiili, ootaks, et pärast fraasi πόρτιες ἡντόκων järgneks sõna μήτηρ⁵⁸. Vahest muutub

⁵⁷ Ἀγρότης jahtija tähenduses: AP 6.13, 6.188, 7.203.

⁵⁸ Geoghegan 1979: 169: “The learned reader for whom this esoteric reminiscence had been prepared would expect ἡντόκων, so closely attached to πόρτιες, to accompany some such substantive as μήτηρ

usutavamaks võimalus, et Anyte viitab selles fraasis Homeroosele, ka seeläbi, et *οἰόβατος* ja *ἡυτόκων* kui Homeroose eeskujul vormitud või kasutatud sõnad on mõlemad paigutatud teise värsijalga, paiknedes esimeses ja viimases reas, moodustavad need raami epigrammi ümber.

Ehkki “Iliases” leidub palju teisi loomasimiile (nt 5.161; 5.476; 10.297; 15.630), võib käesoleva epigrammiga haakuda ka teine 17. laulu simiil, mil Menelaos alistab Patroklose tapja Euphorbose. Esiteks võrreldakse langenud Euphorbost õlipuuga, mille on marutuuled maast lahti rebinud (17.53–59). Siis kehastub Menelaos mägi-lõviks (*λέων ὀρεσίτροφος* 61), kes tapab lehma (Euphorbose), tekitades ümbritsevates karjastes kahvatut hirmu (*χλωρὸν δέος* 67). Simiilis esinevad märkimisväärsed sarnasused Anyte teiste epigrammidega, milles võib tugev tuul olla samuti metafooriks sõjale (nt *τυπτόμενα Ζεφύρου* AP 9.313), ning kus sõna *χλωρὸς* kordub kolmel korral. Käesoleva epigrammiga saab paralleele tõmmata seeläbi, et nii nagu Menelaos muutub 17. laulus kaitsjast ründajani, on ka selles epigrammis Paan ühtaegu jahtija ja karjakaitsja⁵⁹.

Võimalike asotsiatsioonide tõlgendusse kaasamine on selles epigrammis üpriski keeruline, kuna on niivõrd palju potentsiaalseid vihjeid, mida saaks arvesse võtta. Geoghegan kutsub seda lausa väga homeeriliseks värsipaariks (1979: 169). Tekib küsimus, kas ja kuidas peaksid Hektori või Menelaose simiilid üldse seostuma Paani-epigrammiga. Mulle tundub kõige võimalikum, et Anyte mängib selles lünmängus looduse ja Paani kahe aspekti vahel, kujutades loodust ühtaegu idüllilise Paani karjamaana ja vihjamisi eraldatud ning ohtliku kohana. Paani mitmekülgsetele omadustele viitamiseks loob ta nõnda ka seose “Iliase” kangelastega, kes on simiilides vahel kaitsvad kariloomad, teisalt ohtlikud metsloomad. Kuna Paan tavatses teda häirinud möödujatele kätte maksta hirmu tekitava röögatusega, (Graves 2010: 132), võib ka siin epigrammis esitatud küsimuse taga peituda rändaja hirm, kes pole kindel, kas ta on Paani kuju otsa sattudes tema rahulikku idüllilise häirinud või mitte.

on the Homeric pattern. It would, therefore be παρὰ προσδοκίαν that, having reached the final word of the epigram, where in Hellenistic epigram the point is so often made, he found it qualified σταχύων.”

⁵⁹ Mütoloogias valvab Paan karju, ent aitab ka küttidel saaki leida (Graves 2010: 132).

3.4. Järeldused

Oma töö uurimisküsimusteks seadsin selle, kas ja kuidas väljendub lünmäng Anyte epigrammides. Esialgu esitan järeldused lünga erinevate ilmingute kohta Anyte epigrammides, seejärel annan ülevaate Anyte epigrammide lünmängu narratiivsest poolest: kuidas ja mil määral on võimalik konstrueerida narratiive, mida tekst otsesõnu ei esita. Samuti vaatan, kuidas lünmängu kaudu loodud narratiivid üksteisega seostuvad, kas neis ilmnevad kindlad mustrid ning kas erinevaid tõlgendusi kõrvutades on võimalik teha laiemaid järeldusi Anyte poeesia kohta.

Üldjoones märkasin Anytel kahte sorti lünki: üks on otsesem semantiline lünk, teine aga avaldub tekstiosade varjatud seose kaudu. Otsemad lüngad olid need, mida oleks inskripsioonilise epigrammi puhul täitnud mõni füüsiline element, näiteks votiivkink, mille peal oli graveeritud kiri. Need lüngad paistavad lugejale kohe silma, kuna ilma nende täitmiseta on üldse raske epigrammi lugeda. Seda lünka esineb Anytel suhteliselt vähe: näiteks Theudotose epigrammis osutab näitav asesõna *τόδε* votiivkingile, mida tekst otseselt ei nimeta. Sarnased lüngad esinevad ka kuke-tsikaadi ja delfiini epigrammides, kus kirjeldatakse kõigest nende loomade tegevust.

Suuremas osas analüüsitud tekstidest tekkisid lüngad siiski mitte üksikute sõnade, vaid tekstiosade varjatud seoste kaudu. Neis ei täitnud lünka enam konkreetne sõnaline üksus, vaid selle täitmine tähendas tekstiosade omavahel ühendamist, mille seos esialgu ilmne ei tundunud. Nendes epigrammides avaldub lünmäng eelkõige intertekstilisuse kaudu. Anyte epigrammides moodustavad teemavalik, sõnavara, süntaks, morfoloogia ja värsistruktuur peene assotsiatsioonide võrgustiku, mille seoste äratundmine võimaldab jõuda tõlgenduseni, mida tekst otsesõnu ei väljenda. Kõige sagedamini ilmneb Anyte lünmäng Homerose interteksti kaudu, millele toetudes loob ta uusi narratiive ning kommenteerib samal ajal seda algset eeskujut. Selline lünk sarnaneb pigem Bingi sõnastatud kirjandusliku ja kaudsema lünmängu näitega, mille toob ta sihilikult välja, et laiendada lünmängu mõistet (vt “Teoreetilised lähtekohad” lk 13–15; Bing 2011: 102–5). Selline kaudne lünk hakkas eriti seostuma Iseri kirjeldatud *Leerstelle* mõistega (vt “Teoreetilised lähtekohad” lk 11–2), ehkki ma pole analüüsis otseselt tema teooriast lähtunud.

Votiivepigrammide lünmängu kohta on raskem teha suuremaid järeldusi, kuna neid on teiste žanrite kõrvalt palju vähem. Mõlemad epigrammid (AP 6.123, 153) seostusid sõjateemadega, paja-epigramm küll rohkem ümberöeldud viisil. Oda-epigrammi juures oli oluline selle võrdlus sarnaste teiste autorite epigrammidega, mille abil sai Anyte epigrammist välja lugeda sõjakriitikat. Paja-epigrammis sai aga võtta votiivkinki (pada) ennast lüngana, mis hakkas interteksti abil tähistama sõjavälja. Ühiseks jooneks nende epigrammide vahel oli sõja kaudsem kujutamine: oda-epigramm ülistab sõjariista lahingu järgselt, paja-epigramm näis algselt tavalise epigraafilise epigrammina, ent kujunes läbi lünmängu sõjaväljaks.

Kõige mahukamaks alapeatükiks on Anyte hauaepigrammid, millest teen järeldusi omakorda alateemade kaudu. Kõige selgemini avaldus lünmäng loomadele pühendatud hauaepigrammides, kus loomad moodustasid iseenesest semantilise lünga, kandes mitmes näites sümboolset tähendust või seostudes mõne mütoloogilise isikuga. Näiteks hauaepigramm tsikaadile ja ritsikale (AP 7.190) viitab vihjamisi poeedi loome surmale ja piirangutele – seega kasutab Anyte teatud loomi vahenditeks, mille abil arendada metapoeetilist vestlust. Teisalt võisid loomad viidata mõnele müüdile, kõige tõenäolisem tundub see kutsikas Lokrise epitaafis (Poll. 5.48), mis jutustab ümber Achilleuse surma. Vähem kindel lünmäng oli sõjahobuse epitaafis (AP 7.208), milles võis pühendaja nimi Damis vihjata Hektori epiteedile. Epigrammides kukele või tsikaadile (AP 7.202) ning delfiini-epigrammis (AP 7.215) olid loomad aga kõige otsesemas mõttes lüngad, st neid ei mainitud kordagi nimepidi. Kui aga esimene nõudis lugeja aktiivset sekkumist selle looma identiteedi välja selgitamisel (mis jäi lõpuks tahtlikult ambivalentseks), siis delfiini-epigrammi saab võtta tekstisisese lünmängu (vt ka “Teoreetilised lähtekohad” lk 11) näitena.

Tütarlastele pühendatud hauaepigrammides käsitleksin lünmängu siiski mõningase ettevaatusega. Kohati sarnanesid need loomaepigrammides esineva lünmänguga. Nii viitavad mitmed epigrammid samuti müüditegelastele, millest kõige ilmekam näide on Antibia epitaaf (AP 7.490). Selles viitab Anyte “Odüsseia” interteksti toel Penelopele ja Pandareose tütarde loole. Selline intertekstuaalne seos võimaldab lugeda epigrammi fiktiivse epitaafina, kus Antibia nimi toimib omamoodi lüngana, mida lugeja võib täita Penelope või Pandareose tütarde nimedega.

Allusioonid müütidele esinevad ka Kleinale, Mileetose neitsidele ja Thersisele pühendatud epigrammides, kus põimuvad mütoloogilised lood tütarlaste omadega. Neis epigrammides

kujutatakse tütarlaste surma eeposte ja tragöödia allusioonide kaudu kangelaslikuna, sealhulgas on privaatset leina võrdsustatud kangelaste matustega. Siin ei avaldu lünmäng mitte niivõrd mõne alternatiivse narratiivini jõudmises, nagu juhtub Antibia epigrammis, vaid tekstiliste seoste tuvastamine suunab lugejat suhestuma teisiti tütarlaste surmaga⁶⁰.

Epigrammis Kleinale (AP 7.486) ja Mileetose neitsidele (7.492) viitab sõnavara "Iliase" Patroklose matusteriitusele. Thersise epigrammis (AP 7.649) võib seevastu märgata paralleele Antigonega ning mõningase mööndusega on võimalik lugeda seda isegi Antigone epitaafina. Erato epigramm (AP 7.646) jäi tütarlaste epitaafidest kõige eraldiseisvamaks. Kuigi kaalusin võimalust, et Anyte viitab seal armastusmuusale, ei toeta ülejäänud tekst seda tõlgendust piisavalt. See on ka ootuspärane, kuna lünmäng ei pea tingimata esinema igas epigrammis.

Tütarlaste epitaafid võimaldavad Anytel arendada ka metapoeetilist vestlust, milles toob ta esile epigrammižanri soolistatud konventsioone. Kuigi käesoleva töö eesmärk polnud otseselt uurida naiste kujutamist Anyte epigrammides, kerkisid need teemad tütarlaste epitaafide analüüsi käigus paratamult esile. Olgugi et Anytet on paljugi juba uuritud soouurimuste aspektist, võimaldas lünmängu analüüs märgata tema epigrammides täiendavaid tähenduskihte, mis varasemates käsitlustes ei pruukinud olla esile toodud. Näiteks Mileetose neitside epigrammis avastasin lünmängu otsides teise tähenduskihi, milles Anyte toob esile või suunab lugejat küsima, miks on teatud käitumisviisid oodatud naistelt ja meestelt.

Ülejäänud kaks hauaepigrammi on pühendatud sõduritele, neis tuleb eriti välja see, et ka leinajatel on epigrammides tihti kindlad käitumismustrid, mis sõltuvad nende soost ja suhtest surnuga. Amyntori epitaafis (AP 7.232) oli leinajaks ainult isa, ning pühendades tervenisti ühe rea sellele, et Amyntor *ei* surnud neitsile omases motiivis, toob Anyte seeläbi esile varasema epigrammitraditsiooni meestekesksuse, millele tema epigrammid vastu seisavad.

Teises sõduri epigrammis (AP 7.724) on noorukitel aga kohane leinata Pheidias nagu lapsed oma ema. Kuigi selline võrdlus võib esmapilgul mõjuda ootamatuna, leidub sarnane paralleel ka Homerosel, kus sõduritevahelist kaitsvat suhet võrreldakse ema ja lapse suhtega. Võimalik, et Anyte osutab sellega asjaolule, et kuigi epigramm on ajalooliselt olnud peamiselt meeste

⁶⁰ Kuigi Mileetose neitside epigrammist oli võimalik välja lugeda ka alternatiivset narratiivi.

kangelastegusid ülistav žanr, leidub juba varasemas kirjandustraditsioonis märke sellest, et kangelaslikkust väljendatakse ka naistega seotud kujundite kaudu.

Lünmäng toimus neis epigrammides teisiti. Pheidiasse epigrammis saab lüngana käsitleda leinavaid noorukeid ja nende täpset suhet surnuga. Amyntori epigrammis suunab aga lünmängule tähelepanu üks lünlilikuna mõjuv rida, mis ilma tõlgenduseta näib üleliigse ja kõrvalisena.

Kolmanda ja kõige laialivalguvama kategooria moodustavad epideiktis-ekfrastilised epigrammid, millest osades tundus lünmäng pigem vähe võimalik. Esimeses soku-epigrammis (AP 6.312) esineb küll allusioone, kuid need ei näi epigrammi tõlgendust niivõrd mõjutavat. Seevastu tundus teises soku-epigrammis (AP 9.745) tähelepanuväärne nümfi liigutuse rõhutamine, mille tähendus avaneb alles nümfi ja noormehe kirjandusliku motiivi äratundmisel – see aga mõjutab oluliselt epigrammi lugemist, mistõttu loeksin seda lünmänguks. Epigrammis Aphrodite kujule (AP 9.144) oli samas jällegi kõik detailid justkui sobilikud, nii et lünmängu mina sealt ei tuvastanud.

Eelnevatest näidetest hoopiski erinev lünmäng ilmnes aga pastoraalteemalistes ekfrastilistes epigrammides, kus olid eriti hägustunud erinevate epigrammi alajärgide piirid. Kolmes epigrammis (AP 9.313, 9.314, 16.228) oli ekfrastiline segunenud hauaepigrammiga, kus idüllilise maastiku (*locus amoenus*) taga peitusid allusioonid sõjale, surmale ja allmaailma maastikule. Need epigrammid suunavad lugejat lünmängu otsima žanrilise määramatuse kaudu, kuna osad sõnad või fraasid sobituvad rohkem hauaepigrammi konteksti. Seevastu paikneb Theudotose epigramm (AP 16.291) rohkem votiiv- ja epideiktisepigrammi piiril, kus idülliline maastik kujuneb pigem kohaks, kust poet (karjane) inspiratsiooni ammutab. Sarnast metapoeetilist vestlust pakub ka tsikaadi-ritsika hauaepigramm, mis räägib lünmängu kaudu hoopiski inspiratsiooni surmast. Viimane ning allusioonide poolest kõige laiavalguvam on Paani küsimuse-vastuse vormis epigrammis (AP 16.231), milles on sarnaselt eeltoodud kolme epigrammiga mängitud looduse ambivalenttsuse (rahuliku ja rahutu) elementidega.

Pastoraalteemalistes epigrammides oli seega *locus amoenus*'el kaks peidetud funktsiooni: ühes toob Anyte ambivalenttselt esile ka selle väärpildi, rõhudes seeläbi kas looduse karmusele või pastoraalluule eskapistlikule funktsioonile. Teisel näitel võis *locus amoenus* tähistada ka loomeinspiratsiooni kohta, kus autor – või isegi Anyte ise – saab oma epigramme luua.

Lümkängu analüüsi käigus oli huvitav jälgida ka pärisnimedega mängimist, mida on varasemalt Geoghegan (1979) täheldanud kolmes Anyte epigrammis (Echekratidas – AP 6.123; Eriaspidas ja Kleubotos – AP 6.153; Theudotos – AP 16.291). Minu analüüsis lisandusid sellele aga ka epigramm Antibiassele (AP 7.490), Moirole (AP 7.190), Damisele (AP 7.208), vähem kindlalt aga ka epigrammis Eratole (AP 7.646), Thersisele (AP 7.649) ja Kleina nime juures (AP 7.486). Samas esinesid ka nimemängud, mis otseselt ei viidanud lümkängule – näiteks epitaafis Amyntorile (AP 7.724) toimus sõduri nimi ka substantiivina, ent selle seost epigrammi lümkänguga ei suutnud ma tuvastada.

Kokkuvõttes avaldus Anyte lümkäng väga erinevates vormides, millest ometi joonistus välja ka teatud muster: kõige selgemalt näib lümkäng esinevat neis epigrammides, mis on oma algsest praktilisest kontekstist enam eemaldunud, eelkõige loomaepitaafides ja pastoraalteemalistes epigrammides. Neis epigrammides esineb kahekordne narratiiv, kus otsesõnalise narratiivi kõrvalt saab lugeja leida varjatud tõlgenduskihte, mis võivad kohati rääkida hoopis teisest teemast. See tulemus oli ehk oodatav, kuna lümkängu kui hellenistlikku epigrammi iseloomustavat nähtust võiks eeldada eelkõige tekstidest, mis on kaugenenud epigrammi algsest kontekstist. Kui Anytest räägitakse tihti kui autorist, kes arendas epigrammi pigem edasi selle senises kontekstis, siis just nendes piiripealsetes epigrammides, kus hägunevad žanrid ja tulevad esile juba uued teemad, avaldub lümkäng kõige selgemini.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli uurida, kas ja kuidas väljendub lünmäng Anyte epigrammides. Selleks analüüsisin Anyte kahtkümmend kahte epigrammi leksikaal-semantilise analüüsi kaudu, toetudes Peter Bingi mõistele *Ergänzungsspiel* ehk lünmäng. Lünmängu käsitlesin tekstis esineva semantilise lünga või varjatud seosena, mille tähendus avaneb alles lugeja aktiivse tõlgendamise käigus. Selline lähenemine võimaldas uurida, kuidas loovad Anyte epigrammid tähendusi, mis tekstis otsesõnaliselt ei väljendu.

Magistritöö esimeses peatükis (“Teoreetilised lähtekohad”) avasin algul vanakreeka epigrammi ajaloolist tausta. Alapeatükis 1.4 (“‘Lünmängu’ mõiste epigrammides”) keskendun “lünmängu” mõiste lahtimõtestamisele, kus refereerin ja kõrvutan erinevaid lünmängu teoreetilisi käsitusi, millest tõukuvad ka käesoleva töö lünmängu analüüsid. Lisaks tõin alapeatükis 1.4 välja lünmängu teooria laiemat kirjandusteaduslikku tausta ning selle mõiste sarnasusi või erinevusi teiste hellenistlikule luulele omaste nähtustega nagu mimeesis, ellipsid, mõistatusluule. Töö teises peatükis (“Anyte Tegeast”) avasin Anyte elulugu, kirjeldasin tema korpust arvulisest poolest ja võtsin kokku tema varasema uurimisseisu.

Kolmandast peatükist (“Anyte epigrammide analüüs”) moodustub minu töö põhiline osa, milles analüüsisin Anyte kahtkümmend kahte epigrammi. Analüüsid on jaotatud kolme kategooriasse: votiivepigrammid, hauaepigrammid ning epideiktis-ekfrastilised epigrammid. Lisaks vaatasin kolmanda peatüki lõpus (3.4 “Järeldused”) ka laiemalt Anyte lünmängu analüüsitulemusi ning tegin nendest lähtuvaid järeldusi.

Analüüsi tulemusena selgus, et Anyte epigrammides esineb kahesugust lünmängu. Ühes on tekstis otsesed semantilised lüngad, mis osutavad mõnele tekstivälisele objektile või elemendile. Suuremalt jaolt toimis lünmäng aga läbi kaudsemate lümkade, mis lükkasid lugejat otsima tekstiosade varjatuid seoseid. Lünmäng toetus peamiselt intertekstuaalsusele, mille abil sai konstrueerida tekstist narratiive, mida tekst otseselt ei sõnasta. Intertekst esines peamiselt Homerose eepostega seotud vihjetes, milles tekstide vahel moodustus peen assotsiatsioonide võrgustik. Teisalt esines ka allusioone Hesiodose eepostele, teistele epigrammidele, tragöödiatele ja filosoofiakirjandusele.

Kõige selgemalt ilmnes lümkäng loomaepitaafides ning pastoraalteemalistes ekfrastilistes epigrammides. Näiteks tsikaadi ja ritsika hauaepigramm (AP 7.190) toimib metapoeetilise vestlusena poeedi loome piirangute ja surma kohta, kus putukatest mängukaaslased (παίγνιον) tähistavad Anyte enda epigramme või epigrammižanrit üldisemalt. Hauaepigrammis koer Lokrisele (Poll. 5.48) viitab Anyte ühtaegu kutsika ja Achilleuse surmale, mängides sõna *ίός* (nool/mürk) homonüümiaga. Samas võis ka mõnes tütarlapse hauaepigrammis jälgida lümkängu. Kõige ilmekam näide on Homerose intertekstist kubisev epitaaf Antibiale (7.490), milles oli võimalik Antibia nime asendada Penelope või Pandareose tütarde omaga. Pastoraalteemalistes ekfrastilistes epigrammides oli *locus amoenus* ambivalentne. Narratiivi pealispinnal oli kujutatud idülliline looduspaik, milles peitusid aga allusioonid sõjale, surmale, allilmale, tuletades seeläbi meelde pastoraalepigrammi eskapistlikku funktsiooni.

Analüüsi käigus koorus välja ka suurem järelendus, et kõige ilmekam lümkäng näib olevat neis Anyte epigrammides, mis on rohkem eemaldunud žanri algsest praktilisest funktsioonist. Nõnda kandsid loomaepitaafides loomad sümboolset tähendust või seostusid mõne mütoloogilise tegelasega. Pastoraalteemalistes epigrammides sai eriti jälgida seda, kuidas lümkäng atkiveerub žanrilisest määramatusest, mis läbi sai jälgida kahekordset narratiivi, kus sai epigrammi ühtaegu lugeda hauapühenduse ja looduspaiga kirjeldusena.

Töö tulemusena kujunes välja ka teatud metoodiline lähenemine lümkängu tuvastamiseks, mis põhineb muu hulgas teksti pärisnimede tähenduste ja nende intertekstuaalse kasutuse analüüsil. Samuti oli kasulik epigrammidele läheneda kahe küsimuse kaudu: millest see räägib ja millest *veel* see võib rääkida? Esines epigramme, milles oli oluline küsida mõlemat: näiteks kuke-tsikaadi epigrammile oli mitu lahendust. Samas oli ka pealtnäha selgema narratiiviga epigramme, kus esimesele küsimusele on tekst juba vastanud, ent mille ebatavaline või ambivalentne sõnakasutus suunas selle teise küsimuseni. Selle näiteks võib tuua epideiktilised-ekfrastilised epigramme, milles loodusidüllilise narratiiv tundus esialgu selge, ent erinevad allusioonid suunasid tuvastama teisi narratiivikihte.

Niisiis suunasid analüüsid käsitlema Anytet ühe lümkängu varajase esindajana, kelle loomaepitaafides ja pastoraalteemalistes epigrammides avaldub see eriti selgelt. Lümkängule osutas eeskätt tavatu leksika, mille kaudu hakkasid ilnema tekstiosade varjatud seosed. Selline lähenemine osutus väärtuslikuks, kuna see võimaldas Anyte epigrammides märgata aspekte, mis on varasemates käsitlustes jäänud vähem tähelepanu alla. Edaspidi võiks lümkängu

uurida ka teiste varajaste hellenistlike epigrammatikute, näiteks Leonidase loomingus, et selgitada, kas käesolevas töös esile kerkinud seosed lünkmängu, žanrikonventsioonide nihkumise ja žanrilise määramatuse vahel ilmnevad ka teistes varastes kirjanduslikes epigrammides.

Bibliograafia

Tekstiväljaanded ja kommentaarid

- Beckby, H. (1965). 'Anthologia Graeca, Buch VII–VIII.' München: Ernst Heimeran Verlag.
- Geoghegan, D. (1979). 'Anyte: The Epigrams: *A Critical Edition with Commentary*.' Rooma: Edizioni dell'Ateneo & Bizzarri.
- Gow, A. S. F., Page, D. L. (1965). 'The Greek Anthology: Hellenistic Epigrams Vol 1: Introduction, Text and Indexes of Sources and Epigrammatists.' Cambridge: Cambridge University Press.
- Paton, W. R. (1916–9) 'The Greek Anthology Vol I–V.' – *The Loeb Classical Library*. Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse. London: William Heinemann.
- Paton, W. R. (1919). 'The Greek Anthology, Books VII–VIII.' – *The Loeb Classical Library*. Ed. E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse. London: William Heinemann.
- Stadtmüller, H. (1894–1906). 'Anthologia Graeca Epigrammatum Palatina cum Planudea, i–iii.' Leipzig: in aedibus B.G. Teubneri.

Antiikkirjanduse tõlked

- Homer. *Ilias*. Annist, A. (Tõlk.) (1960). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Päll, J. ed. (2006). 'Vanakreeka kirjanduse antoloogia.' Tallinn: Varrak.

Sõnaraamatud

- Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S. 'A Greek-English Lexicon.' URL: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.04.0057>. (Vaadatud: 26.05.2026).

Sekundaarkirjandus

- Abrantes, M. C. (2017). 'The Mystery of Achilles' death.' – *Humanitas* 71, lk 71–79.
- Ambühl, A. (2014). '(Re)constructing Myth: Elliptical Narrative in Hellenistic and Latin Poetry.' – *Hellenistic Studies at a Crossroads: Exploring Texts, Contexts and Metatexts*. Ed. R. Hunter, A. Rengakos, E. Sistikou. Berlin, Boston: De Gruyter, 113–132.
- Asomatou, A., Tselebis, A., Bratis, D., Stavrianakos, K., Zafeiropoulos, G., Pachi, A., Moussas, G. (2016). The act of suicide in greek mythology. – *Encephalos* 53, lk 65–75.
- Baale, M. J. (1903). 'Studia in Anytes poetriae vitam et carminum reliquias.' Haarlem.
- Barnard, Sylvia (1991). 'Anyte: Poet of Children and Animals.' – *Rose di Pieria*. Ed. F. De Martino. Bari: Levante, lk 165–76.
- Beekes, R. (2010). 'Etymological Dictionary of Greek.' Leiden: Koninklijke Brill NV.

- Benndorf, O. (1862). 'De anthologiae graecae epigrammatis quae ad artes spectant.' Leipzig.
- Bing, P. (1995). 'Ergänzungsspiel in the Epigrams of Callimachus.' – *Antike und Abendland* 41(1), 115–131.
- Clayman, D. L., ed. (2022). Callimachus. Aetia. Iambi. Lyric Poems. – *Loeb Classical Library* 421. Cambridge: Harvard University Press.
- Daremberg, C. V., Saglio, E. (1877–1904). 'Dictionnaire des Antiquites: Greques et Romaines, i-vii.' Paris: Hachette Livre.
- Degani, E. (2004). 'Greek Epigram.' – Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world: Antiquity, 4. Ed. H. Cancik, H. Schneider. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 1098–1102.
- de Vos, M. (2014). 'From Lesbos She Took Her Honeycomb: Sappho and the 'Female Tradition' in Hellenistic Poetry.' – *Valuing the Past in the Greco-Roman World*. Ed. J. Ker, C. Pieper. Leiden: Koninklijke Brill, lk 410–434.
- Degani, E. (1993). 'L'epigramma.' – *Lo spazio letterario della Grecia antica* 1(2), lk 207–12.
- Fagan, P. L. (2001). 'Horses in the similes of the Iliad, a case study.' Toronto: University of Toronto.
- Fain, G. L. (2010). 'Ancient Greek Epigrams: Major Poets in Verse Translation.' California: University of California Press.
- Gaca, K. L. (2025). 'The Historicity and Import of Martial Rape against Girls and Women in Civilian-Assault Warfare for Conquest.' – *Brill's Companion to Ancient Women and War in the Mediterranean World*. Ed. E. D. Carney, S. Müller. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 278–303.
- Gratwick, A. S. (1982). 'A Pious Drop of Vitriol: Perses A. P. VII. 487.' – *Hermes* 110(1), lk 124–26.
- Graves, R. (2020). 'Kreeka müüdid I.' Tallinn: Tänapäev.
- Greene, E. (2000). 'Playing with Tradition. Gender and Innovation in the Epigrams of Anyte' – *Helios* 27, lk 15–32.
- Greene, E. (2005). Women poets in Ancient Greece and Rome. Ed E. Greene. Norman: University of Oklahoma Press.
- Greene, E. (2019). 'Anyte's Feminine Voice.' – *A Companion to Ancient Epigram*. Ed. C. Henriksen. Hoboken: Wiley Blackwell, lk 287–301.
- Gutzwiller, K. J. (1993). 'Anyte's Epigram Book.' – *Syllecta Classica* 4, lk 71–89.
- Gutzwiller, K. J. (1998). 'Poetic Garlands: Hellenistic Epigrams in Context.' California: University of California Press.
- Halliwell, S. (1986). 'Where Three Roads Meet: A Neglected Detail in the Oedipus Tyrannus.' – *The Journal of Hellenic Studies* 106, lk 187–190.
- Hunter, R. (1992). 'Callimachus and Heraclitus.' – *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici* 28, 113–123.
- Hunter, R. (1998). 'Explanatory Notes.' – *Jason and the Golden Fleece (The Argonautica)*. Ed. R. Hunter. Oxford: Oxford University Press, lk 141–162.
- Ingarden, R. (1973). 'The Literary Work of Art: An Investigation on the Borderlines of Ontology, Logic, and Theory of Literature.' Tlk. G. G. Grabowicz. Evanston: Northwestern University Press.
- Iser, W. (1978). 'The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response.' London: The Johns Hopkins University Press.
- Kwapisz, J. (2016). 'When Is a Riddle an Epigram?' – *Dialect, Diction, and Style in Greek Literary and Inscribed Epigram*. Ed. E. Sistakou, A. Rengakos. Berlin, Boston: De Gruyter, lk 151–172.
- Leitmeir, F. (2017). 'Locusts, Grasshoppers and Cicadas as Muses.' – *Greek and Roman musical studies* 5, lk 219–232.
- Lightfoot, J. L. (2019). 'Sofismid ja soloitsismid: kreeka kirjandus pärast klassikalist perioodi.' – *Kirjandus Kreeka ja Rooma maailmas: Uus vaatenurk*. Koost. O. Taplin. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 226–264.
- Luck, G. (1954). 'Die Dichterinnen der Griechischen Anthologie.' – *Museum Helveticum* 11, lk 170–187.
- Maltomini, F. (2019). Greek Anthologies from the Hellenistic Age to the Byzantine Era. – *A Companion to Ancient Epigram*. Ed. C. Henriksen. Hoboken: Wiley Blackwell, lk 211–228.

- Martin, A. (2022). 'Ill-Fated Shields and Man-Slaying Spears: Anyte and Nossis on the 'Heroic Code' in the Hellenistic Epigram.' – *Akroterion* 66(1): lk 41–57.
- Meyer, D. (1993). 'Die Einbeziehung des Lesers in den Epigrammen des Kallimachos.' – *Callimachus (Hellenistica Groningana I)*. Ed. M. A. Harder, R. F. Regtuit, G. C. Wakker. Groningen, lk 161–75.
- Meyer, D. (2007). 'The Act of Reading and the Act of Writing in Hellenistic Epigram.' – *Brill's Companion to Hellenistic Epigram*. Ed. P. Bing, J. S. Bruss. Leiden: Koninklijke Brill NV, 187–210.
- Murray, J., Rowland, J. M. (2007). 'Gendered Voices in Hellenistic Epigram.' – *Brill's Companion to Hellenistic Epigram*. Ed. P. Bing, J. S. Bruss. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 211–232.
- Oyler, A. G. (2023). 'The Gender of Greek Suicide: Constructions of Humor and Heroism in Epigrams.' Classical Studies Honors Theses. Trinity University.
- Pasquariello, G. (2023). 'Inscribing the Galatians: Greek responses of the Galatian migration (3rd-2nd centuries BC).' Doktoritöö. The University of Edinburgh.
- Petrovic, A. (2007). 'Inscribed Epigram in Pre-Hellenistic Literary Sources.' – *Brill's Companion to Hellenistic Epigram*. Ed. P. Bing, J. S. Bruss. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 49–67.
- Petrovic, I., Petrovic, A. (2003). Stop and Smell the Statues: Callimachus' Epigram 51Pf. Reconsidered (Four Times). – *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici* 51, lk 179-208.
- Pfeiffer, R. (1951). *Callimachus, Vol. II Hymni et Epigrammata*. London: Oxford University Press.
- Redondo, J. (2021). 'On female voices in the Hellenistic epigram.' – *Studia Hellenistica Gaditana II: De Calimaco a Nono de Panópolis. Estudios de crítica textual y exégesis literaria*. Ed. R. J. Gallé Cejudo, M. S. Ortiz de Landaluce. Lecce: Pensa Multimedia, lk 290–308.
- Reitzenstein, Richard (1893). 'Epigramm und Skolion, ein Beitrag zur geschichte der Alexandrinischen Dichtung.' Toronto: University of Toronto.
- Richter, M. (1996). 'Wirkungsästhetik.' – *Grundzüge der Literaturwissenschaft*. Ed. H. L. Arnold, H. Detering. München: Dt. Taschenbuchverl.
- Roscher, W. H. (1897–1902) 'Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie: Band 3, Abteilung 1: Nabaliothes – Pasicharea.' Leipzig: B. G. Teubner.
- Sadzik, P. (2023). 'Indeterminacy and Concretization' – *Central and Eastern European Literary Theory and the West*. Ed. M. Mrugalski, S. Schahadat, I. Wutsdorff, Berlin, Boston: De Gruyter, lk 912-917.
- Sens, A. (2006). 'Epigram at the Margins of Pastoral.' – *Brill's Companion to Greek and Latin Pastoral*. Ed M. Fantuzzi ja T. Papanghelis. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 147–165.
- Sens, A. (2007). 'One Things Leads (Back) to Another: Allusion and the Invention of Tradition in Hellenistic Epigrams.' – *Brill's Companion to Hellenistic Epigram*. Ed. P. Bing, J. S. Bruss. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 373–390.
- Skinner, M. B. 2001. 'Ladies' day at the art institute: Theocritus, Herodas, and the Gendered Gaze.' – *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society*. Ed. A. Lardinois, L. McClure. New Jersey: Princeton University Press, lk 201–222
- Snyder, Jane M. (1989). 'The Woman and the Lyre: Women Writers in Classical Greece and Rome.' Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Stanzel, K-H. (2007). 'Bucolic Epigram.' – *Brill's Companion to Hellenistic Epigram*. Ed. P. Bing, J. S. Bruss. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 333–51.
- Zimbrich, U. (2006). 'Mimesis.' – *Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world: Antiquity*, 8. Ed. H. Cancik, H. Schneider. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 926–8.
- Tueller, M. (2016). 'Words for Dying in Sepulchral Epigram.' – *Dialect, Diction, and Style in Greek Literary and Inscribed Epigram*. Ed. E. Sistakou, A. Rengakos. Berlin, Boston: De Gruyter, lk lk 215–236.
- Tueller, M. A. (2019). 'Sea and Land: Dividing Sepulchral Epigram.' – *Greek Epigram from the Hellenistic to the Early Byzantine Era*. Ed. M. Kanellou, I. Petrovic, C. Carey. Oxford: Oxford University Press, lk 192–212.
- Weisshäupl, R. (1889). 'Die Grabgedichte der Griechischen Anthologie.' – *Abhandlungen des archäologischen Seminares der Universität Wien* 8. Viin.
- White, H. (1977). 'A Case of Arte Allusiva in Theocritus.' – *L'Antiquité Classique* 46(2), lk 578–579.

- Wilamowitz-Moellendorff, U. von (1906). 'Die Textgeschichte der Griechischen Bukoliker.' Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Wilamowitz-Moellendorff, U. von (1924). 'Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos: Erster Band.' Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Hünemörder, C. (2003). 'Cicada.' – Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world: Antiquity, 3. Ed. H. Cancik, H. Schneider. Leiden: Koninklijke Brill NV, lk 316.

Summary

“*Ergänzungsspiel* in the Epigrams of Anyte”

The aim of this thesis was to examine whether and how *Ergänzungsspiel* appears in the epigrams of the Hellenistic poet Anyte of Tegea. This thesis focused on the twenty-two epigrams attributed to Anyte, using lexical-semantic analysis. The theoretical framework of the thesis was primarily based on Peter Bing’s concept of *Ergänzungsspiel*, or in other words the game of supplementation. This literary game arose from the epigram genre’s shift from monument to papyrus, when Hellenistic epigrammatists began deliberately leaving semantic gaps in their work that required the reader’s active participation and the filling of those gaps. In this thesis, *Ergänzungsspiel* was understood as a hidden semantic connection or textual gap where meaning is reconstructed by the reader’s interpretation.

The thesis first examined the historical development of the epigram genre and the theoretical background of literary gaps. It then provided an overview of Anyte’s life, corpus and scholarship. The primary analysis was divided into three categories: dedicatory epigrams, funerary epigrams and epideictic-ecphrastic epigrams.

The analysis demonstrated that Anyte’s poetry contains two main forms of *Ergänzungsspiel*. The first consists of direct semantic gaps, usually involving unnamed objects or elements that the reader must identify in order to understand the epigram. The second and more significant type appears through indirect and intertextual connections between different parts of the text. In these cases, meaning emerges through the reader’s recognition of allusions, genre conventions, and literary parallels, especially those connected to Homeric epic.

Ergänzungsspiel appeared most clearly in animal epitaphs and pastoral-themed epigrams. In several animal epigrams, the animals function not only as literal subjects but also as symbolic or metapoetic figures. For example, the epitaph for the cicada and grasshopper (AP 7.190) can be interpreted as a metapoetic reflection on the limits and death of poetic inspiration. The epitaph for the puppy Locris (Poll. 5.48) indirectly evokes the death of Achilles through lexical associations. *Ergänzungsspiel* could also be observed in some epitaphs dedicated to maidens. In the epitaph for Antibia (AP 7.490), Homeric intertexts allow the reader to associate the girl

with Penelope and the daughters of Pandareos, creating an alternative mythological layer beneath the apparent funerary context.

The pastoral themed epigrams revealed another important aspect of Anyte's *Ergänzungsspiel*. These poems present idyllic landscapes (*loci amoeni*) that simultaneously contain allusions to death, war, or the Underworld. These hidden references encourage the reader to look beyond the poem's surface meaning and search for additional interpretations. In these epigrams, *Ergänzungsspiel* arises from the mixing and overlapping of different epigrammatic genres. The need to supplement arises from its indeterminacy as a funerary, epideictic, or in some cases votive epigram.

The thesis concludes that *Ergänzungsspiel* functions in Anyte's epigrams primarily through intertextuality and hidden textual associations rather than through simple omissions of information. The strongest examples occur in poems that are furthest removed from the practical and inscriptional origins of the epigram genre. These findings suggest that Anyte's poetry may be considered one of the earlier examples of *Ergänzungsspiel* in Hellenistic epigram.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Meeta Kõljalg

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Lünmäng Anyte epigrammides“, mille juhendaja on Ivo Volt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Meeta Kõljalg
28.05.2026